

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η εργασία αυτή εκπονείται από τις σπουδάστριες του τμήματος Βιβλιοθηκονομίας του Α.Τ.Ε.Ι. Θεσσαλονίκης Ελένη Μπορομπόκα και Σταυρούλα Πίττα.

Το θέμα της είναι η Μεγάλη Βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας, που ιδρύθηκε από τους Πτολεμαίους και αναπτύχθηκε ευρέως χάρη στη βοήθεια σπουδαιών Ελλήνων επιστημόνων της εποχής και ανθρώπων του πνεύματος, όπως ήταν ο Δημήτριος ο Φαληρεύς που συγκέντρωσε όλη τη γραπτή γνώση, ο Καλλίμαχος που πρώτος οργάνωσε τη γνώση αυτή με τους δικούς του τρόπους ταξινόμησης και άλλοι, που αναφέρονται στο κυρίως θέμα της εργασίας. Ο λόγος για τον οποίο δίνεται τόση σημασία και ενδιαφέρον στην Αρχαία Βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας και εκπονείται από εμάς αυτή η εργασία είναι το γεγονός ότι υπήρξε ένα εγχείρημα τόσο αξιόλογο που παρέμεινε ανυπέρβλητο και στους νεότερους χρόνους. Γιατί πάνω από μια χιλιετία τα επιστημονικά επιτεύγματα της Αρχαίας Αλεξάνδρειας υπήρξαν φάρος που καθοδήγησε χιλιάδες μελετητές του ισλαμικού και χριστιανικού Μεσαίωνα και κορυφαίους ανθρωπιστές της ευρωπαϊκής Αναγέννησης. Πριν την αλεξανδρινή εποχή η γνώση του παρελθόντος ήταν «χαμένη» σε διάφορα τοπικά κέντρα. Το γεγονός ότι η Αλεξανδρινή Βιβλιοθήκη υπήρξε η πρώτη Οικουμενική Βιβλιοθήκη γνώσεων της προσέδωσε αμέσως διεθνή εμβέλεια. Στα δίδυμα ιδρύματα της Βιβλιοθήκης και του Μουσείου επιτελέστηκε ένα τόσο σημαντικό εγχείρημα για την ιστορία του πολιτισμού ώστε η εξέταση του θέματος και η ελπίδα για αναβίωση του παλιού εγχειρήματος είναι μάλλον επιβεβλημένα.

Το μεγάλο αυτό έργο αναβιώνει με την ίδρυση της Αλεξανδρινής Βιβλιοθήκης στην Αίγυπτο σήμερα.

Επιλέξαμε αυτό το θέμα για το ενδιαφέρον που παρουσιάζει η βιβλιοθήκη αυτή και η προσπάθεια που έγινε να ξαναζωντανέψει ένα τόσο μεγαλειώδες έργο, που αποτέλεσε πρότυπο Βιβλιοθήκης, σύμβολο πολιτισμού και συγκέντρωσης πολύτιμης γνώσης. Ενέπνευσε επίσης πολλούς ανθρώπους να ερευνήσουν και να γράψουν γι' αυτό το μυστήριο που κρύβεται πίσω από την απώλειά της.

Η προσπάθεια που κατέβαλε ο πρώτος διευθύνων Δημήτριος Φαληρεύς ήταν αξεπέραστη και μπορούμε να την παραλληλίσουμε με τη σύγχρονη προσπάθεια που καταβλήθηκε ώστε να μην βαραίνει στην παγκόσμια συνείδηση το αλλοτινό της χάσιμο.

Στόχος της εργασίας ήταν να ενημερωθούμε λεπτομερώς ως Βιβλιοθηκονόμοι, για τη Βιβλιοθήκη που πρώτη έθεσε θεμέλια ταξινόμησης και οργάνωσης και, να μεταδώσουμε αυτές τις γνώσεις, θεωρώντας ότι κάθε ασχολούμενος με την επιστήμη μας πρέπει να τις έχει. Στην εργασία αυτή προσπαθήσαμε να συγκεντρώσουμε όλο αυτό το υλικό και να το παρουσιάσουμε σε μία ενιαία μορφή για τον ενδιαφερόμενο αναγνώστη. Επιμέρους δημοσιεύματα σχετίζονται με την ιστορία, τη συλλογή, την αρχιτεκτονική και τη σημερινή πραγματικότητα.

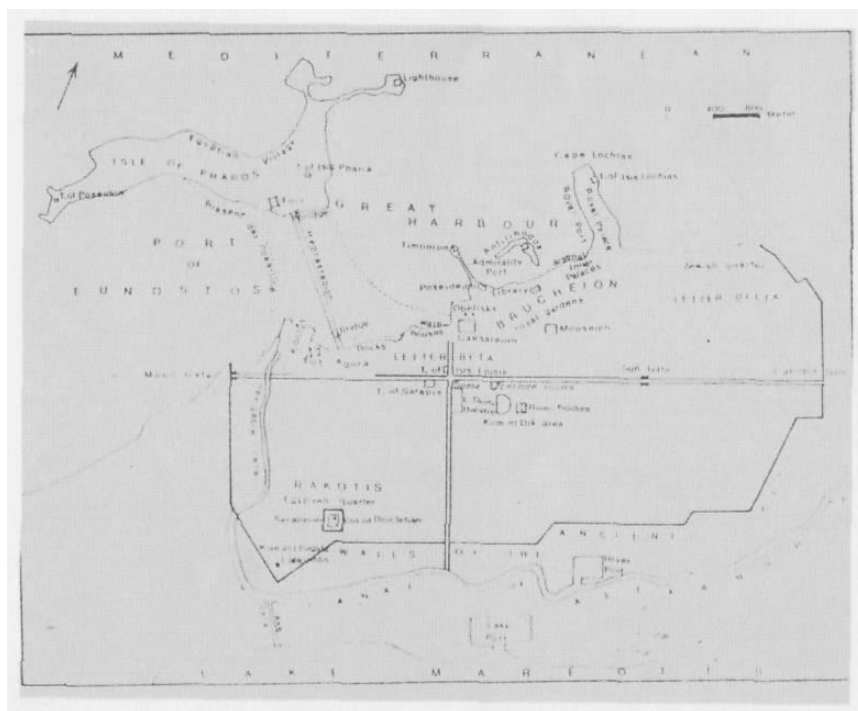
Για την παράθεση της βιβλιογραφίας μας χρησιμοποιήσαμε το πρότυπο Modern Language Association (MLA), και για διάφορες άλλες Βιβλιοθηκονομικές πληροφορίες συμβουλευτήκαμε τους Αγγλο-Αμερικάνικους Κανόνες Καταλογογράφησης (AACR2). Στις περιοχές που απαιτούνταν αυτούσια αντιγραφή από το πρωτότυπο κείμενο, όπου υπήρχε ανακρίβεια και ανορθογραφία χρησιμοποιήσαμε την λέξη sic δίπλα από την λέξη που εμφανιζόταν ανακριβής, σύμφωνα με τους κανόνες

Καταλογογράφησης. Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφέρουμε ότι τίποτα δεν έχει σωθεί από την ιστορική Βιβλιοθήκη. Οι επί τόπου έρευνες και ανασκαφές των αρχαιολόγων δεν έφεραν στο φως κανένα εύρημα που θα μπορούσε να μας διαφωτίσει ως προς τη μακρόχρονη τύχη και ιστορία της Μεγάλης Βιβλιοθήκης και του γειτονικού Μουσείου. Όλες οι σχετικές γνώσεις που έχουμε σήμερα προέρχονται από την αρχαιολογική μελέτη κειμένων και από τις επίμονες αναζητήσεις ιστορικών και ερευνητών που μελέτησαν διεξοδικά πληθώρα υλικού από ενδείξεις και μαρτυρίες του παρελθόντος. Πάντα με προσπάθεια τεκμηρίωσης ώστε να πλαστεί μια εικόνα όσο το δυνατόν πληρέστερη και συγκροτημένη.

Γνωρίζοντας λοιπόν ότι μερικές από τις πληροφορίες που δίνουμε δεν είναι τεκμηριωμένες ιστορικά ή ότι μπορεί να εμφανίζονται ως αντικρουόμενες πχ. όσον αφορά στην αρχιτεκτονική και στα αίτια καταστροφής της αρχαίας βιβλιοθήκης, θα θέλαμε να προλάβουμε οποιαδήποτε ένσταση ή δυσαρέσκεια των αναγνωστών. Για την εξακρίβωση των στοιχείων που δίνουμε παραθέτουμε και την ανάλογη βιβλιογραφία.

Ευχαριστούμε την κ. Καλομοίρα Βασιλειάδου που ανέλαβε και επέβλεψε την προσπάθειά μας. Επίσης τη Βιβλιοθήκη των Ηλεκτρολόγων Μηχανικών/Μηχανικών Υπολογιστών της Πολυτεχνικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου και την Κεντρική Δημοτική Βιβλιοθήκη Θεσσαλονίκης για τις πληροφορίες και την παροχή ηλεκτρονικών μέσων για τη συγγραφή της εργασίας. Θερμά ευχαριστήρια στον κ. Melvin W. Buxton, FRICS, PQS, ACIArb για τις χρήσιμες πληροφορίες στο αρχιτεκτονικό κομμάτι της νέας Βιβλιοθήκης. Ευχαριστούμε επίσης, τον κ. Γεώργιο Κρητικό που μας παρέιχε σπάνιο υλικό και στην

Άννα Κρασσά για την ηλεκτρονική επεξεργασία, τους γονείς μας που επίσης μας παρείχαν υλικό, μας ενέπνευσαν να ασχοληθούμε και μας στήριξαν στη προσπάθειά μας, οφείλουμε ένα ευχαριστώ.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ **Ιστορικά, οι βιβλιοθήκες της αρχαιότητας**

Βιβλίο= liber. Η πιο συνηθισμένη ύλη από την οποία γίνονταν παλαιότερα τα βιβλία (από τους Έλληνες και τους Ρωμαίους) ήταν το λεπτό «περικάλυμμα» αλλιώς ο φλοιός του αιγυπτιακού παπύρου. Οι Αιγύπτιοι ονόμαζαν το φυτό αυτό βύβλος, εξ' ου και το όνομα «βιβλίο» που έδωσαν αργότερα οι Έλληνες.

Βιβλιοθήκη σύμφωνα με τους Έλληνες οι οποίοι εφηύραν τον όρο, είναι η αποθήκη βιβλίων. Πρώτα ο τόπος στον οποίο φυλάσσονται τα βιβλία και δεύτερον τα βιβλία τα ίδια. Άλλες μαρτυρίες μας λένε ότι η «βιβλιοθήκη» χρησιμοποιήθηκε στην Ανατολή και στην Αίγυπτο κυρίως, για τη δόξα του μέρους, στο οποίο κατατίθεντο και συγκεντρώνονταν τα διοικητικά και κοινοτικά αρχεία.

Ενδιαφέρουσα είναι μια ρήση της 1^{ης} εκατονταετηρίδας μ.Χ. που βρέθηκε πάνω σε πάπυρο και περιελάμβανε την εξής παρατήρηση: «παρέξαι μοι την βιβλιοθηκην καθαραν και άλλα αρχια (sic) αυτοθεν» Φαίνεται πως επρόκειτο περί κάποιας κτηματικής αγοραπωλησίας και ο ένας από τους συναλλασσόμενους ζητούσε να του φέρουν κάποια αναγκαία έγγραφα, τα οποία βρίσκονταν αποθηκευμένα σε ιδιωτικές αποθήκες, ένα είδος σημερινών υποθηκοφυλακείων, στα οποία έδιναν το όνομα «βιβλιοθήκες». Οι αποθήκες αυτές επεκτάθηκαν αργότερα σε αποθήκες φιλολογικών και φιλοσοφικών έργων. Η έννοια αυτή της βιβλιοθήκης ως τόπου συγκέντρωσης διοικητικών, φιλολογικών και άλλων βιβλίων έχει διατηρηθεί ως σήμερα, λαμβάνοντας βέβαια με την πάροδο των χρόνων άλλη σημασία. Για παράδειγμα βιβλιοθήκη μπορεί να είναι και μια συγγραφική σειρά, π.χ.: «Βιβλιοθήκη του Φωτίου» ή «Βιβλιοθήκη του Διόδωρου του Σικελιώτη», “Bibliotheca Teubneriana”. Παρ' όλο που η λέξη «βιβλιοθήκη» εφευρέθηκε και χρησιμοποιήθηκε κάπως αργά,

φαίνεται πως η συγκέντρωση και φύλαξη των πνευματικών προϊόντων των ανθρώπων συμπίπτει χρονικά με την εφεύρεση της γραφής.³ Οι ανασκαφές της Βαβυλώνας και της Νινευή μας έδωσαν τις πρώτες συγκεντρωμένες συλλογές γραπτών μνημείων του λόγου, με πλίθες πάνω στις οποίες ήταν γραμμένα ιερά κείμενα, αστρονομικοί πίνακες, ονόματα θεοτήτων, ιστορία και γραμματική. Πολλές από αυτές βρέθηκαν τοποθετημένες σε σειρά πάνω σε σανίδες, σε μια από τις αίθουσες του ανακτόρου Κουγιουντζίκ αποτελώντας τη βιβλιοθήκη του βασιλιά της Ασσυρίας Σαρδανάπαλου.

Δημόσιες συλλογές βιβλίων γίνονταν κατά τους αρχαίους χρόνους, παρ' όλο που οι αρχαίες πολιτείες ελάχιστα φρόντιζαν για τη δημόσια εκπαίδευση.

Η βιβλιοθήκη του Πεισίστρατου (σύμφωνα με τον Αύλο Γέλλιο) ενώ ιδρύθηκε για δημόσια χρήση κατά τον 6^ο αιώνα μεταφέρθηκε από τον Ξέρξη στη Περσία. Στη συνέχεια αποκτήθηκε από τον Σέλευκο Νικάτωρα αποδόθηκε πάλι στους Αθηναίους.

Κατά την περίοδο της ακμής της Αθήνας αναπτύχθηκαν και μεγάλες ιδιωτικές συλλογές βιβλίων, εκ των οποίων οι πιο ουσιώδεις ήταν του Ευριπίδη, του Αριστοτέλη, του Ευκλείδη. Ο δε Στράβων λέει, ότι από όσα γνωρίζει, πρώτος ο Αριστοτέλης συνέλεξε βιβλία και δίδαξε στους βασιλείς της Αιγύπτου τη διάταξή τους. Λέει επίσης ότι η βιβλιοθήκη αυτή ήταν η πρώτη στο είδος της, πράγμα βέβαια που ισχύει αλλά όχι εξ' ολοκλήρου. Σίγουρα πάντως μας δείχνει το βαθμό δυσκολίας της εποχής στη συγκέντρωση μεγάλου αριθμού βιβλίων. Τη βιβλιοθήκη αυτή κληρονόμησε ο Νηλεύς, μαθητής του Αριστοτέλη, του οποίου οι κληρονόμοι, φοβούμενοι τη μανία των βασιλέων της Περγάμου να συλλέγουν και αρπάζουν βιβλία από παντού για

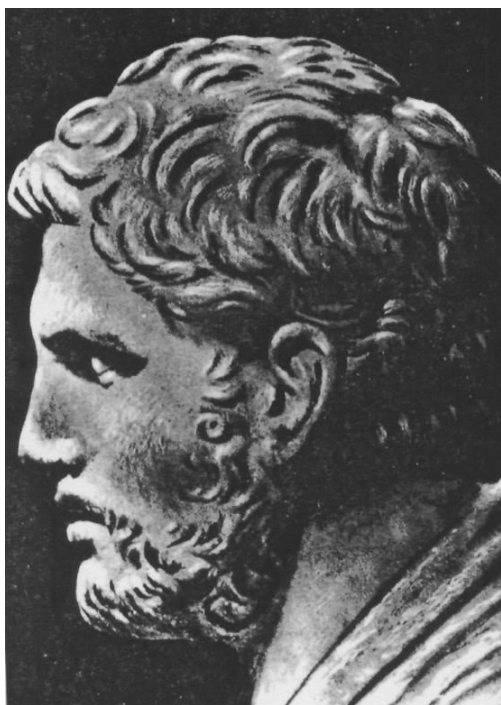
³ Δημήτρης Μάργαρης, Βιβλιολογία και Βιβλιοθηκονομία (Αθήνα: Τύποις, 1939), σ. 141-148.

τη βιβλιοθήκη που σχημάτιζαν στην Πέργαμο, έκρυψαν τα βιβλία της συλλογής του Αριστοτέλη σε υπόγεια και στη συνέχεια τα πούλησαν στον περιπατητικό φιλόσοφο Απελλικώνα. Ένα όμως μέρος της συλλογής αυτής πωλήθηκε στο βασιλιά της Αιγύπτου Πτολεμαίο τον Φιλάδελο, ο οποίος την έστειλε στην Αλεξάνδρεια για την περίφημη ιδρυθείσα εκεί βιβλιοθήκη του, μαζί με άλλα βιβλία που μάζεψε από την Αθήνα και τη Ρόδο.

Στη Ρώμη, η πρώτη βιβλιοθήκη ήταν του Ασινίου Πολλίωνος με τον τίτλο “Atrium Libertatis” στο όρος Αβεντίνο. Πολλές φορές οι ρωμαϊκές βιβλιοθήκες χρησίμευαν σαν παραρτήματα των λουτρών, ενώ ιδιωτικές συλλογές βιβλίων γίνονταν στη Ρώμη μετά το δεύτερο καρχηδονιακό πόλεμο. Ήταν γνωστός ο ζήλος του Κικέρωνα, του (Ηρώδη του Αττικού) και άλλων για αύξηση των βιβλιοθηκών αυτών. Η επιστασία των βιβλίων αυτών αναθέτονταν στους βιβλιοθηκάρχους (librarii).

Η βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας

Μέσα στα πλαίσια της ακμής της ελληνοιστικής περιόδου, όπου στις εξελληνισμένες από τον Μέγα Αλέξανδρο πόλεις ζούσαν ιερείς, επιστήμονες, ζωγράφοι ποιητές και συγγραφείς, μεταδίδοντας τον παλμό των γραμμάτων και των τεχνών, υπό την καθοδήγηση πάντα των κυβερνητών, ιδρύεται στην Αλεξάνδρεια με την υποστήριξη της κυβέρνησης των Πτολεμαίων η Βιβλιοθήκη και το Μουσείο. Το πιο πιθανό δηλαδή είναι ότι η Βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας ιδρύθηκε την εποχή του πρώτου από τους Λαγίδες, του Πτολεμαίου του 1^{ου}, του επιλεγόμενου Σωτήρος, που βασίλεψε στα χρόνια 306-283 προ Χριστού.

Οι ίδιοι οι Πτολεμαίοι αντιλήφθηκαν τη θαυμάσια θέση της πρωτεύουσάς τους, ως ενωτικού σημείου μεταξύ Ανατολής και Δύσης και προσπάθησαν να την κάνουν εστία πολιτισμού και φωτός για τον αρχαίο κόσμο. Καθ' υπόδειξη του Δημήτριου Φαληρέως (που όπως φαίνεται ήταν ο πρώτος διευθύνων της Βιβλιοθήκης, ή από τους

πρώτους) κλήθηκαν από παντού σοφοί, ποιητές και επιφανείς φιλόσοφοι για την ίδρυση του Μουσείου και των Βιβλιοθηκών της Αλεξάνδρειας.

Το Μουσείο, ή αλλιώς «ιερό των μουσών» ήταν ένα απέραντο οικοδόμημα με υπαίθρια έκταση και ιδιαίτερο οίκημα για συνεστίαση και βρισκόταν στη βασιλική συνοικία. Στέγαζε τις έρευνες και μελέτες επιστημόνων που συντηρούνταν από το κράτος και ήταν απαλλαγμένοι από τους φόρους. Οι μελέτες και τα επιτεύγματα τους περνούσαν από το Μουσείο στις άλλες χώρες του ελληνιστικού κόσμου ενώ αργότερα ο πολιτισμός αυτός άσκησε τεράστια επίδραση στους Ρωμαίους.

Στη Βιβλιοθήκη του Μουσείου συγκεντρώθηκαν έργα της μεγαλοφυΐας του παρελθόντος όπου ονομαστοί επιμελητές της, επιδόθηκαν στον καταρτισμό Ευρητηρίων, σε κριτικές και σχολιασμό των κειμένων, όπως ο Ζηνόδοτος ο Εφέσιος του οποίου το έργο συνέχισαν οι Αλεξανδρινοί φιλόλογοι.

Ερευνητής – Οικότροφος του Μουσείου

Η συλλογή της Αλεξανδρινής Βιβλιοθήκης εγκαταστάθηκε στη συνοικία του Βρουχίου κοντά στο λιμάνι αφ' ενός, και το υπόλοιπο τμήμα της, σαν παράρτημα του πρώτου, στεγάστηκε από τον Πτολεμαίο τον Φιλάδελο στον περίβολο του ναού του Σέραπι (Σεράπειον).

Για τον εμπλουτισμό των δυο συλλογών διατέθηκαν τεράστια χρη-

ματικά ποσά και υπολογίζεται ότι ήδη από την εποχή του Φιλάδελου οι τόμοι ανέρχονταν στους 200.000 ενώ γίνονταν προσπάθειες να φτάσουν στις 500.000. Για τον εμπλουτισμό της συλλογής καταβάλλονταν φροντίδες και προσπάθειες, σε βαθμό που ο Ευεργέτης ο 2^{ος} είχε θεσπίσει να κατάσχονται τα χειρόγραφα κάθε πλοίου που κατέπλεε στην Αλεξάνδρεια και να δίνονται αντίγραφα στους ιδιοκτήτες.

Ο Καίσαρας κατέφυγε στην πόλη ύστερα από τη μάχη των Φαρσάλων, καταδιώκοντας τον αντίπαλό του Πομπήιο, αλλά ο δεύτερος δολοφονήθηκε από τον Αχείλλα. Στη συνέχεια κατεδίωξε και τον ίδιο τον Καίσαρα με αποτέλεσμα να πυρποληθεί ο στόλος του στο λιμάνι, από όπου ξέσπασε φωτιά και στα γειτονικά οικοδομήματα έτσι προσβλήθηκε η Βιβλιοθήκη του Βρουχίου και καταστράφηκαν και οι

400.000 τόμοι που περιελάμβανε. Η ιστορία μας λέει ο τι ύστερα από το φόνο του Καίσαρα, ο Μάρκος Αντώνιος, καταγοητευμένος από τη βασίλισσα της Αιγύπτου, Κλεοπάτρα, της δώρισε 200.000 τόμους περγαμηνών από τη Βιβλιοθήκη της Περγάμου κατά πάσα πιθανότητα (αν και αμφισβητείται) που τοποθετήθηκαν στο Σεράπειον, εκεί δηλαδή που έμελλε να φιλοξενηθεί η Βιβλιοθήκη από εκείνη τη στιγμή και ύστερα.²

Όμως η καταστροφή δεν επρόκειτο να σταματήσει εκεί, καθώς τότε ήταν μια εποχή ταραγμένη κοινωνικά μα και θρησκευτικά. Απεγνωσμένα οι χριστιανοί της Αλεξάνδρειας αναζητούσαν ναούς για τη στέγαση των συγκεντρώσεων και λειτουργιών τους, ενώ έκδηλο ήταν το μένος τους εναντίον του ειδωλολατρισμού, και του πολιτισμού προερχόμενου από τους Έλληνες. Ο Θεοδόσιος παραχώρησε στον Πατριάρχη Θεόφιλο ύστερα από μεγάλες πιέσεις τον παλιό ναό του Βάκχου για να τον χρησιμοποιήσει το ποίμνιό του. Όμως φάνηκε από διάφορα ευρήματα που ήρθαν στο φως, ότι στο ναό αυτό πραγματοποιήθηκαν άσεμνες τελετές εκ μέρους των χριστιανών. Αυτό πυροδότησε την οργή των ειδωλολατρών οι οποίοι εξεγέρθηκαν εναντίον τους, αλλά αποκρούστηκαν και οχυρώθηκαν στο Σεράπειον. Ο χριστιανικός όχλος καθοδηγημένος από το Θεόφιλο και με το σύνθημα «ες εδαφος φερειν» ξεχύθηκε εναντίον του Σεραπείου το οποίο συλήθηκε ως οικοδόμημα με τα κείμενα, ιερά και πολύτιμα αντικείμενά του.

Για την καταστροφή της Βιβλιοθήκης έχουν πολλά ειπωθεί κατά καιρούς. Οι περισσότερες προσεγγίσεις όμως, συνοψίζονται στην άποψη ότι η μοίρα της ήταν όμοια των υπολοίπων βιβλιοθηκών της εποχής, οι οποίες τότε και σε πιο

² Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια. 3. Αθήνα: Φοίνιξ, 19___. τ. III Ακαδημία - Αλλοδαπή

ύτερες περιόδους περιήλθαν σε εγκατάλειψη και αργό θάνατο, και στα χέρια των κοινωνικών αναστατώσεων.

Λίγα χρόνια πριν, και ύστερα από τόσους αιώνες, ο πρόεδρος της Αιγύπτου Μουμπάρακ σκέφτηκε να ανοικοδομήσει την ιστορική Βιβλιοθήκη, όσο ριψοκίνδυνο ή ρομαντικό κι αν φαντάζει αυτό το εγχείρημα.

Στην «Καθημερινή» της 3^{ης} Ιουλίου 1998 περιγράφεται πως έγινε μια εντυπωσιακή τελετή κατά την οποία ο Μουμπάρακ τοποθέτησε τους τρεις θεμέλιους λίθους και έδωσε τον τέταρτο να τον τοποθετήσει ο παρευρισκόμενος εκεί διευθυντής της UNESCO Φεντερίκο Μάγιορ!

Τι προβλέπεται για τη συλλογή αυτή; Πρόκειται να συγκεντρωθούν 4-8 εκατομμύρια βιβλία, ενώ σε πρώτη φάση αποκτήθηκαν 200.000 τόμοι το 1995. Προέλευση; Ελλάδα, Μέση Ανατολή, Ισλάμ και χριστιανοσύνη των κοπτών.³

Στο σημείο αυτό τελειώνει η αναφορά μας στα πρώτα εισαγωγικά στοιχεία περί της Βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας και θα αναφερθούμε παρακάτω εκτενέστερα σε ζητήματα ιστορίας, συλλογής, αρχιτεκτονικής της και στη σύγχρονη πραγματικότητα.

Παραθέτουμε στοιχεία της φυσιογνωμίας του Αλέξανδρου, αλλά και του πολιτισμού της Αλεξάνδρειας επειδή θεωρούμε ότι συνδέονται με την ίδρυση της βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας ως αποκορύφωμα της πολιτισμικής εξέλιξης της εποχής.

³ Λουτσιάνο Κανφόρα, Η χαμένη βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας (Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 1990), σ. 10.

1. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ

Πριν μιλήσουμε για την Αρχαία πόλη της Αλεξάνδρειας, θα μιλήσουμε για τον ιδρυτή της, τον Μέγα Αλέξανδρο (Αλέξανδρος ο Μακεδών)

Το όνομα αυτό δίνεται όσον αφορά στο «Μακεδών» από τους αρχαίους, το δε «Μέγας» από τους νεώτερους και αναφέρεται στο γιο του Φιλίππου του 2^{ου}, βασιλιά της Μακεδονίας και της Ολυμπιάδας, ηγεμονίδας από την Ήπειρο.⁴

Ο Αλέξανδρος έμεινε ο ήρωας της ιστορίας, της ποίησης και του μύθου στην Ανατολή και στη Δύση. Ο θαυμασμός του για το χαμένο Ομηρικό κόσμο, που ανέσυρε στην πραγματικότητα από το ποιητικό ημίφως, και η γοητεία ενός νεανικού βίου γεμάτου από αδιάλειπτους ηρωικούς άθλους και μεγαλεπήβολες επιχειρήσεις γέμισαν το σύγχρονο του και μεταγενέστερο κόσμο με θαυμασμό και κατάπληξη.

Το έργο του υπήρξε διπλό, καθώς ήταν έργο κατακτητικό και εκπολιτιστικό.

Ήταν μάλλον ο πρώτος, ίσως και μόνος κατακτητής, του οποίου οι κατακτήσεις δεν ήταν καταστροφικές, αντιθέτως έφεραν ανεκτίμητα πολιτιστικά αγαθά. Πολλοί δε, υποστηρίζουν ότι, η κατάκτηση του κόσμου από τον Αλέξανδρο είναι εκείνη που ένωσε τους λαούς σε μια διοίκηση και που προετοίμασε το έδαφος για τη δημιουργία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας.

Ανεπτυγμένος ήταν ο βαθμός της διανοητικής υπεροχής του, και η λατρεία του προς το καλό και την πρόοδο, για τα οποία και εργάστηκε με την ίδια θέρμη που επιδείκνυε κατά τις μάχες.

Αξίζει εδώ να πούμε ότι ο σημαντικότερος δάσκαλος του Αλέξανδρου ήταν ο Αριστοτέλης, ενώ εξαιρετικά

⁴ Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια. 3. Αθήνα: Φοίνιξ, 19___. τ.ΙΙΙ Ακαδημία - Αλλοδαπή

ενδιαφέρουσα είναι η επιστολή του Φιλίππου προς τον Αριστοτέλη, που αν και δεν μας παρέχεται επακριβώς, εκφράζει απολύτως το πνεύμα το πατέρα του Αλεξάνδρου: «Γνώριζε ότι μοι εγεννήθη υιός. Πολλήν χάριν έχω εις τους θεούς, όχι τόσον δια την γέννησιν του παιδός, όσον διότι εγεννήθη κατά τους χρόνους τους ιδικούς σου»

Στον Αριστοτέλη λοιπόν ανήκει η τιμή ότι ενστάλαξε στην ψυχή του Αλέξανδρου την ορμή προς τις μεγάλες πράξεις, την περιφρόνηση της ηδυπάθειας και τα εξευγενισμένα πάθη. Του δίδαξε δε, τη θεωρία και εξέλιξη των πολιτευμάτων και την αγάπη προς τη μελέτη, την επιστήμη και την τέχνη. («ην δε (Αλέξανδρος) φύσει φιλόλογος και φιλαναγνώστης» - Πλούταρχος). Μάλιστα θεωρούσε την Ιλιάδα εφόδιο της πολεμικής αρετής και είχε το εγχειρίδιο του πάντα κάτω από το προσκέφαλό του, καθώς και την

«Εν Νάρθηκι» δηλαδή έκδοση της Ιλιάδας που είχε σχολιάσει ο Αριστοτέλης.

Μια πλευρά της πολυσιδούς προσωπικότητας του είναι το γεγονός ότι δεν έπαυε στιγμή να ακούει ότι κινούσε την περιέργειά του. Ο Ερατοσθένης δε, επισημαίνει ότι οι εκστρατείες του, συνειτέλεσαν σημαντικά στην επέκταση των εμπειρικών γνώσεων στον τομέα της γεωγραφίας, ενώ το παράτολμο εγχείρημα του συνέβη στα τέλη μιας ιστορικής περιόδου στον ελλαδικό χώρο, κατά την οποία το πνεύμα είχε αγγίξει την τελειότητα στους τομείς της λογοτεχνίας, της φιλοσοφίας και της εικαστικής δημιουργίας.

Βασική τακτική του ήταν η προσεκτική εξέταση του εδάφους πριν διατάξει τα στρατεύματά του να προχωρήσουν. Ο Πτολεμαίος ο Α, ο Λάγου που υπήρξε στενός συνεργάτης του Αλέξανδρου, μας πληροφορεί ότι «ο στρατηλάτης επέλεξε σκόπιμα να διασχίσει τον ποταμό στο πλατύτερο σημείο του, γιατί έκρινε πως σε αυτό το σημείο η ορμητικότητα των υδάτων θα ήταν μικρότερη από οπουδήποτε αλλού.»

Επίσης μας πληροφορεί ότι στην Ινδία, ύστερα από κάθε νίκη, ο Αλέξανδρος επιθεωρούσε ο ίδιος τα κοπάδια των ζώων που είχε κυριεύσει ως λάφυρα, για να διαλέξει τα καλύτερα βοοειδή και να τα στείλει στη Μακεδονία ως υποζύγια.

«Είναι γεγονός ότι ο Αλέξανδρος φιλοδοξούσε να ιδρύσει αποικίες κατά μήκος των ακτών του Περσικού Κόλπου και στα παράκτια νησιά. Έβρισκε ιδιαίτερα ελκυστική την ιδέα της δημιουργίας μιας ναυτικής δύναμης ισχυρής και ακμάζουσας όσο η Φοινίκη» Οργανώθηκαν λοιπόν τρεις αποστολές για την απαραίτητη αναγνώριση του εδάφους πριν από την εκστρατεία, η οποία όμως δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ αφού ο θάνατος βρήκε τον Αλέξανδρο ξαφνικά το 323 π.Χ. Οι αναφορές που συνέταξαν οι αρχηγοί των αναγνωριστικών αποστολών παρέμειναν κτήμα εσαεί της ανθρωπότητας και μόλις έγιναν ευρύτερα γνωστές ενέπνευσαν ένα πρωτοφανές ενδιαφέρον για την επιστημονική μελέτη της περιοχής, της φύσης και των κατοίκων της. Ένα νέο κύμα πνευματικής δραστηριότητας επικράτησε την εποχή αυτή και μέσα σ' αυτό το κλίμα αναγέννησης του πνεύματος ιδρύθηκαν η Βιβλιοθήκη και το Μουσείο.

2. Η ΑΡΧΑΙΑ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

2.1 Η Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου

Το όνομα Αλεξάνδρεια έχει δοθεί σε πολλές πόλεις ιδρυθείσες από τον Μέγα Αλέξανδρο καθώς φαίνεται. Συγκεκριμένα έχουν διασωθεί από τη λήθη μέσω της ιστορικής παράδοσης περίπου 300 Αλεξάνδρειες, οι οποίες βέβαια δεν υπάρχουν σήμερα. Η λαμπρότερη όλων είναι εκείνη που χτίστηκε στην παραλία του Δέλτα του Νείλου και που είναι γνωστή, προς διάκριση από τις υπόλοιπες

Αλεξάνδρειες, ως «Μεγάλη Αλεξάνδρεια», ή ως «Αλεξάνδρεια η κατ' Αίγυπτον». Από την ημέρα που κτίστηκε, δηλαδή το 331π.Χ. έως την κατάκτησή της από τους Άραβες το 641 μ.Χ., επί χίλια σχεδόν έτη, υπήρξε η βασίλισσα της Μεσογείου, η μεγάλη πόλη του φωτός και της χαράς, που σκόρπιζε για αιώνες στον κόσμο γύρω της, τη λάμψη ενός μεγάλου και λεπτού ελληνικού πολιτισμού με λίγες αναμνήσεις από αρχαίο αιγυπτιακό πολιτισμό. Κληρονόμησε πνευματικούς και καλλιτεχνικούς θησαυρούς όχι μόνο του ελληνικού κόσμου, αλλά και της μυστηριώδους Αιγύπτου των Φαραώ και του πανάρχαιου φαραωνικού πολιτισμού. Κράτησε όμως ψηλά επί αιώνες τη διπλή αυτή κληρονομιά, παραδίδοντας την τελειότερη και λεπτότερη στην επερχόμενη ανθρωπότητα.

2.2 Η αρχαία πόλη

Η μεγάλη στρατηγική διάνοια του Αλέξανδρου, έγκειται στο γεγονός ότι πριν διεισδύσει στην Ασία για την καταστροφή του Περσικού κράτους, πρώτα εδραίωσε την μεσογειακή του κυριαρχία, εξασφαλίζοντας έτσι τα νώτα του, όπως θα λέγαμε σήμερα. Αφού κατέκτησε τη Συρία, ξεκίνησε από τη Γάζα και σε επτά ημέρες έφτασε στο Πηλούσιο της Αιγύπτου, που θεωρείτο και η κλείς της Αιγύπτου.

Το Νοέμβριο του 332 π.Χ. έφτασε στην αιγυπτιακή πόλη Μέμφιδα. Σε κείνο τον τόπο θεώρησε ότι έπρεπε να χτίσει τη μεγάλη πόλη που προόριζε ως πρωτεύουσα του μεσογειακού κράτους και ως ενωτικό σημείο της Ευρώπης με την Ασία. Έκτοτε η πόλη αυξήθηκε σε «μέγεθος και ευδαιμονίαν» (Παυσανίας, VIII 33, 3) και έλαβε παγκόσμια σημασία όπως άλλες πνευματικές μητροπόλεις του κόσμου. (Αθήνα, Ρώμη, Κωνσταντινούπολη)

Η Αλεξάνδρεια κτίστηκε σε μια στενή και μακριά λωρίδα γης που είχε μπροστά της προς Βορρά, προς τη Μεσόγειο, το νησάκι Φάρος. Πίσω προς το Νότο, τη μεγάλη Μαρεώτιδα λίμνη, θέση μάλλον εξαιρετική, από στρατηγικής απόψεως, μεταξύ θάλασσας κατάλληλης να μετατραπεί σε ευρύχωρο λιμάνι και μιας υπέροχης λίμνης.

Το γεγονός ότι ο Αλέξανδρος θεμελίωσε μια πόλη στις βόρειες ακτές της Αιγύπτου εντάσσει αυτόματα αυτή την πόλη στα πλαίσια της μυθολογίας που περιβάλλει τον ιδρυτή της. Αναφέρεται ότι ο Αλέξανδρος επέλεξε την ιδανική αυτή τοποθεσία υπό την καθοδήγηση του ίδιου του Ομήρου, του μέντορά του: είδε τον Όμηρο να εμφανίζεται σε ένα όνειρό του και να απαγγέλλει στίχους της Οδύσσειας που περιγράφουν πως ο Μενέλαος βρήκε καταφύγιο στη νήσο Φάρο, που τότε ήταν μια νησίδα απέναντι από τις εκβολές του Κανωπικού βραχίονα του Νείλου. Σύντομα εντόπισε το μέρος που θεωρούσε ιδανική τοποθεσία. «και εδοξεν αυτω ο χωρος καλλιστος εν αυτω πολιν και γενεσθαι αν ευδαιμονα την πολιν» γράφει ο Αρριανός. Πρόκειται για μια στενή γλώσσα ξηράς, όχι διαφορετική από ισθμό, που το πλάτος της είναι όσο το μήκος της.

Εδώ αξίζει να αναφερθεί ένα ιστορικό ανέκδοτο σχετικό με τα σχέδια της πόλης: Όταν κάποια στιγμή οι αρχιτέκτονες σχεδόν είχαν τελειώσει με το προσχέδιο της πόλης πάνω στο χώμα, τους τέλειωσε η κιμωλία και χρησιμοποίησαν σπυριά από σιτάρι για να ολοκληρώσουν τα σχέδια. Ενώ ο βασιλιάς τα επιθεωρούσε σηκώθηκαν σα σύννεφο από τον ποταμό και τη λίμνη αμέτρητα πουλιά διαφόρων ειδών και χίμηξαν πάνω στο σιτάρι καταβροχθίζοντας το. Ο Αλέξανδρος το θεώρησε κακό οίωνό αλλά οι μάντις τον καθησύχασαν διαβεβαιώνοντας τον ότι η πόλη θα ήταν ευλογημένη με τέτοια αφθονία ώστε να προσελκύει από παντού ανθρώπους σε αναζήτηση προμηθειών.

Όντως, η Αλεξάνδρεια για πολλούς αιώνες, ανάμεσα σε πολλές άλλες πόλεις της αρχαιότητας ήταν πρώτη σε πνευματική δραστηριότητα, με καλλιτεχνικά επιτεύγματα και επιστημονικά ιδρύματα.⁵

2.3 Γενική όψη της αρχαίας πόλης

Κατά γενική ομολογία δεν υπάρχει άλλη πόλη σήμερα πέραν της Αλεξάνδρειας, που να παρουσιάζει τέτοια έλλειψη μνημείων από το ένδοξο παρελθόν, σε βαθμό που αν κάποιος βρεθεί στην πόλη αυτή μη γνωρίζοντας τίποτα περί του παρελθόντος της, μάλλον δεν θα έχει καμία ένδειξη για την ιστορικότητα του τόπου που πατάει. Ένα από τα λίγα μνημεία που σώζονται είναι η στήλη του Πομπηίου.

Η παραλία πάνω στην οποία είναι χτισμένη η Αλεξάνδρεια, είναι κολπώδης και προβάλλει δυο άκρες προς το πέλαγος. Μπροστά από τον κόλπο και μεταξύ των δυο ακρωτηρίων της ξηράς εκτείνεται το νησάκι «Φάρος» που κλείνει τον κόλπο και αποτελεί ένα ασφαλέστατο λιμάνι με δυο «στόματα» Το περίγραμμα της πόλης διαγράφεται από τον Στράβωνα ως εξής: «είναι δε χλαμυδοειδες το σχήμα του εδαφους της πολεως, του οποιου αι μεν μακραι πλευραι είναι αι αμφικλυστοι (αι βρεχομεναι απο των δυο πελαγων), εκουσαι μηκος τριαντα σταδιων, αι δε στεναι πλευραι είναι οι ισθμοι, εκοντες μηκος 7 η 8 σταδιων» Κατά τον Στράβωνα λοιπόν η πόλη είχε μήκος περίπου 5.500 μέτρων, ενώ κατά τον Διόδωρο το μήκος της έφτανε στα 7.400 μέτρα. Τα δε τείχη που περιέκλειαν την πόλη είχαν περίμετρο 14.800 μέτρα, ή κατά άλλους 22.000 μέτρα.

Η σπουδαιότερη συνοικία, που μας απασχολεί και για τον ειδικότερο λόγο ότι φιλοξενούσε ένα μέρος της συλλογής

⁵ Μουσταφά Ελ Αμπάντι, Η αρχαία βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας: η ζωή και η μοίρα της ([Αθήνα]: Σμίλη, 1998.),σ. 32-35.

της Αλεξανδρινής Βιβλιοθήκης, εκτεινόταν μεταξύ του Μεγάλου Λιμένος και της παραλίας και περιελάμβανε τα σημαντικότερα και μεγαλοπρεπέστερα μνημεία. Στις υπόλοιπες συνοικίες και εκατέρωθεν του Δρόμου, ήταν κατεσπαρμένα άλλα μεγαλοπρεπή μνημεία που στόλιζαν την πόλη, το Γυμνάσιο με τις μακριές στοές του, το Σεράπειον, ο μεγαλοπρεπής ναός ο αφιερωμένος στο θεό Σάραπι, το αμφιθέατρο, το στάδιο, το δικαστήριο, διάφορα άλση και ιερά. Έξω από την πόλη ανατολικά και δυτικά εκτεινόταν μεγάλες νεκροπόλεις, δηλαδή νεκροταφεία και διάφορα πλούσια προάστια(π.Χ. Νικόπολις).⁶

2.4 Διοίκηση

Πριν μιλήσουμε για τη διοικητική και κοινωνική οργάνωση της Αλεξάνδρειας αξίζει να πούμε ότι είχε διακριθεί σε πολλούς τομείς, όπως στο εμπόριο, και δη σε παγκόσμια εμβέλεια, στη βιομηχανία και τα διάφορα εμπορεύματα, ενώ ο Αλεξανδρινός πλούτος ήταν απaráμιλλος όπως φαίνεται από την οικονομική οργάνωση και το φορολογικό και μονοπωλιακό σύστημα.

Η Αλεξάνδρεια ήταν η έδρα της κεντρικής διοίκησης, η πρωτεύουσα δηλαδή των χωρών που υπάγονταν στην κυριαρχία των Πτολεμαίων. Είχε δε ιδιαίτερο ισχυρό σώμα σωματοφυλακής του βασιλιά, στρατό, πολεμικές αποθήκες, τα οικήματα της διοίκησης, δηλαδή τα δημόσια γραφεία και υπουργεία.

Το ελληνοαιγυπτιακό αυτό κράτος παρέδωσε λοιπόν τον τύπο οργανωμένου κράτους, που παρέλαβε στη συνέχεια το Ρωμαϊκό κράτος, η Βυζαντινή αυτοκρατορία και τα νεώτερα ευρωπαϊκά κράτη.

⁶ Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια. 3. Αθήνα: Φοίνιξ, 19__τ. III Ακαδημία - Αλλοδαπή

Υπήρχε το «Συνέδριο» το συμβούλιο του κράτους δηλαδή, που συνερχόταν κατά διαταγή του βασιλιά και υπό την προεδρία του. Γύρω του ήταν σχηματισμένη ιεραρχική τάξη, της οποίας τα μέλη ζούσαν στην Αλεξάνδρεια.

Τα οικονομικά αποτελούσαν κλάδο ξεχωριστό από την πολιτική διοίκηση. Η διεύθυνση δε των δημοσίων προσόδων που αποτελούσαν τη λεγόμενη «Βασιλική Τράπεζα» εξαρτιόταν από το «Συνέδριο των Ταμιών»

Στην Αλεξάνδρεια επίσης, όπως είναι φυσικό έδρευε το ανώτατο δικαστήριο του οποίου ηγείτο ο «αρχιδικαστής» Άλλες σπουδαιές αρμοδιότητες ήταν εκείνες του «εξηγητή» ο οποίος επέβλεπε τα συμφέροντα της πόλης, ο «υπομνηματογράφος» δηλαδή γενικός γραμματέας, ο «νυκτερινός στρατηγός» και άλλοι (Στράβων, C. 797)

Είναι πιθανό ότι η Αλεξάνδρεια ως ελληνική πόλη διατήρησε κοινοτική αυτονομία και επομένως μερικές αρχαίες λειτουργίες, όπως για παράδειγμα τη βουλή, δηλαδή το συμβούλιο της πόλης, του δήμου. Ολόκληρη την πόλη κυβερνούσε ένας διοικητής, που καθώς φαίνεται είχε και στρατιωτική και πολιτική εξουσία. Κατά το τέλος της Πτολεμαϊκής εποχής είχε τον τίτλο «στρατηγός της πόλεως» και οι αρμοδιότητά του περίπου μοιάζει με κείνη του Praefectus urbis της ελληνορωμαϊκής αυτοκρατορίας (έπαρχος της πόλης).

2.5 Η ζωή στην Αλεξάνδρεια

Σε εκείνη την πόλη που ήταν τόσο όμορφη και οργανωμένη, οι άνθρωποι δούλευαν εντατικά κατά τη διάρκεια της ημέρας και γλεντούσαν «εν φαιδρες εορτες» τις νύχτες. Συνέβαιναν δε θεάματα και πανηγύρεις και μεγαλόπρεπες πομπές. Αυτό που πρέπει να ειπωθεί, είναι ο κοσμοπολίτικος χαρακτήρας της πόλης, η οποία θα είχε γύρω

στο ένα εκατομμύριο κατοίκους, μοιάζοντας με τις σημερινές μεγάλες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, ήταν όμως πολύ πιο θορυβώδης από αυτές.

Μια ωραία εικόνα περί του βίου στην Αλεξάνδρεια (γύρω στο 130 μ.Χ.) μας παρέχεται μέσα από μια επιστολή που αποδίδεται στον Αδριανό και απευθύνεται προς τον γυναικάδελφό του, και της οποίας την αυθεντικότητα δεν υπάρχει λόγος να μη δεχτούμε. (πρβ. V. Duruy, Histoire des Romains, τ. V, 1883, σ, 96). Μας περιγράφει λοιπόν μέσα από ένα ταξίδι του στη μυστηριώδη και ελκυστική χώρα των Φαραώ, την αστάθεια και ελαφρότητα των Αλεξανδρινών, αλλά συγχρόνως την ακοίμητη δραστηριότητά τους, με τα εξής λόγια:

«Πόλις ευδαιμών, πλουσία, γόνιμος, εις την οποίαν ουδείς ζη αργός. Άλλοι φυσούν και κάμνουν ύαλου, άλλοι κατασκευάζουν χάρτην ή υφαίνουν υφάσματα. Όλοι έχουν την εργασία των και επιτηδεύονται το επάγγελμά των. Ακόμη και οι πάσχοντες από ποδάγραν έχουν τί να κάμουν, έχουν εις τί να ασχοληθούν ακόμη και οι τυφλοί και ούτε οι χωλοί δέν μένουν αργοί»

Ακούραστη εργασία λοιπόν και υπέρμετρη αγάπη προς το χρήμα. Και όπως συμβαίνει σε όλες τις βιομηχανικές πόλεις, στις οποίες οι περιουσίες είναι ασταθείς, όλοι αποζητούσαν τη γρήγορη απολαβή και απόλαυση των αγαθών τους, που όμως ήταν δυνατό να καθούν ταχύτατα.

Συνέρεαν δε ξένοι για να θαυμάσουν την ιστορική χώρα και μεγαλόπρεπη πόλη και άνθρωποι προς την καλυτέρευση της υγείας τους, λόγω του γλυκού κλίματος της πόλης.⁷

⁷ Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια. 3. Αθήνα: Πυρσός, 1033. τ.ΙΙΙ Τηλεμετρία – Φιλίσκος.

2.6 Κοινωνική οργάνωση

Για πολλούς μετανάστες από μεσογειακές και ασιατικές χώρες, οι δυνατότητες που προσέφερε η Αλεξάνδρεια να βρουν δουλειά, να πλουτίσουν ή να δοξαστούν αποδείχθηκε ισχυρό δέλεαρ. Ιδιαίτερα προνομιακής μεταχείρισης έτυχαν οι Ελληνόφωνοι και οι Ιουδαίοι οι οποίοι ήδη από τον 3^ο π.Χ. αιώνα αποτελούσαν πολυπληθή κοινότητα που εξακολουθεί να υφίσταται ως σήμερα. Καθ' όλες τις ενδείξεις οι Πτολεμαίοι είχαν διπλωματικές σχέσεις και με πολύ μακρινές χώρες, όπως η Ινδία, αφού γνωρίζουμε ότι είχε γίνει ανταλλαγή πρεσβευτών ανάμεσα στο βασιλιά Ασόκα και τον Πτολεμαίο το Φιλάδελο. Το γεγονός ότι η Αλεξάνδρεια κατέστη ανεγνωρισμένο κέντρο του διεθνούς εμπορίου είχε ως αποτέλεσμα, εκτός από την προσέλκυση αλλοδαπών εμπόρων και επιχειρηματιών, τη σύμπραξη διεθνών εταιρειών ώστε να διεκπεραιώνονται καλύτερα οι πιο δαπανηρές συναλλαγές.

Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι πολλοί άνθρωποι που προηγουμένως ασκούσαν άλλα επαγγέλματα, όπως πολλοί Θεσσαλονικείς, Ελεάτες και Καρθαγένιοι, ναυτικοί ή στρατιωτικοί προτίμησαν τελικά να ενταχθούν στον οικονομικό και εμπορικό κόσμο της Αλεξάνδρειας.

Ο Πολύβιος επισκέφτηκε την πόλη κατά το 145 π.Χ. περίπου και ξεχώρισε τρεις κοινωνικές ομάδες, εκείνες των Αιγυπτίων, των Μισθοφόρων και των Αλεξανδρινών. Από τις τρεις αυτές ομάδες, αυτή που μπορούσε να διακριθεί κατευθείαν ήταν των Μισθοφόρων και τούτο γιατί οι μισθοφόροι έφεραν στρατιωτική περιβολή. Η τάξη τους περιελάμβανε κυρίως Έλληνες ή κατοίκους εξελληνισμένων περιοχών της Μεσογείου.

Άλλο χαρακτηριστικό τμήμα του πληθυσμού της Αλεξάνδρειας ήταν οι Αιγύπτιοι. Όταν άρχισαν οι διαδικασίες ανέγερσης της πόλης, συγκροτήθηκε η αιγυπτιακή κοινότητα,

η πρώτη και μοναδική ακόμα αφού όλο το απαραίτητο εργατικό δυναμικό προερχόταν από την Αίγυπτο.

Οι περισσότεροι κατοικούσαν στο νότιο τμήμα της πόλης, στην περιοχή γύρω από το Σεραπείο όπου παλιότερα υπήρχε η κωμόπολη Ρακώτις. Συνήθως φορούσαν τα παραδοσιακά τους ενδύματα και τηρούσαν τα δικά τους ήθη και έθιμα. Ένα μέρος της κοινότητας, τα μέλη της μεσαίας τάξης, θέλοντας να βελτιώσουν την κοινωνική τους θέση εξελληνίστηκαν σταδιακά, απέκτησαν ελληνικά ονόματα και υιοθέτησαν την ελληνική γλώσσα και ενδυμασία.

Η τελευταία από τις τρεις πληθυσμιακές ομάδες που διέκρινε ο Πολύβιος είναι αυτή που θέτει υπό τη γενική ονομασία «Αλεξανδρινοί» Ενώ παρατηρεί ότι πρόκειται για ένα «συνονθύλευμα φυλών» ωστόσο προσθέτει πώς ήταν ελληνικής καταγωγής. Ένας τέτοιος χαρακτηρισμός δεν μπορεί να είναι ακριβής, γιατί ο Πολύβιος βασίστηκε σε εξωτερικά κυρίως χαρακτηριστικά για να διαμορφώσει αυτή την άποψη, όπως η ενδυμασία και η γλώσσα. Αλλά μια τέτοια κατηγορία μπορούσε κάλλιστα να περιλαμβάνει πολλούς Ιουδαίους κατά κύριο λόγο αλλά και αρκετούς εξελληνισμένους Ασιάτες.

Για να χαρακτηριστεί κανείς Αλεξανδρινός έπρεπε να διαθέτει Αλεξανδρινή υπηκοότητα, προνόμιο που μόνο ο βασιλιάς παραχωρούσε σε περιορισμένο αριθμό ατόμων, ελληνικής καταγωγής. Κανένας άλλος δεν είχε το δικαίωμα να αυτοαποκαλείται Αλεξανδρεύς.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των κατοίκων που ανήκαν σε άλλες φυλές και συνέθεταν τον υπόλοιπο πληθυσμό της Αλεξάνδρειας είχε από τα μέσα του 2^{ου} π.Χ. αιώνα κατά βάση εξελληνιστεί.⁸

Οι Πτολεμαίοι αν και δεν επεδίωξαν ουσιαστικά κάτι τέτοιο, με ορισμένα θεοπίσματά τους ευνόησαν το σταδιακό

⁸ Μουσταφά Ελ Αμπάντι, Η αρχαία βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας: η ζωή και η μοίρα της ([Αθήνα]: Σμίλη, 1998.), σ. 51-55.

εξελληνισμό του πληθυσμού. Καθιστώντας επίσημη γλώσσα του κράτους τα ελληνικά, συνειτέλεσαν στην καθιέρωσή τους ως κοινή (*lingua franca*) όλων των αποίκων. Την ίδια εποχή ανεγέρθηκαν στο κέντρο της πόλης πολλά «γυμνάσια» που αναδείχθηκαν σε πυρήνες γνωριμίας των νέων με την ελληνική πολιτιστική παράδοση. Σημαντικότερο όλων, υπήρξε το Κύριο Αστικό Γυμνάσιο, που σύμφωνα με το Στράβωνα ήταν το ομορφότερο δημόσιο οικοδόμημα της πόλης. Έτσι λοιπόν επικράτησε η ελληνική γλώσσα και περιέπεσαν σε αχρηστία όλες οι διάλεκτοι που μιλούσαν άλλοτε οι κάτοικοι της Αλεξάνδρειας, κι αυτό σε ένα διάστημα μικρότερο από ενάμιση αιώνα. Παρ' όλα αυτά η πόλη έδινε την εντύπωση ότι είχε διαμορφώσει το δικό της γλωσσικό ιδίωμα και πως οι κάτοικοί της ήταν «ελληνοτραφείς» .

Πάντως ο Πολύβιος δεν διέκρινε καμιά διαφορά ανάμεσα στους υπόλοιπους εξελληνισθέντες και στους Ιουδαίους της Αλεξάνδρειας. Οι τελευταίοι είχαν οργανωθεί σε μια πολυάριθμη κοινότητα εγκατεστημένη σε δική της συνοικία που καταλάμβανε ένα εκτεταμένο τομέα της πόλης, το Δέλτα. Τα ελληνικά είχαν αντικαταστήσει πλήρως τα εβραϊκά και τα αραμαϊκά, και είχαν καθιερωθεί στην κοινότητα σε τέτοιο βαθμό, ώστε τα γνήσια εβραϊκά ονόματα συναντιόνταν σπάνια σε επίσημα έγγραφα και προτιμώνταν ελληνικά ονόματα, όπως Αλέξανδρος, Πτολεμαίος, Έλενος.

2.7 Αλεξανδρινός πολιτισμός και θεότητες

Είδαμε λοιπόν ότι η Αλεξάνδρεια απέβη μετά το κτίσιμό της κέντρο κοσμοπολίτικης ζωής και κυρίως ελληνικών γραμμάτων αλλά και ελληνικής επιστήμης, κι αυτά σε τέτοιο βαθμό ώστε όλη η περίοδος της ελληνικής λογοτεχνίας ύστερα από το θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου

ως τη ρωμαϊκή κατάκτηση (ακόμη και ως την εμφάνιση της Κωνσταντινούπολης) μπορεί να ονομαστεί «Αλεξανδρινή».

Υπήρξε επίσης κέντρο φιλοσοφικής έρευνας με αποτέλεσμα να διευρυνθεί τόσο το αλεξανδρινό πολιτιστικό πνεύμα στον κόσμο μετά τον Μέγα Αλέξανδρο ώστε να δικαιούμαστε να μιλάμε για την «Αλεξανδρινή φιλοσοφία» και τέχνη.

Είδαμε προηγουμένως ότι στην πόλη αυτή ζούσαν διάφορες φυλές, γεγονός το οποίο ήταν φυσικό να οδηγεί σε προστριβές. Οι διαφορές αυτές οδηγούσαν σε καθημερινές αψιμαχίες και μικροεπεισόδια, αλλά κατά καιρούς εξελίσσονταν σε ευρύτερης κλίμακας συγκρούσεις και συμπλοκές. Ο Πτολεμαίος ο Α γνώριζε ότι η ανομοιογενής σύνθεση του πληθυσμού μπορούσε να δημιουργήσει προβλήματα και ως φωτισμένος ηγεμόνας που ήταν, εισήγαγε μια εσωτερική πολιτική που απέβλεπε στην αποτροπή της αντιπαλότητας και στην ενθάρρυνση της αμοιβαίας κατανόησης και ανοχής κυρίως μεταξύ των μεγαλύτερων κοινοτήτων, δηλαδή των Ελλήνων και των Αιγυπτίων.

Υπάρχουν αρχαιολογικά ευρήματα και σωζόμενα αποσπάσματα αλεξανδρινών ιστορικών κειμένων που μαρτυρούν την έμπρακτη εφαρμογή αυτής της συμφιλωτικής πολιτικής.

Ένα θεμελιώδες πρόβλημα που απασχόλησε επίσης τον Πτολεμαίο Α ήταν η επιλογή ενός θεού προστάτη της δυναστείας του. Επρόκειτο για δυσεπίλυτο πρόβλημα αφού η θεότητα αυτή έπρεπε να γίνει αποδεκτή με ευχαρίστηση τόσο από τους Αιγυπτίους όσο κι από τους Έλληνες.

Επίσης, η επιλογή του νέου Θεού έπρεπε να γίνει σύντομα αλλά και με την απαιτούμενη προσοχή για να αποκλειστεί κάθε πιθανότητα προσβολής του θρησκευτικού αισθήματος των μελών μιας από τις δυο φυλές. Το πάνθεον που λάτρευαν οι Έλληνες ήταν διαφορετικό από αυτό που

τιμούσαν οι Αιγύπτιοι, αλλά υπήρχαν κάποιες ομοιότητες που μόνο οι γνώστες των πραγμάτων θα μπορούσαν να εξηγήσουν και αξιοποιήσουν.

Οι έρευνές τους επικεντρώθηκαν στα λατρευτικά έθιμα της περιοχής της Μέμφιδος. Κυρίως σε εκείνα που αφορούσαν στον ιερό ταύρο Απι και απηχούσαν κατά κάποιο τρόπο τη λατρεία του Οσίριδος. Ο Όσιρις κυβερνούσε το βασίλειο των νεκρών αλλά επιτηρούσε και την επίγεια ζωή. Έτσι, τον απεικόνιζαν ως «οφθαλμό του ήλιου» ο οποίος βλέπει τα πάντα και αναγεννάται κάθε μέρα. Ως προς τη σχέση του με τον ταύρο Απι, μας παρέχονται κάποιες πληροφορίες από τον Ηρόδοτο: «Αυτός ο Απις είναι ένας νεαρός μόσχος, γεννημένος από μια αγελάδα που, αδυνατεί να συλλάβει άλλους μόσχους ύστερα από αυτόν. Οι Αιγύπτιοι λένε ότι φωτιά πέφτει από τον ουρανό πάνω στην αγελάδα και πως έτσι γίνεται η σύλληψη του Απιος.

Λόγω λοιπόν του θαυμαστού τρόπου με τον οποίο έχει συλληφθεί, ο Απις θεωρείται η μετενσάρκωση του Οσίριδος Φθα, κυρίαρχου της ζωής. Ενσάρκωνε δηλαδή ο ταύρος, τις αρχέγονες δυνάμεις που ορίζουν την επίγεια ζωή και, μετά το θάνατό του ενωνόταν με τον Οσίριδα και λατρευόταν ως Οσόραπις. Η απήχυσή του στη Μέμφιδα επεκτεινόταν και σε μη Αιγυπτίους. Οι Έλληνες δηλαδή που ήταν εγκατεστημένοι εκεί από την εποχή του Ψαμμητίκου Α, τον σέβονταν πολύ. Το θέμα της μορφής παρουσίαζε άλλες δυσκολίες. Οι Έλληνες παρίσταναν τους θεούς τους με ανθρώπινη μορφή, ενώ οι Αιγύπτιοι τους απεικόνιζαν τότε με τη μορφή ανθρώπου, τότε με τη μορφή ζώου, ενώ άλλες φορές συνδύαζαν στην ίδια παράσταση και τις δυο μορφές. Για τους Αιγυπτίους ο μόνος θεός που απεικονιζόταν με ανθρώπινη μορφή ήταν ο Όσιρις, γεγονός που ευνόησε τον Πτολεμαίο, από την άποψη ότι δεν προσέβαλε το θρησκευτικό συναίσθημα των Αιγυπτίων όταν επέλεξε για χάρη των

Ελλήνων, την ανθρωπόμορφη παράσταση του θεού. Μάλιστα οι Αιγύπτιοι για λόχους παράδοσης συνέχισαν να αποκαλούν το θεό τους Οσόραπι, το οποίο όμως δεν ηκούσε ευχάριστα στα αυτιά των Ελλήνων, με αποτέλεσμα να περικοπεί σε Σέραπις, ή Σάραπις.

Πολλοί ναοί υψώθηκαν προς τιμήν του Σεράπιος σε διάφορα σημεία της χώρας, αλλά αναμφισβήτητα ο μεγαλοπρεπέστερος απ' όλους ήταν το Σεραπείο της Αλεξάνδρειας.

Τις άπειρες δυνατότητες ταύτισής του με διάφορους ελληνικούς και αιγυπτιακούς θεούς επιμαρτυρεί ο Εκαταίος ο Αβδηρίτης όταν γράφει: «ο Όσιρις ονομαζόταν Σέραπις από μερικούς, Διόνυσος από άλλους, Πλούτων, Αμμων και Ζευς, ενώ υπήρχαν και αρκετοί που τον ταύτιζαν με τον Πάνα».

Η καθιέρωση του νέου Θεού-προστάτη της πόλης απαιτούσε και ένα αντίστοιχο λατρευτικό άγαλμα για να τοποθετηθεί στο εσωτερικό του ναού. Για το σκοπό αυτό μεταφέρθηκε από τη Σινώπη της Μικράς Ασίας ένα έργο του επιφανούς γλύπτη Βρυάξιδος, που παρίστανε τη μορφή του «καταχθόνιου Δία» (δηλαδή του Πλούτωνα) και ήταν ήδη εγκατεστημένο κάπου στην πόλη. Στη Μέμφιδα δε, το κατεξοχήν λατρευτικό κέντρο του Οσοράπιος, δημιουργήθηκε η εντύπωση ότι ο Σέραπις ταυτιζόταν με το Διόνυσο. Στο τέλος της λεωφόρου των σφιγγών της Μέμφιδος ,υπάρχει ένας πλακόστρωτος διάδρομος που φέρνει την ονομασία δρόμος και χαρακτηρίζεται από ελληνική αγαλματοποιία και αρχιτεκτονική.

Το δρόμο αυτό κοσμούσαν εκατέρωθεν γλυπτές παραστάσεις ιερών ζώων, κατά παράδοση συνδεδεμένων με το θεό Διόνυσο. Όλα τα αρχαιολογικά ευρήματα μαρτυρούν την πρόθεση του Πτολεμαίου του Α να καταστήσει τον «δρόμον» προς το Σεραπείο της Μέμφιδος πρότυπο μιας ιδεατής ταύτισης της λατρείας του Οσοράπιος με τις διονυσιακές

τελετές. Να δημιουργήσει δηλαδή ένα χώρο λατρείας όπου Αιγύπτιοι και Έλληνες θα ένιωθαν ενωμένοι και θα τιμούσαν τα λατρευτικά σύμβολα μιας θρησκείας κοινής αποδοχής.

Πολύ γνωστή είναι επίσης μια άλλη εντυπωσιακή παρέμβαση, η ημικυκλική σύνθεση που συγκροτείται από επτά ελληνιστικούς ανδριάντες ελλήνων ποιητών και σοφών.

Στο κέντρο βρίσκεται ο Όμηρος, που περιστοιχίζεται δεξιά από τους φιλοσόφους Θαλή, Πρωταγόρα και Πλάτωνα και, από αριστερά από τους ποιητές Ησίοδο, Πίνδαρο και το Δημήτριο Φαληρέα, στηριζόμενο σε μια στήλη του Σεράπιος.

Τα περισσότερα αγάλματα είναι ακρωτηριασμένα, αλλά σώζονται θραύσματα επιγραφών στις οποίες αναγράφονται ονόματα και ιδιότητες. Η έμπνευση ολόκληρου το έργου μάλλον ανήκει στον Πτολεμαίο τον Α. Η απροσδόκητη παρουσία αυτού του καθαρού ελληνικού στοιχείου στο θρησκευτικό και ταφικό χώρο που περιβάλλει το Σεραπίο της Μέμφιδος δημιούργησε στους παλιότερους και σύγχρονους αρχαιολόγους που μελέτησαν το θέμα τεράστια ερωτηματικά. Η θέση του μνημείου αυτού στη συμβολή της αιγυπτιακής λεωφόρου των σφιγγών με τον ελληνοαιγυπτιακό «δρόμον» επιτείνει το μυστήριο, θέτοντας το εξής ερώτημα: θα μπορούσε να είναι ελληνιστικό ταφικό μνημείο κοσμημένο με ανδριάντες επιφανών Ελλήνων; Μήπως είναι απλώς ένα μνημείο που τοποθετήθηκε εκεί για να λαμπρύνει το δρόμο; ή απλώς ένα μνημείο αφιερωμένο στο Διόνυσο; Μήπως πρόκειται για μνημείο που υποδεικνύει ότι σε κείνο το σημείο είχε ανεγερθεί βιβλιοθήκη του Σεραπίου. Οποίος κι αν ήταν πάντως ο λόγος της ανέγερσής του, το μνημείο αυτό σίγουρα συμβολίζει την πολιτιστική παρακαταθήκη των Ελλήνων, της οποίας άξιοι φορείς υπήρξαν οι Πτολεμαίοι.

Μόλις ο Πτολεμαίος ο Α υιοθέτησε την αρχαία λατρεία και καθιέρωσε τη νέα εκδοχή της, μετατοπίστηκε αμέσως και το κέντρο της από τη Μέμφιδα στην Αλεξάνδρεια. Πάντως,

αρχαιολογικά ευρήματα αυτής, της πρώτης περιόδου δεν έχουν βρεθεί. Τα αρχαιότερα ευρήματα που τεκμηριώνουν την ύπαρξη νέου κέντρου λατρείας προέρχονται από το ναό που ανήγειρε ο Πτολεμαίος ο Γ, ο Ευεργέτης. Και σ' αυτή την περίπτωση όμως ελάχιστα είναι τα διασωθέντα κατάλοιπα. Ξέρουμε όμως, πως σίγουρα συνυπήρχαν ελληνικά και αιγυπτιακά στοιχεία, όπως συνδυάζονταν στα ευρήματα της Μέμφιδος. Με βάση το δεδομένο ότι σε ολόκληρη την αιγυπτιακή επικράτεια η Αλεξάνδρεια ήταν η κατεξοχήν ελληνική πόλη, θα αναφερθούμε σε κάποια αιγυπτιακά στοιχεία που χαρακτήριζαν το αλεξανδρινό Σεραπείο:

- 1) Ήταν χτισμένο στον αιγυπτιακό τομέα, στην περιοχή της Ρακώτιδος
- 2) Δίγλωσσες περιγραφές μνημονεύουν την ανέγερσή του και, στις αιγυπτιακές, το όνομα του Σεράπιος μνημονεύεται ως Οσορ Χαπί.
- 3) Το κοσμούσαν δυο οβελίσκοι, όπως φαίνεται από μαρτυρίες της εποχής, δυο σφίγγες από κόκκινο γρανίτη οι οποίες σώζονται και
- 4) ένας ιερός ταύρος Απισ από μαύρο γρανίτη, που επίσης σώζεται και βρίσκεται σήμερα στο Μουσείο της Αλεξάνδρειας.

Αυτά τα γνωρίσματα ενός ναού που ήταν αφιερωμένος τον επίσημο θεό προστάτη των Λαγιδών αποδεικνύουν μια ακόμα φορά, την έμπρακτη εφαρμογή της πολιτικής που αποσκοπούσε στην αλληλοκατανόηση και στον αλληλοσεβασμό μεταξύ των σημαντικότερων πληθυσμιακών ομάδων.

Η προσέγγιση των θεολογικών θεμάτων επιχειρείται με τρόπο παρεμφερή μ' εκείνον του Ηρόδοτου. Οι μεγαλύτεροι θεοί των Ελλήνων προσαρμόζονται στα αντίστοιχα αιγυπτιακά πρότυπα: Διόνυσος-Όσιρις, Δήμητρα-Ίσιδα, Απόλλων-Ωρος, Ζεϋς-Άμμων, Ερμής-Θωθ, Ήφαιστος-Φθα, Πάν-Μιν.

Ακόμα και οι εννέα Μούσες ταυτίζονται με τις εννέα μυημένες στις καλές τέχνες, παρθένες του Οσίριδος. Ο Εκαταίος διατυπώνει κάποιο σκεπτικισμό για στις απόψεις των Αιγυπτίων για τους Θεούς: «υπάρχουν, λένε, θεοί επίγειοι που έγιναν αθάνατοι. Αλλά αυτοί οι θεοί κέρδισαν την αθανασία επειδή ήταν σοφοί και πρόσφεραν πολλές υπηρεσίες στην ανθρωπότητα. Μερικοί από αυτούς υπήρξαν βασιλείς της Αιγύπτου.

Ένα στοιχείο της Αιγυπτιακής θρησκείας που δύσκολα θα μπορούσε να γίνει δεκτό από τους Έλληνες, άρα απαιτούσε ερμηνεία και εκλογίκευση, ήταν η λατρεία των ιερών ζώων. Η εξήγηση που δίνει ο Εκαταίος στη λατρεία αυτή βασίζεται στο συσχετισμό των ζώων της τοπικής πανίδας με τον Όσιρι και έχει ως εξής:

Όσον αφορά στον ιερό ταύρο Άπι, ο Εκαταίος ισχυρίζεται ότι «η λατρεία του ήταν τόσο διαδεδομένη στους Αιγυπτίους γιατί τα βοοειδή περισσότερο από όλα τα άλλα ζώα συμπαραστάθηκαν στο έργο εκείνων που ανακάλυψαν τη χρήση των δημητριακών και τα μυστικά της σποράς τους, καθώς και όλες τις άλλες ωφέλιμες για τον άνθρωπο γεωργικές εργασίες».

Σημαντικό είναι να πούμε πως οι Αιγύπτιοι βασιλιάδες, όπως και ο Αλέξανδρος, λατρεύτηκαν οι ίδιοι σα θεοί. Όπως εξαπλώθηκε ο Αλέξανδρος και λατρεύτηκε και γέμισε δόξα και φήμη, πολλοί παραλληλίζουν τη δόξα και την εξαπλώση της λατρείας του, με την εξαπλώση της λατρείας προς τον Οσιρι. Ο Φαραώ ήταν βασιλιάς γιατί ήταν θεός, υιός θεού «υπό του πατρός Ρα ενθρονισθείς» Αυτός ο πατέρας ήταν στη διδασκαλία του ήλιου ο Ρά, ο γενάρχης των βασιλιάδων...Και ύστερα, όταν πολιτικοί λόγοι προήγαγαν άλλο κύριο θεό της χώρας, όπως τον Αμμωνα των Θηβών και τον Οσιρι της Μένδητος, θεό του κόσμου των νεκρών έγινε αμάλαμά τους και σχηματίστηκε ο Αμμων- Ρα και ο Οσιρις- Ρα. Από εκεί, τα

πέντε ονόματα που προσαρτούνταν στο όνομα κάθε βασιλιά εξέφραζαν την πολυμερή θεογενή του καταγωγή. Οι Πτολεμαίοι λοιπόν, έφεραν τα πέντε αυτά ονόματα. Έτσι ο Φιλάделφος είναι Ώρος, ως διάδοχος και μάλιστα Ώρος- Ιέραξ που λατρευόταν ως βασιλιάς της Άνω και Κάτω Αιγύπτου και καλείται «μέγας εις δόξαν»

Το κοινό όνομα των Λαγιδών είναι Πτολεμαίος είτε μόνο του είτε μαζί με κάποιο επίθετο, όπως Σωτήρ, Φιλάделφος, Ευεργέτης, για τους Έλληνες. Αλλά για τους Αιγυπτίους ο Φιλάделφος λέγεται «ισχυρός Κα του Ρά, ηγαπημένος του Άμμωνος».

Ο Ευεργέτης Α λέγεται «Πτολεμαίος αιωνόβιος, ηγαπημένος του Φθά», ο Ευεργέτης ο Β: «υιός θεών αδελφών, εκλελεγμένος υπό του Ρά, ζώσα εικόν του Άμμωνος»

Ως προς τη θρησκεία λοιπόν θα λέγαμε ότι η Αλεξάνδρεια έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο, αφού με την εισαγωγή της λατρείας του Σέραπι καθιερώθηκε η λατρεία ενός και μοναδικού θεού από τους πολυμιγείς υπηκόους του Ελληνοαιγυπτιακού βασιλείου. Έτσι ανοίχτηκε ο δρόμος προς τη μονοθεΐα.

3. Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

3.1 Εισαγωγικά

Η Βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας και η «αδελφή» της, εκείνη της Περγάμου είναι οι πιο διάσημες της ελληνορωμαϊκής αρχαιότητας. Η αλεξανδρινή όμως είναι με διαφορά η πρώτη της εποχής εκείνης. Είναι το αρχαίο πρότυπο των σημερινών εθνικών βιβλιοθηκών. Η σημασία της δε τεράστια γιατί σε αυτή δημιουργήθηκαν οι πρώτοι κατάλογοι βιβλιοθήκης και τα πρότυπα της αρχαίας ευρετηρίασης βιβλίων. Παρά τη μεγάλη της σημασία όμως ως

βιβλιοθήκης της αρχαιότητας και ως αρχαίας επιστήμης και τομέα της λογοτεχνίας οι μαρτυρίες μας είναι ανεπαρκείς και μερικές γιατί μας λείπουν αρχαιολογικές πηγές. Έτσι, πολλά προβλήματα έρευνας έχουν προκύψει, όπως: Η ημερομηνία κατασκευής της, η διαμόρφωση των δωματίων, η οργάνωση, η φύλαξη των περιγραμμένων και τα γεγονότα που οδήγησαν στην καταστροφή της.

Παρακάτω θα επιχειρήσουμε να μιλήσουμε για αυτά τα σημεία ένα - ένα θίγοντας τα σημαντικότερα θέματα και ερωτήσεις και μένοντας πιστοί στην επιστημονική έρευνα.

Πριν όμως επιχειρήσουμε αυτού του τύπου την έρευνα, αξίζει να πούμε ότι η ίδρυση βιβλιοθηκών χαρακτηρίζει προηγμένες πολιτιστικά κοινωνίες κατά τον ίδιο τρόπο που η γραφή σηματοδότησε στη σύγχρονη εποχή την αρχή της ιστορίας.

Για να μην υπάρξει σύγχυση πάνω στο ζήτημα των αρχαίων βιβλιοθηκών της Αλεξάνδρειας, δηλαδή τι αντιπροσώπευαν, πόσες και ποιες ήταν καθώς και ποια είναι η ιστορία τους, θα μιλήσουμε αρχικά για το θεσμό της «βιβλιοθήκης» στην εποχή και αρχαία εκείνη πόλη. Θέλουμε με τον τρόπο αυτό να λύσουμε τυχόν λανθασμένες προσεγγίσεις πολλών, ίσως και δικές μας, για το ποια ήταν η «Βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας» και ποιες οι προκάτοχοί της.

3.2 Οι πρώτοι χώροι διαφύλαξης της γνώσης

Γνωρίζουμε ότι για τους Αιγυπτίους οι θέσεις και η διάταξη των πλανητών ήταν αντικείμενο μελέτης. Ο Εκαταίος μας διαβεβαιώνει ότι στην εποχή του «οι Αιγύπτιοι διατηρούσαν πίνακες με όλα τα στοιχεία σχετικά με κάθε αστέρα επί χιλιετίες ...εμβριθέστατες παρατηρήσεις πάνω σε θέματα όπως οι τροχιές και οι θέσεις των πλανητών, αλλά και στο θέμα της θετικής ή αρνητικής επιρροής που ασκούν οι

αστέρες πάνω σε κάθε έμβιο ον, κατά τη στιγμή της γέννησής του...και φαινόμενα σαν τους σεισμούς και τις πλημμύρες αυτοί τα γνωρίζουν καλύτερα από κάθε άλλον, αφού έχουν αφιερώσει στη μελέτη τους τόσο μακροχρόνιες έρευνες.»

Σύμφωνα με την παράδοση, το θεϊκό ζεύγος Οσίριδος και Ίσιδος επεφύλασε στους καλλιτέχνες και στους εφευρέτες δόξες και τιμές. Οι επιστήμες και οι τέχνες ήταν στενά συνδεδεμένες με τη θρησκεία και τους ναούς, αλλιώς τέτοια παράδοση δεν θα υπήρχε. Κι αυτό γιατί οι ναοί ήταν οι κατεξοχήν χώροι συγκέντρωσης και διαφύλαξης της γνώσης.

Οι ιερείς διατηρούσαν εκεί «ιεράς αναγραφάς» που περιείχαν όλα τα σημαντικά γεγονότα της αιγυπτιακής ιστορίας. Το έθιμο επέβαλλε να υπάρχει βιβλιοθήκη στον περίβολο κάθε μεγάλου ναού. Στο Ραμσείο, όπως αναφέρει ο Εκαταίος, η «ιερή βιβλιοθήκη» ήταν ενσωματωμένη στο ίδιο κτίσμα με το ναό και την κοσμούσε η επιγραφή «Αναρρωτήριο της Ψυχής».

Ο ίδιος συγγραφέας μας λέει ότι τον περιβάλλοντα χώρο της βιβλιοθήκης κοσμούσαν αγάλματα που παρίσταναν ολόκληρο το αιγυπτιακό πάνθεο. Μια από τις σπάνιες ευτυχείς συγκυρίες στην ιστορία της αρχαιολογίας οδήγησε τον Flinders Petrie στην ανακάλυψη ορισμένων παπύρων από την περίοδο της 12^{ης} δυναστείας στο χώρο της «ιερής βιβλιοθήκης» του ναού που ήταν αφιερωμένος στον Ραμσή Β, ενός κτίσματος της περιόδου της 19^{ης} δυναστείας. (Ας σημειωθεί ότι μερικοί από τους παπύρους αυτούς περιέχουν τα αρχαιότερα γνωστά μέχρι στιγμής δραματικά κείμενα.) Πρόκειται για εύρημα το οποίο αδιαμφισβήτητα επιβεβαιώνει τις ελληνιστικές πληροφορίες ότι στις βιβλιοθήκες των αιγυπτιακών ναών οι ιερείς διαφύλασσαν ιερές αναγραφές.

Η παράδοση της ενσωμάτωσης βιβλιοθηκών στους αιγυπτιακούς ναούς συνεχίστηκε καθ' όλη τη διάρκεια της ελληνιστικής και της ρωμαϊκής περιόδου.

Εκτός από το Σεραπείο της Αλεξάνδρειας όπου στεγάστηκε η «θυγάτηρ βιβλιοθήκη» γνωρίζουμε ότι και ο ναός του Θωθ που ανεγέρθηκε επί Λαγιδών στο Edfu διέθετε δική του Βιβλιοθήκη. Κατά τη διάρκεια της ρωμαϊκής κατοχής το Καισάρειο της Αλεξάνδρειας διέθετε επίσης βιβλιοθήκη και μάλιστα πλουσιότατη. Ακόμα και κατά τον 4^ο μ.Χ. αιώνα, ο Ορόσιος περιγράφοντας τους ναούς της Αλεξάνδρειας αναφέρει την ύπαρξη μικρών βιβλιοθηκών.

Οι βασιλικές κατοικίες διέθεταν επίσης βιβλιοθήκες καθώς και αρχειοφυλακεία. Οι ανασκαφές στο Τελ Ελ Αμάρνα έφεραν στο φως εκτενή διπλωματική αλληλογραφία καταγραμμένη σε πλάκες.

Αρχαιολογικές ανασκαφές που έγιναν στο σημερινό Ιράκ αποκάλυψαν ερείπια ποικίλων βασιλικών βιβλιοθηκών, όπως του Ασουρμπανιπάλ στη Νινευή, που χρονολογείται από τον 9^ο π.Χ. αιώνα και από την οποία σώζονται 20.000 ενεπίγραφα πινάκια. Στο Ιράκ επίσης έχουν βρεθεί και άλλα, πολύ αρχαιότερα θρησκευτικά και φιλολογικά κείμενα στα οποία εξιστορείται η Γένεσις, η Δημιουργία και ο Κατακλυσμός. Με βάση αυτά, η δημιουργία των πρώτων βιβλιοθηκών στην περιοχή ανάγεται στην 3^η χιλιετία π.Χ.

Επίσης, στη Συρία έχουν γίνει δυο σημαντικές αρχαιολογικές ανακαλύψεις, μια στο Ugarit (Ρας Σάμρα) κοντά στη Λατακία που έδωσε ευρήματα του 14 π.Χ. αιώνα και, μια πιο πρόσφατη στην Ebla, μια τοποθεσία κοντά στο Αλέπι με ευρήματα που εκτιμάται ότι ανήκουν στην περίοδο μεταξύ 2400 και 1800 π.Χ.

Και στις δυο περιπτώσεις αποκαλύφθηκαν χιλιάδες ενεπίγραφα πινάκια, ανεκτίμητα κατάλοιπα βασιλικών βιβλιοθηκών και αρχειοφυλακείων.⁹

⁹ Δημήτρης Μάργαρης, Βιβλιολογία και Βιβλιοθηκονομία (Αθήνα: Τύποις, 1939), σ. 141-148.

Όσον αφορά στα πολιτιστικά επιτεύγματα, εκείνοι που διέπρεψαν ήταν: η δυναστεία των Λαγιδών στην Αίγυπτο, των Σελευκιδών στη Συρία και των Ατταλιδών στην Πέργαμο. Ο μεταξύ τους ανταγωνισμός για τα πρωτεία στον πολιτιστικό τομέα επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι βιβλιοθήκες και κέντρα επιστημονικής έρευνας ιδρύθηκαν όχι μόνο στην Αλεξάνδρεια, αλλά και στην Αντιόχεια και στην Πέργαμο.

Προοδευτικά ο θεσμός της δημόσιας βιβλιοθήκης κατέστη μια αναγκαία παράμετρος της ζωής των περισσότερων ελληνιστικών πόλεων, των μεγάλων αλλά και των μικρότερων.

Το 2^ο αιώνα π.Χ. ο Πολύβιος θεωρούσε προφανώς δεδομένο αυτό το θεσμό αλλιώς δεν θα έκανε το ειρωνικό σχόλιο ότι η εκπόνηση συγγραμμάτων μέσω της συρραφής κειμένων που έχουν γράψει άλλοι δεν είναι καθόλου δύσκολη δουλειά, αρκεί η πόλη που ζεις να διαθέτει επαρκείς βιβλιοθήκες και αρχειοφυλακεία.

Στα δυτικά παράλια της Μεσογείου η κατάσταση ήταν διαφορετική αφού οι Ρωμαίοι άργησαν αρκετά να υιοθετήσουν το θεσμό της δημόσιας βιβλιοθήκης. Στα τέλη του 1^{ου} π.Χ. αιώνα επί Ιουλίου Καίσαρα και μετά επί Καίσαρα Αυγούστου εδραιώθηκε στο ρωμαϊκό χώρο αυτός ο θεσμός.

3.3 Η ίδρυση του Μουσείου και της Βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας.

Πτολεμαίος ο Σωτήρ - Δημήτριος Φαληρεύς

Παρά την μακραίωνη προβολή του Φιλάδελφου ως ιδρυτού της Βιβλιοθήκης, τείνουμε μάλλον προς την άποψη ότι ιδρυτής της Βιβλιοθήκης ήταν ο πατέρας του, ο Πτολεμαίος ο Α, ο Σωτήρ. Ίσως να υπάρχει αυτή η σύγχυση εξαιτίας του γεγονότος ότι η Βιβλιοθήκη άρχισε να λειτουργεί επί Πτολεμαίου Φιλάδελφου. Ένα στοιχείο που ισχυροποιεί

την άποψη ότι ο Σωτήρ ήταν ο ιδρυτής, είναι η συμβολή του Δημητρίου Φαληρέως, με τον οποίο συνεργάστηκε για την ίδρυσή της. Η δράση λοιπόν του Δημητρίου ως προς την ανέγερση του Μουσείου και της Βιβλιοθήκης δεν συμπίπτει χρονικά με το έργο του Φιλάδελφου, αλλά με του Σωτήρος.

Αξιζει στο σημείο αυτό να πούμε μερικά στοιχεία για τη ζωή του Δημήτριου του Φαληρέως, που θα μας επιτρέψουν να επιβεβαιώσουμε τους παραπάνω ισχυρισμούς.

Είναι γνωστό ότι ο Δημήτριος Φαληρεύς διετέλεσε επί μια δεκαετία τύραννος των Αθηνών μέχρι που εξορίστηκε το 307 π.Χ. Έμεινε στη Θήβα για σύντομο χρονικό διάστημα και από εκεί αναχώρησε για την Αίγυπτο, περίπου το 297 π.Χ. για να τεθεί στην υπηρεσία του Πτολεμαίου του Σωτήρα. Χάρη στην ευρεία παιδεία του ο Δημήτριος κέρδισε την εύνοια του ηγεμόνα του και έγινε σύμβουλός του.

Μάλιστα, φαίνεται πως ο Δημήτριος πρότεινε στον Πτολεμαίο να ιδρύσει στην Αλεξάνδρεια κέντρο επιστημονικών ερευνών που θα ονομαζόταν Μουσείο και θα ενσωμάτωνε μια βιβλιοθήκη αναγκαία για τις επιστημονικές έρευνες, εφόσον θα περιείχε κείμενα από ολόκληρη την οικουμένη. Σύμφωνα με τον Αριστέα, ο Δημήτριος πρότεινε την ίδρυση ενός Μουσείου, στην πρωτεύουσα των Πτολεμαίων την Αλεξάνδρεια, ενός ναού δηλαδή αφιερωμένου στις Μούσες. Αυτός, δεν ήταν ο πρώτος ναός αφιερωμένος στους προστάτες των τεχνών και των επιστημών.

Η θέση αυτού του περίφημου κέντρου, σε σημείο κατάλληλο για διεθνές εμπόριο και πολιτιστικές συναλλαγές και ο χρόνος στον οποίο συνελήφθη η ιδέα, ήταν ώριμα για να ανθίσει ένα τέτοιο ίδρυμα.

Η ιδέα αυτή ταίριαζε απόλυτα με την πρόθεση του Πτολεμαίου του Σωτήρος να κάνει την Αλεξάνδρεια εκτός από πρωτεύουσα ενός μεγάλου βασιλείου και οικουμενικό πολιτιστικό και εκπαιδευτικό κέντρο.

Κατά τη βασιλεία του Σωτήρος, ο Δημήτριος έχαιρε εκτίμησης και σεβασμού στην Αλεξάνδρεια, όμως μετά το θάνατο του Πτολεμαίου του Α, τα πράγματα άλλαξαν.

Κι αυτό γιατί πριν πεθάνει ο Σωτήρας, ζήτησε από τον έμπιστο σύμβουλό του να του δώσει τις απόψεις του στο θέμα της διαδοχής, αφού έπρεπε να επιλέξει ανάμεσα στους δυο γιους του, τους προερχόμενους από διαφορετικές συζύγους. Ο Δημήτριος ήταν υπέρ του παιδιού της Ευρυδίκης, όμως ο Πτολεμαίος προτίμησε να τιμήσει το γιο της Βερενίκης που δεν ήταν άλλος από τον Φιλάδελο. Ο τελευταίος δεν συχώρεσε το Δημήτριο, με αποτέλεσμα να διατάξει τη σύλληψη του. Στη συνέχεια τον εξόρισε στο Δέλτα όπου και πέθανε. Αυτά τα βιογραφικά στοιχεία λοιπόν, μας πείθουν ότι δεν υπήρχε περίπτωση φιλίας ανάμεσα στους δυο άντρες, άρα δεν υπήρχε και συνεργασία σε οποιοδήποτε επίπεδο.

Είδαμε λοιπόν, ότι ο Πτολεμαίος ο Α ακολουθώντας τις συμβουλές του περιπατητικού του φίλου, Δημητρίου του Φαληρέα, ίδρυσε στο επισημότερο μέρος της πόλεως και σε άμεση συνάρτηση με τα ανάκτορα, το περίφημο Μουσείο που έγινε κέντρο σοφίας της Ελληνικής αρχαιότητας. Η μεγάλη βιβλιοθήκη του, η περίφημη Βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας στεγασμένη σε παράπλευρη πτέρυγα κατόρθωσε με τον καιρό να συγκεντρώσει όλη την αρχαία ελληνική πνευματική παραγωγή.

Στις στοές και στις εξέδρες, στη βιβλιοθήκη και το εστιατόριο του Μουσείου έζησαν και έδρασαν άνδρες των οποίων η επίδραση στην ιστορία και εξέλιξη του ανθρώπινου πνεύματος είναι αφάνταστα μεγάλη.

Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι σε καμία μαρτυρία για τη Βιβλιοθήκη των Πτολεμαίων, δε γίνεται λόγος για δυο χωριστά κτίρια. Συνήθως γίνεται αναφορά στη «Βασιλική Βιβλιοθήκη», τη «Μεγάλη Βιβλιοθήκη».

Ύστερα από έναν αιώνα και περισσότερο, ο αριθμός των κειμένων υπερέβη τη χωρητικότητα του κτιρίου και προέκυψε ανάγκη να δημιουργηθεί παράρτημα για να φιλοξενήσει το πλεόνασμα των συγγραμμάτων. Το παράρτημα αυτό ανεγέρθη από τον Πτολεμαίο Γ τον Ευεργέτη και ενσωματώθηκε στο Σεραπείο. Το τμήμα αυτό λειτούργησε ως πλήρης βιβλιοθήκη και, τη ρωμαϊκή περίοδο εξελίχθηκε σε παραγωγικότατο εκπαιδευτικό και ερευνητικό κέντρο.

Το Μουσείο ήταν οργανωμένο κατά το πρότυπο των φιλοσοφικών σχολών της Αθήνας, με τη διαφορά ότι ο προϊστάμενός του, ο Προστάτης, διοριζόταν από τον βασιλιά και, όπως οι λόγιοι που αποτελούσαν μέλη αυτού του λατρευτικού θιάσου των Μουσών, έπαιρνε μισθό και δεν πλήρωνε φόρους. Ο τίτλος αυτός που αναφέραμε παραπάνω ήταν σπουδαιός αυλικός τίτλος κι εκείνος που τον είχε φρόντιζε για τη μόρφωση και την ανατροφή των πριγκίπων.

Για τα πρόσωπα που τιμήθηκαν κατά καιρούς με το αξίωμα αυτό υπάρχει ασυμφωνία απόψεων εκ μέρους των μελετητών. Βασιζόμενοι λοιπόν στους καταλόγους αφενός από το κείμενο του Τζέτζη, κι αφετέρου από ένα Πάπυρο της Οξυρρύγχου, καταλήγουμε ότι τα πρόσωπα αυτά ήταν με σειρά διαδοχής τα εξής:

- Ζηνόδοτος, περίπου 285- 270 π.Χ.
- Απολλώνιος ο Ρόδιος, περίπου 270-245 π.Χ.
- Ερατοσθένης, 245-204/201 π.Χ.
- Αριστοφάνης, 204/201-189/186 π.Χ.
- Απολλώνιος ο Ειδογράφος, 189/186-175 π.Χ.
- Αρίσταρχος, 175-145 π.Χ.
- Κύδας (από τους Λογχοφόρους), 145-116(;) π.Χ.¹⁰

¹⁰ Μουσταφά Ελ Αμπάντι, Η αρχαία βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας: η ζωή και η μοίρα της ([Αθήνα]: Σμίλη, 1998.),σ. 103.

Η Βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας δεν υπήρξε ποτέ πρότυπο δημόσιας βιβλιοθήκης όπως θα περίμενε κανείς, αλλά λειτούργησε με ένα ιδιότυπο καθεστώς και σ' ένα περιβάλλον που θύμιζε κλειστή κοινωνία. Ας πούμε όμως τους λόγους που οδήγησαν σ' αυτή την εκπληκτική-ιστορική συγκέντρωση βιβλίων:

- Το μεγάλο άνοιγμα του ελληνισμού προς την Ανατολή
- Η εισαγωγή της φιλολογικής τέχνης στα λογοτεχνικά κείμενα
- Η έντονη βιβλιοφιλική διάθεση που επέδειξαν οι πρώτοι Πτολεμαίοι Βασιλείς.

Η εδραίωση δε του ελληνισμού σε χώρες με τόσο διαφορετική φιλοσοφική σκέψη από την ελληνική, δημιούργησε μια νέα πραγματικότητα στον πνευματικό κόσμο.

Στην ελληνική λογοτεχνία και φιλοσοφία προστέθηκε ένα έντονα μυστικιστικό πνεύμα με συμβολικό χαρακτήρα, αντίθετο προς την καθαρή και διεισδυτική ελληνική σκέψη, προερχόμενο από τη Βαβυλωνία, την Ιουδαία και την Αίγυπτο.

Πιο ουσιαστική σχέση μεταξύ Ελλήνων και αυτοχθόνων λαών διαμορφώθηκε σε γλωσσικό επίπεδο. Η διάδοση της ελληνικής γλώσσας ήταν ραγδαία και καθολική και σύντομα τα ελληνικά μεταβλήθηκαν σε *lingua franca*. Στο σημείο αυτό να πούμε ότι οι Πτολεμαίοι περιφρονούσαν την αιγυπτιακή γλώσσα καθώς και το «μακεδονίζειν» (η επικώρια ελληνική μακεδονική διάλεκτος) προβάλλοντας την «καθαρή» ελληνική γλώσσα.

Στο πλαίσιο αυτό της ελληνικής πολιτισμικής «πολιτικής» πρέπει να εντάξουμε την ίδρυση μεγάλων πολιτιστικών κέντρων γύρω από βιβλιοθήκες και τη συγγραφή

σπουδαιών ιστορικών έργων των λαών της ανατολής στην ελληνική γλώσσα, με σκοπό τα έργα αυτά να αποτελέσουν το νέο ιστορικό υπόβαθρο της ανατολικής παράδοσης σε μια κοινή και κατανοητή γλώσσα, την ελληνική.

Φαίνεται πως την πρωτοβουλία αυτή είχε ο ίδιος ο Μέγας Αλέξανδρος. Σύμφωνα με μια αρμενική παράδοση, στα αρχεία της Νινευή υπήρχε ένα κείμενο που άρχιζε ως εξής: «το βιβλίο αυτό, που μεταφράστηκε από τα χαλδαϊκά στα ελληνικά κατά διαταγή του Αλεξάνδρου, περιέχει την αληθινή ιστορία των προγόνων μας».

Δεν ξέρουμε βέβαια αν η πρωτοβουλία αυτή συνιστά ένα πρώτο βήμα για τη συγκρότηση μιας οικουμενικής βιβλιοθήκης στη Νινευή.

Μια άλλη πηγή μας λέει ότι ο Σέλευκος ο Νικάτωρ, μόλις ανέβηκε στο θρόνο του Ξέρξη στη Βαβυλωνία, έκαψε όλα τα βιβλία που υπήρχαν σε όλες τις γλώσσες του κόσμου, ώστε η μέτρηση του χρόνου να αρχίζει από αυτόν...μια τρομακτική ιδέα που έρχεται σε αντίθεση με άλλη παράδοση, που θέλει το Σέλευκο σωτήρα της πρώτης αθηναϊκής δημόσιας βιβλιοθήκης, που είχε σφετεριστεί ο Ξέρξης το 484 π.Χ.

Η φιλολογία που αντλούσε την παράδοσή της από τον ιωνικό και τον αττικό ελληνισμό, βρήκε στην Αλεξάνδρεια τις ιδανικές συνθήκες για να αναπτυχθεί ως επιστήμη πλέον. Επίσης η στάση των φιλολόγων απέναντι στην επανεκτίμηση της γραπτής παράδοσης και στην ανάγκη να δημιουργηθούν αξιόπιστα αντίγραφα της ελληνικής γραμματείας, βοήθησε στη συγκέντρωση περισσότερου βιβλιακού υλικού. Και όλα αυτά με στόχο τη δημιουργία μιας οικουμενικής βιβλιοθήκης.

3.4 Η μοίρα της βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας

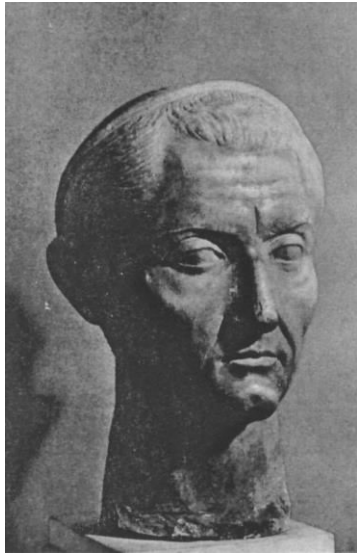
Η τύχη της Βιβλιοθήκης είναι ένα από τα θέματα που απασχόλησαν όχι μόνο πολλούς διακεκριμένους ερευνητές της εποχής μας, αλλά και πολλούς φιλόσοφους της εποχής εκείνης. Πολλά γράφτηκαν αλλά ελάχιστα από αυτά θεωρούνται έγκυρα. Οι θεωρίες για την καταστροφή της διαιρούνται σε δυο απόψεις, η πρώτη άποψη θέλει και τον Ιούλιο Καίσαρα υπεύθυνο και η δεύτερη τους Άραβες. Οι απόψεις είναι διφορούμενες σε όλες τις πηγές που αναφέρονται σε αυτό το θέμα. Κανείς δεν αμφισβητεί ότι η Βιβλιοθήκη καταστράφηκε, αλλά δεν έχει προσδιοριστεί ούτε ο τρόπος ούτε ο χρόνος. Μεγάλο εμπόδιο για τους ερευνητές ήταν το γεγονός ότι όλα τα γραπτά ήταν σε διάφορες γλώσσες, κυρίως στην ελληνική, αλλά επίσης λατινική και αραβική. Η πλειοψηφία των ερευνητών κατέφυγε σε μεταφράσεις.

Η εργασία αυτή επικεντρώνεται στην κατάθεση δυο σημαντικών ιστορικών γεγονότων: τον *Αλεξανδρινό Πόλεμο το 48 π.Χ.* και την *κατάκτηση της Αιγύπτου από τους Άραβες το 642 μ.Χ.*

3.4.1 Ο Αλεξανδρινός Πόλεμος

Ο Ιούλιος Καίσαρας έφτασε στην Αλεξάνδρεια το 48 π.Χ. καταδιώκοντας τον Πομπήιο. Φτάνοντας εκεί έμαθε ότι ο αντίπαλος του ήταν νεκρός. Στην Αίγυπτο επικρατούσε εμφύλιος πόλεμος ανάμεσα στην Κλεοπάτρα και τον νεότερο αδελφό της Πτολεμαίο ΙΓ' που βασιλεύαν και οι δυο τον θρόνο της Αιγύπτου. Ο Καίσαρας υποστήριξε την Κλεοπάτρα έτσι ήρθε αντιμέτωπος με τον νεαρό μονάρχη, οδηγώντας τον στρατηγό Αχιλλά και τον ευνούχο Ποθεινό να συνωμοτήσουν κατά του Καίσαρα.¹¹

¹¹ www.bede.org.uk/library.html

Ο Αχιλλάς συγκέντρωσε ισχυρό στράτευμα και πολιορκησε τον Καίσαρα στα ανάκτορα από ξηρά και θάλασσα. Ανησυχητική ήταν η θαλάσσια υπεροπλία του Πτολεμαίου καθώς στον στόλο του προσέθηκαν πενήντα επιπλέον πλοία, προσφέροντας του τον αποκλεισμό του λιμανιού. Έτσι οι προσπάθειες του Καίσαρα να φέρει ενισχύσεις δεν καρποφόρησαν.

Ο Καίσαρας περνώντας στην αντεπίθεση πυρπόλησε όλα τα πλοία τα οποία βρίσκονταν στο λιμάνι και αποβίβασε τα στρατεύματα του στη νήσο Φάρο.

Η φωτιά όμως επεκτάθηκε γρήγορα στις εγκαταστάσεις του λιμανιού και στα κτίρια της παραλίας. Όπως αναφέρει ο Δίων ο Κάσσιος "έγιναν παρανάλωμα του πυρός περίπου 40.000 βιβλία άριστης ποιότητας".

Ο Δίων αντλεί το υλικό του από τον μόνο ιστορικό που έζησε τα γεγονότα και τα κατέγραψε, ο οποίος ήταν ο Τίτος Λίβιος (59 π.Χ. - 17 μ.Χ.).

Κατά τον ίδιο τον Καίσαρα η πυρπόληση των πλοίων ήταν στρατιωτικό τέχνασμα το οποίο αποδείχτηκε επιτυχέστατο, αφού κατάφερε να ανακτήσει τον έλεγχο της εισόδου του λιμανιού και την επικοινωνία με τις δυνάμεις του που βρίσκονταν στην αντίπερα ακτή της Μεσογείου.

Ο Καίσαρας δεν αναφέρεται στις επιπτώσεις της πυρπόλησης και αυτή του η στάση δεν απηχεί το συνηθισμένο συγγραφικό ύφος του.

Για τον Αλεξανδρινό πόλεμο διαθέτουμε κείμενα από τα μέσα του 1^{ου} έως τον 5^ο μ.Χ. αι., τα οποία περιέχουν με λεπτομέρειες αναφορές των καταστροφών που προκλήθηκαν

και μας επιτρέπουν να υποθέσουμε ότι το απολογητικό ύφος του Καίσαρα οφείλεται στις καταστροφές αυτές.

Ενδείξεις για τα πραγματικά γεγονότα βλέπουμε στα κείμενα που έχουν γραφτεί επί Νέρωνος. Ο Λουκανός, ο οποίος καταδικάστηκε σε θάνατο από τον Νέρωνα το 65 μ.Χ., αναφέρει στο επικό ποίημα *Εμφύλιος πόλεμος* " εκτός από τα πλοία, η φωτιά εξαπλώθηκε και σ' άλλες περιοχές της πόλης και τις κατέκαψε και αυτές... Τα παραθαλάσσια κτήρια παραδόθηκαν στις φλόγες, ο άνεμος ευνόησε τις δυνάμεις της καταστροφής, οι φλόγες ... έτρεχαν επάνω στις στέγες με ταχύτητα μετεωρίτη".

Δυο αιώνες αργότερα, ο Αμμιανός Μαρκελλίνος μας αναφέρει με πλήρη αντικειμενικότητα " δια πυρός αφανισμό μιας ανεκτίμητης βιβλιοθήκης 700.000 τόμων, όταν ολόκληρη η πόλη καταστράφηκε κατά την διάρκεια του *Αλεξανδρινού Πολέμου*, που έλαβε χώρα επί δικτατορίας Ιουλίου Καίσαρα"

Ο Αύλος Γέλλιος αναφέρει και αυτός το ίδιο ποσό καταστρεμμένων βιβλίων, λέει όμως ότι η καταστροφή τους δεν έγινε κατά διαταγή κάποιου ανώτερου, αλλά προκλήθηκε από αμέλεια των στρατιωτών.

Στο χρονικό *Αλεξανδρινός Πόλεμος* αναφέρεται ότι τα κτίρια της πόλης δεν τέθηκαν υπό κίνδυνο, επειδή ήταν λιθόκτιστα, το ίδιο και οι στέγες.

Παρόλα αυτά ο συγγραφέας του *Αλεξανδρινού Πολέμου* έρχεται σε αντίφαση με τα προηγούμενα αξιόπιστα λόγια του λέγοντας σε άλλο κεφάλαιο ότι οι κάτοικοι της πόλης θέλανε να ναυπηγήσουν νέο στόλο και γι' αυτό χρειάζονταν ξύλα για κουπιά. Για αυτές τους τις ανάγκες αναγκάστηκαν να αφαιρέσουν τις στέγες των στοών, των γυμναστηρίων και άλλων δημόσιων κτηρίων. Δικαιολογείται και επιβεβαιώνεται η φράση του Λουκανού που παραθέσαμε πιο πάνω, ο οποίος λέει ότι " οι φλόγες ... έτρεχαν επάνω στις στέγες με ταχύτητα

μετεωρίτη". Οι στέγες τουλάχιστον των δημοσίων κτηρίων ήταν κατασκευασμένες από ξύλο.

Ο ίδιος ο Καίσαρας έγραψε με σαφήνεια και γλαφυρότητα τα περιστατικά που τον οδήγησαν στη δεινή θέση αυτού του πολέμου. Η περιγραφή της σύρραξης που παρέχει ο Καίσαρας ανταποκρίνεται στην αλήθεια, δεν μας ενημερώνει καθόλου όμως για τις συνέπειες της πυρπόλησης, και η στάση αυτή δεν είναι χαρακτηριστική του συνηθισμένου συγγραφικού ύφους του.

Ο Πλούταρχος, προς τα τέλη του 1^{ου} μ.Χ. αι., μπορούσε με μεγαλύτερη ελευθερία να εκθέσει τα πραγματικά γεγονότα του πολέμου στην βιογραφία του Καίσαρα την οποία έγραφε. Ο ίδιος αναφέρει: "Όταν ο εχθρός επεχείρησε ν' αποκλείσει τον στόλο του, ο Καίσαρας, για ν' αποτρέψει τον κίνδυνο, διέταξε να πυρποληθούν τα νεώρια, αλλά η φωτιά, που εξαπλώθηκε πολύ περισσότερο, κατέκαψε τις *Μεγάλες Βιβλιοθήκες*".

Ο Πλούταρχος γνώριζε πολύ καλά την περιγραφή του Ιουλίου Καίσαρα και την παραλαμβάνει από το σημείο όπου ο Καίσαρας την είχε διακόψει. Την συμπληρώνει αναφέροντας την εξαπλώση της φωτιάς από τα νεώρια μέχρι τις *Μεγάλες Βιβλιοθήκες*.

Την Αλεξάνδρεια την είχε επισκεφτεί ο Πλούταρχος και από την στιγμή που ήταν μανιώδης αναγνώστης, θα επισκέφτηκε σίγουρα το Μουσείο όπου θα διαπίστωσε από μόνος του την απουσία των *Μεγάλων Βιβλιοθηκών*, οι οποίες δεν υπήρχαν πλέον μετά την καταστροφή τους από τον Ιούλιο Καίσαρα.

Μια άλλη πληροφορία που μας δίνει ο Δίων ο Κάσσιος, ιστορικός του 3^{ου} μ.Χ. αι., είναι η παρακάτω: "μεγάλο μέρος της πόλης έγινε παρανάλωμα του πυρός και, εκτός των άλλων, αποτεφρώθηκαν το νεώριον, και οι αποθήκαι, όπου

φυλάσσονταν τα σιτηρά και τα βιβλία, για τα οποία λέγεται ότι ήταν αμέτρητα και ανεκτίμητα".

Ο χαρακτηρισμός των βιβλιοθηκών με την λέξη *αποθήκαι* είναι κάτι το δεδομένο, αφού και ο Γαληνός έχει χαρακτηρίσει τους " χώρους αποθήκευσης βιβλίων" με αυτήν ακριβώς την λέξη.

Με βάση αυτά τα δεδομένα ο Δίων αναφέρεται σε δημόσια κτήρια, τα οποία "έγιναν παρανάλωμα πυρός". Ο Δίων διαλέγει τρεις σημαντικές εγκαταστάσεις που διέθετε η πόλη, το "νεώριον", τις "Σιταποθήκες" και τους " χώρους αποθήκευσης βιβλίων". Το τελευταίο κατά τον Ορόσιο βρισκόταν στην ίδια περιοχή με τις αποβάθρες και ο Τίτος Λίβιος το έχει ονομάσει ως κάλλιστο μνημείο (*pulcherrimum monumentum*).

Ο Στράβων ο οποίος γνώριζε πολύ καλά την Αλεξάνδρεια, αφού είχε ζήσει εκεί τέσσερα χρόνια, τήρησε στο θέμα αυτό σιγή. Ο Στράβων μας έδωσε την καλύτερη περιγραφή πάνω στην αρχαία πόλη, για το λιμάνι, τους ναούς, το θέατρο, το Σήμα και το Μουσείο, για την Βιβλιοθήκη όμως δεν λέει κάτι.

Μπορούμε να υποθέσουμε επιβεβλημένη την αποσιώπηση των γεγονότων από την ρωμαϊκή αυτοκρατορία. Διότι ο συγγραφέας δεν παραλείπει ν' αναφερθεί στην Βιβλιοθήκη, αλλά κρύβει τη σχετική μνεία. Ένα κομμάτι από το μέρος της *Γεωγραφίας* του λέει: " ο Ερατοσθένης δέχεται όλα αυτά τα ως γεγονότα επαρκώς τεκμηριωμένα βάσει μαρτυριών ανθρώπων που επισκέφτηκαν αυτοπροσώπως αυτές τις περιοχές, επειδή έχει μελετήσει πλήθος σχετικών υπομνημάτων, που είναι εύλογο ότι μπορούσε να βρει εν αφθονία, αφού είχε στη διάθεση του μια βιβλιοθήκη τόσο

μεγάλη, ο πλούτος των συλλογών της οποίας επιβεβαιώνεται από τον ίδιο τον Ίππαρχο".¹²

Δεν μπορούμε λοιπόν να αμφισβητήσουμε ότι ο Στράβων σε αυτό το απόσπασμα αναφέρεται στη Μεγάλη Βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας.

3.4.2 Η κατάκτηση της Αλεξάνδρειας από τους Άραβες

Η άλλη εκδοχή για την ολοκληρωτική καταστροφή της Βιβλιοθήκης, η μιας συλλογής βιβλίων που άνηκε στον αρχικό πυρήνα της Βιβλιοθήκης, είναι στα μέσα του 7^{ου} αι., μετά την κατάκτηση της Αλεξάνδρειας από τους Άραβες.

Στους δυόμισι αιώνες που ακολούθησαν μετά την ταραχώδη περίοδο από τα τέλη του 4^{ου} ως τις αρχές του 5^{ου} αι., η Αλεξάνδρεια άλλαξε ριζικά σε σχέση με την πόλη που ήτανε κάποτε, κανείς πλέον δεν μιλούσε για τα κτίσματα του πνεύματος και της γνώσης, όπως το Μουσείο, το Σεραπείο και οι Βιβλιοθήκες.

Ο Άραβας συγγραφέας Αβδούλ Λατίφ, επισκέφτηκε την Αίγυπτο το 1200 μ.Χ.. Έχει γράψει μια ασαφή περιγραφή από την επίσκεψη του στην Αλεξάνδρεια λέγοντας: " πιστεύω ότι σ' αυτόν το χώρο πρέπει να υπήρχε η στοά όπου δίδαξε ο Αριστοτέλης και οι διάδοχοι του, ότι εδώ ήταν κτισμένο το πνευματικό κέντρο που δημιούργησε ο Αλέξανδρος όταν ίδρυσε την πόλη και σ' αυτό μέσα βρισκόταν η βιβλιοθήκη που πυρπόλησε ο Άμρ με εντολή του χαλίφη Ομάρ".

Οι εικασίες όμως του συγγραφέα για τον Αριστοτέλη και τον Αλέξανδρο είναι αποδεδειγμένα ανακριβείς και αφού δεν υπάρχει τεκμηρίωση για την βιβλιοθήκη, η περιγραφή του δεν έχει ιστορική σημασία.

Ο εμίρης Άμρ ήταν ένας φιλοσοφημένος άνθρωπος, όταν κυριεύσε την Αλεξάνδρεια έγραψε στον χαλίφη Ομάρ:

¹² Μουσταφά Ελ Αμπάντι, Η αρχαία βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας: η ζωή και η μοίρα της ([Αθήνα]: Σμίλη, 1998.),σ. 166-177.

"Έχω καταλάβει τη μεγάλη πόλη της Δύσης και αδυνατώ να απαριθμήσω τα πλούτη και τις ομορφιές της. Θα περιοριστώ να αναφέρω ότι αριθμεί 4.000 μέγαρα, 4.000 δημόσια λουτρά, 400 θέατρα ή τόπους διασκέδασης, 12.000 καταστήματα οπωρικών και 40.000 εβραίους υπηκόους. Η πόλη κυριεύτηκε με τη δύναμη των όπλων και χωρίς συνθήκη, Οι πιστοί ανυπομονούν να απολαύσουν τους καρπούς της νίκης".

Το έργο *Ιστορία σοφών ανδρών* του χρονογράφου Ίμπν-αλ-Κιφτί μας δίνει μια πληρέστερη αναφορά στο θέμα της καταστροφής των βιβλίων. Θα το παραθέσουμε ακριβώς όπως το λέει ο ίδιος:

«Τον καιρό εκείνο ζούσε κάποιος Ιωάννης, επονομαζόμενος Φιλόπονος, που καταγόταν από την Αλεξάνδρεια, ήταν μαθητής του Σεβήρου και είχε διατελέσει κόπτης ιερέυς, αλλά τον καθαίρεσε από το αξίωμα του το εκκλησιαστικό συμβούλιο που έδρευε στη Βαβυλώνα, ως οπαδό μίας αίρεσης σχετικής με την Αγία Τριάδα... Έζησε αρκετά ώστε να γίνει αυτόπτης μάρτυς της άλωσης της Αλεξάνδρειας από τους Άραβες και να γνωρίσει προσωπικά τον Άμρ, που είχε πνεύμα διαυγές και αεικίνητο και δοκίμασε ευχάριστη έκπληξη όταν διαπίστωσε την οξύνοια και την ευρυμάθεια του Ιωάννη. Παίρνοντας θάρρος από την εύνοια του Άμρ ο Ιωάννης αποτόλμησε κάποια μέρα να διατυπώσει μια παράκληση.

- Έχετε διεξέλθει ολόκληρη την πόλη, είπε, και όλοι οι θησαυροί της φέρουν τη σφραγίδα σας. Θα ήθελα λοιπόν να σας ζητήσω κάποια πράγματα που σ' εσάς είναι άχρηστα, αλλά σ' εμένα μπορεί να φανούν πολύτιμα.

- Ποια είναι αυτά τα πράγματα που έχεις κατά νου; ρώτησε ο Άμρ.

- Τα βιβλία που περιέχουν τη σοφία, απάντησε ο Ιωάννης, αυτά που είναι συγκεντρωμένα στα βασιλικά θησαυροφυλάκια.

Τότε ο Άμρ ερώτησε:

- Ποιος, λοιπόν, συγκέντρωσε αυτά τα βιβλία;

Και ο Ιωάννης απάντησε:

- Ο Πτολεμαίος ο Φιλάделφος, βασιλιάς της Αλεξάνδρειας, λάτρης της γνώσης... εις αναζήτηση αυτών των βιβλίων έψαξε ως τα πέρατα του κόσμου και δεν εφείσθηκε εξόδων προκειμένου να τ' αποκτήσει. Ανέθεσε στον Δημήτριο αυτό το έργο και εκείνος σύντομα συγκέντρωσε 54.000 βιβλία. Μια μέρα ο βασιλιάς ρώτησε τον Δημήτριο: " Πιστεύεις πως υπάρχουν ακόμη επάνω στη γη βιβλία που δεν έχουν περιέλθει στην κατοχή μας;" και ο Δημήτριος αποκρίθηκε, " Ναι, υπάρχει ακόμη μέγα πλήθος στην Σίνδα (στη βόρεια Ινδία), στην Ινδία, την Περσία, τη Γεωργία, την Αρμενία, τη Βαβυλωνία, τη Μοσούλη και στην Ελλάδα.". Ο βασιλιάς, όταν άκουσε αυτά, εξεπλάγη και είπε στον Δημήτριο: " Ολοκλήρωσε τη συγκέντρωσή τους ". Εκείνος, πράγματι, συνέχισε το έργο του με τον ίδιο ρυθμό έως τον θάνατο του, και βιβλία αυτά εξακολούθησαν να φυλάσσονται και να διατηρούνται από τους βασιλείς και τους διαδόχους τους ως τις μέρες μας.

Αλλά ο Άμρ είπε:

- Για να δώσω αυτά τα βιβλία χρειάζομαι την έγκριση του χαλίφη.

Ο Ιωάννης στήριξε την αφήγησή του στη διάσημη και αξιόπιστη Επιστολή του Αριστέα.

Η απάντηση του χαλίφη Ομάρ ήταν λακωνική και με βάση το αλάθητο του Κορανίου είπε: " Αν το περιεχόμενο των βιβλίων συμφωνεί με το βιβλίο του

Αλλάχ, δεν μας χρειάζονται αυτά, εφόσον τότε το βιβλίο του Αλλάχ είναι υπέρ αρκετό. Αν αντίθετα περιέχουν κάτι ασύμφωνο προς το βιβλίο του Αλλάχ, δεν υπάρχει καμία περίπτωση να τα κρατήσουμε. Προχώρησε στην καταστροφή τους.»

Οδηγούμενος από την διαταγή του χαλίφη Ομάρ, ο εμίρης Άμρ, μοίρασε τα βιβλία σε όλα τα δημόσια λουτρά της Αλεξάνδρειας, 4.000 κατά τον Ευτύχιο, ως καύσιμα. Λέγεται ότι χρειάστηκαν περίπου έξι ολόκληροι μήνες για να αποτεφρωθεί όλο το υλικό. Από τα κατάλοιπα της βασιλικής συλλογής εξαιρέθηκαν τα βιβλία του Αριστοτέλη.

Η πρώτη παράγραφος που μας δίνει στοιχεία για την ζωή του Ιωάννη, είναι από ένα κείμενο του Ιμπν Ναντίμ από τον 10ο μ.Χ. αι. Ο Ναντίμ στο έργο του περιέχει τον βίο και την πολιτεία του Ιωάννη, αλλά δεν γίνεται κανένα σχόλιο για την Βιβλιοθήκη.

Η δεύτερη παράγραφος μας παραπέμπει σ' ένα κείμενο του Ισαάκ του Μοναχού. Αξιοπρόσεκτη είναι η ομοιότητα του περιεχομένου αυτής της παραγράφου με το βυζαντινό κείμενο του Τζέτζη (12^{ος} αι. μ.Χ.).

Οι προαναφερθέντες συγγραφείς πρέπει να βασίστηκαν στην ίδια πηγή, που θα ήταν η *Αριστέα επιστολή*, η οποία ανήκει στον 2^ο π.Χ. αι.

Η τελευταία παράγραφος που αναφέρεται στην ανταλλαγή μηνυμάτων ανάμεσα στον Άμρ και τον χαλίφη Ομάρ, δεν απαντάται σε καμία αρχαιότερη πηγή.

Ανεξάρτητα από όλα αυτά τα στοιχεία, όλες οι πηγές για την Βιβλιοθήκη κρατάνε σιγή. Μετά την καταστροφή η Αλεξάνδρεια παρέμεινε κέντρο της γνώσης και δημιουργήθηκαν άλλες βιβλιοθήκες. Ο Βασιλιάς Κλαύδιος έκτισε την Κλαυδιανή (Claudian) βιβλιοθήκη, για να είναι κέντρο μελέτης της ιστορίας. Ο Hadrian ίδρυσε μια βιβλιοθήκη στον ναό του Καίσαρα κατά την διάρκεια της

επίσκεψης του. Λιγότερο αξιόπιστη πηγή είναι αυτή που μας λέει ο Πλούταρχος, ο οποίος μας ενημερώνει ότι ο Μάρκος Αντώνιος έδωσε στην Κλεοπάτρα ολόκληρη την συλλογή, κάπου 200.000 περγαμινές, από την βιβλιοθήκη της Περγάμου σαν δώρο.

Τον 12^ο αι. ο Βυζαντινός ερευνητής John Tzetzes, στα *Προλεγόμενα του Αριστοτέλη* παρουσιάζει κάποιες λεπτομέρειες για τον κατάλογο με τα ποιήματα του Καλλίμαχου. Ο κατάλογος περιλαμβάνει περίπου 500.000 πάπυρους στην Μεγάλη Βιβλιοθήκη και 42.000 σε άλλη δημόσια βιβλιοθήκη. Να σημειώσουμε ότι ο Καλλίμαχος δεν είναι γνωστό ότι έχει αναφερθεί στην Βιβλιοθήκη του Σεραπείου, παρόλο που μερικές φορές το εννοούσε.

Τον 4^ο π.Χ. αι., ο Επιφάνιος από την Κύπρο στο έργο του *Weights and Measures*, λέει ότι υπήρχαν πάνω από 50.000 τόμοι στην Βιβλιοθήκη του Σεραπείου.

4. ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Οι πηγές, ενδείξεις και θεωρίες γύρω από την ίδρυση, τον εμπλουτισμό και, την καταστροφή της Αλεξανδρινής βιβλιοθήκης αλληλοσυγκρούονται και συχνά αγγίζουν τα όρια του μύθου. Παρ' όλα αυτά θα αναζητήσουμε τους εμπνευστές της, τους πρώτους Έλληνες φιλόλογους, θα ανιχνεύσουμε τον εμπλουτισμό της και την τύχη της. Οι πηγές που έχουμε για την ίδρυση και οργάνωση του Μουσείου και της Βιβλιοθήκης (η οποία αποτελούσε αναπόσπαστο μέρος του Μουσείου) είναι η «Επιστολή» του Αριστέα, ο Στράβων που επισκέφτηκε το Μουσείο τον 1^ο π.Χ. αιώνα, ο Γαληνός που δίνει πληροφορίες για τα μέλη του Μουσείου, τα «Προλεγόμενα εις τον Αριστοφάνην» του Ιωάννη Τζέτζη.

Η ίδρυση ενός Μουσείου για τη θεραπεία των Μουσών δεν αποτελεί πρωτοτυπία του Πτολεμαίου Α. Ανάλογα κέντρα

ανικνεύονται στον ελληνικό κόσμο με ρίζες που φτάνουν στον κύκλο του Πυθαγόρα. Η πιο εξελιγμένη μορφή αυτών των κέντρων παρουσιάζεται στο μουσείο που λειτούργησε στο Λύκειο του Αριστοτέλη, όταν το διηύθυνε ο Θεόφραστος. Ήταν ένα κέντρο διδακτικό και επιστημονικό υπό μορφήν ακαδημίας, με αίθουσες διδασκαλίας και βιβλιοθήκη, πλαισιωμένο με περιστύλια, στοές, περιπάτους και διάκοσμο από αγάλματα θνητών και θεοτήτων στο οποίο πρέπει να βρισκόταν το ιερό και ο βωμός.

Ο Διογένης Λαέρτιος μας μεταφέρει από τη διαθήκη του Θεοφράστου μια διαφωτιστική εικόνα του συμπλέγματος αυτού: «Με τα χρήματα που έχω εμπιστευτεί στον Ίππαρχο, θέλω να γίνουν τα εξής: Πρώτον να ολοκληρωθούν τα έργα για το μουσείο και τα αγάλματα των θεαίνων και να γίνει ότι άλλο χρειάζεται για την καλύτερη διακόσμησή τους. Δεύτερον να τοποθετηθεί στο ιερό η προτομή του Αριστοτέλη και τα άλλα αναθήματα που υπήρχαν πριν στο ιερό. Έπειτα να ανοικοδομηθεί η συνεχόμενη με το μουσείο μικρή στοά, τουλάχιστον όπως ήταν πριν, και να τοποθετηθούν και πάλι στην κάτω στοά οι πίνακες που περιέχουν τις περιόδους της γης. Να επισκευαστεί δε και ο βωμός, ώστε να είναι όσο γίνεται τέλειος και κομψός»

Η επιλογή του Θεόφραστου από τον Πτολεμαίο Α για να αναλάβει τη διεύθυνση και πιθανότατα την οργάνωση του Μουσείου της Αλεξάνδρειας είχε αρχικά συμβολικό χαρακτήρα, καθώς ήταν ο πιο αγαπητός μαθητής του Αριστοτέλη και συνεχιστής του έργου του κατά κάποιο τρόπο. Στις μέρες του ο Περίπατος έφτασε να έχει 2.000 ακροατές και μαθητές οπότε θα μεταφερόταν η σχολή σε πνευματικό και «υλικό» επίπεδο στην Αλεξάνδρεια.

Για τη συγκρότηση ενός πνευματικού κέντρου με εθνικό χαρακτήρα ο Πτολεμαίος προσκάλεσε διανοητές από όλα τα μέρη του ελληνόφωνου κόσμου: τον Στράτωνα από την

Αθήνα, τον Φιλητά από την Κω, τον Ζηνόδοτο από την Έφεσο, το Δημήτριο Φαληρέα. Ο τελευταίος γνώριζε καλά τα ζητήματα και την οργάνωση του Περιπάτου και κατάφερε όπως είδαμε παραπάνω να εισχωρήσει στο άμεσο περιβάλλον του Πτολεμαίου. Μάλιστα δεν αποκλείεται να υπήρξε μαζί με το Στράβωνα, ο συνδεδεικός κρίκος ανάμεσα στο Λύκειο της Αθήνας και το Μουσείο της Αλεξάνδρειας.

Το Μουσείο λοιπόν, ένα λαμπρό κτίσμα στον περίβολο των ανακτόρων, που συνδεόταν με το παλάτι με περιστύλια και περιπάτους, πρέπει να βρισκόταν στο κέντρο μιας έκτασης όπου εκτός από την εξέδρα που αναφέρει ο Στράβων (είδος αμφιθεάτρου) πρέπει να υπήρχαν και άλλα δευτερεύοντα οικοδομήματα, όπως χώροι για τους τροφίμους και το προσωπικό. Τα μέλη αυτής της κλειστής κοινωνίας είχαν προνομιακή μεταχείριση και μεγάλες διευκολύνσεις προκειμένου να είναι απερίσπαστοι στο έργο τους, τη «θεραπεία» των Μουσών. Πολλοί καυτηρίαζαν και σάρκαζαν τους τροφίμους του Μουσείου για τον πολυτελή τρόπο διαβίωσης τους και την ποιότητα της εργασίας τους. Στην ουσία ζούσαν σε ένα είδος «χρυσής» φυλακής καθώς και βγαίνοντας ακόμα από το Μουσείο ήταν περιορισμένοι στο εσωτερικό των ανακτορικών τειχών και η έξοδος τους ήταν σχεδόν απαγορευμένη.

Δε μαρτυρείται αν οι φιλόλογοι, όπως τους ονομάζει ο Στράβων, είχαν συγκεκριμένες διδακτικές ώρες ή διατηρούσαν κάποιο μαθητικό κοινό.

Μπορούμε όμως να πούμε ότι το κυρίως επιστημονικό και φιλολογικό έργο τους ήταν στραμμένο στην οργάνωση, αξιολόγηση και ταξινόμηση του τεράστιου βιβλιακού πλούτου που κατέληγε στα χέρια των Πτολεμαίων για τη συγκρότηση της οικουμενικής βιβλιοθήκης.

5. ΠΗΓΕΣ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΜΕ ΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Η Αλεξανδρινή βιβλιοθήκη κατά την πτολεμαϊκή περίοδο δεν αποσυνδέεται από το Μουσείο και τους λοιπούς χώρους που στήριζαν τη βιβλιοθηκονομική και φιλολογική δραστηριότητά της, καθώς η βιβλιοθήκη πρέπει να εκλαμβάνεται με την καθαρή έννοια της λέξης, δηλαδή θήκη (αποθήκη) βιβλίων. Στο πνευματικό αυτό κέντρο συνυπολογίζεται και η βιβλιοθήκη που συνδέθηκε με το ναό του Σέραπι. Ας δούμε όμως την εξιστόρηση της Βιβλιοθήκης σύμφωνα με την «Επιστολή του Αριστέα» και τις πληροφορίες του Τζέτζη στα «Προλεγόμενά» του.

5.1 Η Επιστολή του Αριστέα

Αρχικά να επισημάνουμε ότι το κείμενο του Αριστέα κατά την αρχαιότητα δεν θεωρούνταν επιστολή. Πήρε αυτή τη μορφή αργότερα, ενώ συντάχθηκε πιθανότατα μεταξύ του 180 και 145 π.Χ. την εποχή του Πτολεμαίου του Φιλομήτορα. Παρ' όλες τις αμφισβητήσεις που έχει δεχτεί, όλα δείχνουν ότι τα ουσιαστικότερα γεγονότα που αναφέρονται, μάλλον δεν απέχουν από την αλήθεια. Η «Επιστολή» μαρτυρεί επίσης τις πρώτες πολιτισμικές επαφές μεταξύ Ελλήνων και Ιουδαίων, και σηματοδοτεί μια σημαντική ιουδαϊκή ελληνιστική γραμματεία. Ο Αριστέας που ήθελε να θεωρείται Έλληνας στην αυλή του Πτολεμαίου Β του Φιλάδελφου, ήταν Εβραίος που ίσως προπαγάνδιζε την ελληνιστική παράδοση της ιουδαϊκής γραμματείας, με σκοπό να ενισχύσει τους πολιτισμικούς δεσμούς της εβραϊκής κοινότητας της Αλεξανδρείας. Κατά τον Αριστέα λοιπόν, ο Δημήτριος ο Φαληρέυς διαχειριζόταν τα ζητήματα της Βιβλιοθήκης εν λευκώ και παρουσίαζε στον Πτολεμαίο στις τακτικές επιθεωρήσεις του τα νέα αποκτήματα ενημερώνοντάς τον για

τη γενικότερη πορεία του εμπλουτισμού της Βιβλιοθήκης. Από τις επιθεωρήσεις αυτές είχαν συμπεράνει ότι για να συγκεντρωθούν όλα τα βιβλία της οικουμένης θα χρειαζόνταν 500.000 πάπυροι.

Ο Πτολεμαίος ενδιαφερόταν κυρίως για την απόκτηση ολόκληρων βιβλιοθηκών. Στις αναφορές του ο Δημήτριος συμβούλευε το βασιλιά να γίνει άνοιγμα προς τον ιουδαϊκό κόσμο και μεταφράσεις των κειμένων αυτών στα ελληνικά.

Η μετάφραση της «Πεντατεύχου» από τους Εβδομήκοντα κατά τον Αριστέα κατέληξε να γίνει σύμβολο φιλίας του ελληνικού με τον εβραϊκό λαό, καθώς ο Πτολεμαίος επιδεικνύοντας μεγαλοψυχία απελευθέρωσε περισσότερους από 100.000 Εβραίους που είχαν πιαστεί αιχμάλωτοι κατά την εκστρατεία στη Συρία και ζούσαν αιχμάλωτοι στην Αλεξάνδρεια. Σε αντάλλαγμα γι' αυτή τη κίνηση ο Πτολεμαίος ζήτησε από τον πρωθιερέα της Ιερουσαλήμ Ελεάζαρ να αποστείλει έμπειρους Εβραίους να μεταφράσουν τα ιερά κείμενα. Η αντιπροσωπία των Εβραίων όντως εστάλη και έγινε δεκτή με ιδιαίτερες τιμές και εγκαταστάθηκε στη νησίδα Φάρος. Ο Δημήτριος έκανε τακτικές επισκέψεις και παρακολουθούσε με τους γραμματικούς του το μεταφραστικό έργο, το οποίο ολοκληρώθηκε σε εβδομήντα δυο ημέρες. Η Βιβλιοθήκη στην ολοκλήρωσή της, σύμφωνα πάντα με τον Αριστέα δεν θα περιείχε μόνο όλα τα βιβλία της οικουμένης στο πρωτότυπο, αλλά έπρεπε να περιέχει και την ελληνική μετάφρασή τους, ή έστω την περίληψή τους.

5.2 Τα Προλεγόμενα του Τζέτζη

Η δεύτερη αναφορά στο ρόλο που έπαιξε ο Δημήτριος ο Φαληρεύς στη συγκρότηση της Βιβλιοθήκης, σώζεται στα «Προλεγόμενα εις τον Αριστοφάνη» του Ιωάννη Τζέτζη. Το

υλικό του δεν αποκλείεται να αντλήθηκε από την επιστολή του Αριστέα αν σκεφτεί κανείς την τεράστια απήχηση που είχε το κείμενο αυτό κατά τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους, αλλά και από τα σχόλια στον Διονύσιο τον Θράκα.

Στο κείμενο αυτό βρίσκουμε την παράδοση που θέλει τον Πεισίστρατο εμπνευστή της ιδέας για τη συγκέντρωση των ομηρικών επών, έργο που ανέθεσε σε τέσσερις σοφούς: τον Ονομάκριτο από την Αθήνα, τον Επικόγγυλο, τον Ζώπηρο από την Ηρακλεία, και τον Ορφέα από τον Κρότωνα. Ο βασιλιάς είχε αναθέσει στο Δημήτριο να συγκεντρώσει όλα τα βιβλία της οικουμένης, τα οποία θα κατέληγαν σε δυο βιβλιοθήκες. Εδώ γίνεται αναφορά σε μια δεύτερη αποθήκη και μάλιστα εκτός ανακτόρων, η οποία συνδέθηκε με το ναό του Σέραπι, και βρισκόταν στην περιοχή της Ραχώτιδας. Σε αυτή τη μικρή βιβλιοθήκη, που ήταν και δημόσια, κατέληξαν μόνο 42.800 παπύρινοι κύλινδροι ενώ η ανακτορική αριθμούσε 400.000 συμμιγείς και 90.000 αμιγείς. Όταν συγκεντρώθηκε όλο αυτό το υλικό από διάφορους λαούς και γλώσσες, ο βασιλιάς ανέθεσε τη μετάφρασή του στα ελληνικά άτομα που γνώριζαν άπταιστα και τις δυο γλώσσες.¹³

6. ΤΟ ΣΕΡΑΠΕΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ

Είδαμε προηγουμένως ότι η μεγάλη βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας από κάποια χρονική στιγμή και μετά έπαψε να είναι αρκετή για να φιλοξενεί όλο το βάρος της γνώσης της εποχής, με αποτέλεσμα να λειτουργήσει η θυγατρική της που στεγάστηκε στο ναό του Σέραπι, το οποίο ανέγειρε ο Πτολεμαίος Γ'. Το παράρτημα αυτό στεγάστηκε στο νότιο τομέα της πόλης και απείχε αρκετά από τα *βασίλεια*. Το παράρτημα της βιβλιοθήκης το οποίο ενσωματώθηκε στο

¹³ Κωνσταντίνος Στάικος, Η βιβλιοθήκη από την αρχαιότητα ως την αναγέννηση και σημαντικές ουμανιστικές και μοναστηριακές βιβλιοθήκες (3000 π.Χ. –1600μ.Χ.) (Αθήνα: Στάικος, 1996),σ. 59-90.

Σεραπείο λειτουργούσε κανονικά σαν πλήρης βιβλιοθήκη, όπου κατά την ρωμαϊκή περίοδο ήτανε παραγωγικό και ερευνητικό κέντρο.

Ο Ρουφίνος το 399μ.Χ., μας πληροφορεί ότι στο εσωτερικό του Σεραπείου, πριν από την καταστροφή του, υπήρχε ένα μεγάλο άγαλμα του θεού Σεράπιδος. Επίσης ο Αφθόνιος επισκέφτηκε το Σεραπείο πριν το 391μΧ., όπου είδε και περιγράφει τις βιβλιοθήκες και τους χώρους λατρείας.

Μπορούμε να θεωρήσουμε βέβαιο ότι στην περιγραφή του ο Αφθόνιος μας ονομάζει τα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά μέρη που άνηκαν κάποτε στο Σεραπείο, τα οποία ήταν οι βιβλιοθήκες και οι χώροι λατρείας των αρχαίων θεών.

► ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΣΕΡΑΠΕΙΟΥ

Πρόλογος

Η Βιβλιοθήκη δεν καταστράφηκε από τους Άραβες όπως θέλουν πολλές ιστορίες να πιστεύουμε. Καταστράφηκε πολύ νωρίτερα, μέσα από μια μακρά περίοδο παρακμής που σηματοδεύτηκε από φωτιές και καταστροφές που διήρκεσαν πάνω από τέσσερις αιώνες.

Είδαμε και πιο πριν ότι η πρώτη συνέβη το 48 π.Χ. όταν ο Καίσαρας πολιορκήσε την Αίγυπτο, και η φωτιά εξαπλώθηκε στα κτίρια γύρω από το λιμάνι.

Στη διάρκεια της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας η Αλεξάνδρεια περιήλθε σε διάφορες αναστατώσεις, κοινωνικές και άλλες, που έμπλεξαν την πόλη στην αστυνόμευση από τους Ρωμαίους. Ύστερα από την καταστροφή του Μουσείου, οι μελετητές μεταφέρθηκαν στο Σεραπείο, νοτιοδυτικά της πόλης. Ίσως αυτό να ξεσήκωσε ένα αντιπαγανιστικό κύμα με αποτέλεσμα να καεί και το Σεραπείο το 391 μ.Χ...

Η Υπατία, μαθηματικός του Μουσείου και κόρη του Θέωνα, «κατηγορούμενη ως βλάσφημη» δολοφονήθηκε άγρια από τον όχλο των οργισμένων χριστιανών και το γεγονός αυτό έκλεισε τον μακρύ κύκλο των υποτρόφων-μελετητών της Βιβλιοθήκης, που είχε αρχίσει 7 αιώνες πριν.

Η καταστροφή του Σεραπείου

Ας δούμε λοιπόν μια ιστορική άποψη που θέλει τον επίσκοπο Αλεξανδρείας Θεόφιλο υπεύθυνο για κάποιες αλλαγές ως προς τους ναούς και την πίστη, και αργότερα για κάποιες πιο ραγδαίες εξελίξεις, διατηρώντας πάντα κάποιες επιφυλάξεις για τη γνησιότητα αυτής της άποψης. Κι αυτό γιατί αν και υπάρχουν ιστορικές μαρτυρίες να την ισχυροποιούν, δεν παύει να είναι μια ιστορική προσέγγιση και μάλιστα πάρα μα πάρα πολύ λυπηρή...

Μετά την καταστροφή του Μουσείου λοιπόν συνέχισε να λειτουργεί ο ναός του Σέραπι και η «Θυγάτηρ Βιβλιοθήκη» και μάλιστα σε κάποια ασφαλή πλαίσια, για όσο οι «παγανιστικοί» ναοί ήταν ακόμα σεβαστοί. Ξεκίνησε όμως μια περίοδος επί Μεγάλου Θεοδοσίου (379-395 μ.Χ.) μάλλον δυσοίωνη, εφόσον μαζί της ξεκίνησε και η εκστρατεία εναντίον των παγανισμού και των ναών.

Ο επίσκοπος Θεόφιλος εξασφάλισε από τον αυτοκράτορα Θεοδοσίο άδεια για μετατροπή του ναού του Διονύσου σε χριστιανικό ναό και μάλιστα προέβη και σε κάποιες αλλαγές ως προς τη θρησκεία, οι οποίες προσέβαλαν ή τρομοκράτησαν τους παγανιστές με αποτέλεσμα να κλειστούν μέσα στο ναό το Σέραπι. Ίσως με τη σκέψη ότι θα ήταν προστατευμένοι μέσα στον περίβολο του ναού, καθώς πιο πολύ έμοιαζε με φρούριο, παρά με ναό.

Σε πρώτη φάση ο Θεόφιλος ζήτησε από τον αυτοκράτορα έγκριση να παραχωρηθούν στρατεύματα για την

κατεδάφιση του κτιρίου, η οποία δεν παραχωρήθηκε αρχικά. Στη συνέχεια όμως, το 391, αφού εκδόθηκε σύνταγμα που νομιμοποιούσε την κατεδάφιση των ναών, ο Θεόφιλος δράττεται της ευκαιρίας και οδηγεί τον όχλο των φανατισμένων χριστιανών στην είσοδο του Σεραπείου. Μεγαλόφωνα ανέγνωσε τις νέες αυτοκρατορικές επιταγές και το πλήθος εντός του ναού τρομοκρατήθηκε και τράπηκε σε φυγή. Ο ίδιος επιχείρησε να ρίξει με τα ίδια του τα χέρια το άγαλμα του Σέραπι και, το πλήθος ακολουθώντας το παράδειγμά του ολοκλήρωσε ένα καταστροφικό έργο λεηλασιών και κατεδαφίσεων.

Ενώ η άποψη αυτή αμφισβητείται, υπάρχουν μαρτυρίες που την επιβεβαιώνουν, όπως εκείνη του Θεοδώρητου, ο οποίος λέει ότι η «ο ναός καταστράφηκε συθέμελα» Οι αμφισβητητές της άποψης αυτής λένε πως ο Θεόφιλος έδειξε μεν υπερβάλλοντα ζήλο ως προς την κατάλυση του παγανισμού, χωρίς όμως να προσβάλει και καταστρέψει αρχαία κείμενα και ναούς. Σύμφωνα όμως με τον Αφθόνιο που συνέταξε μια «περιγραφή της Ακρόπολης της Αλεξάνδρειας» δείχνουν τα πράγματα να έγιναν έτσι. Κι αυτό γιατί, αν και δεν ξέρουμε αν το σύγγραμμά του συντάχτηκε πριν ή μετά το 391, ο χρόνος που χρησιμοποιεί στην αφήγησή του είναι παρελθοντικός, δηλαδή: «κάμαρες, όπου φυλάσσονταν βιβλία...και άλλες που είχαν κτιστεί ως χώροι λατρείας των θεών» Αυτή η περιγραφή δεν θα μπορούσε να αντιστοιχεί στην εικόνα του κτίσματος μετά το 391, εφόσον ύστερα από τη καταστροφή του το Σεραπείο, μετατράπηκε σε χριστιανικό ναό.

Συγκινητική είναι η τοποθέτηση του Ευνάπιου, ο οποίος μας λέει ότι αφού λεηλάτησαν το ναό, οι βεβηλωτές μάχονταν μεταξύ τους για τα λάφυρα και μόνο τους θεμέλιους ογκόλιθους δεν μπόρεσαν να μετακινήσουν, αφού

ήταν τόσο μεγάλοι. Στο σημείο αυτό θα παραθέσουμε κάποια αποσπάσματα από το έργο του: «Βίοι των Φιλοσόφων»

«...αλλά ο Αντωνίνος ήταν άξιος των πατέρων του...και προείπε, στους ακολούθους του, ότι μετά το θάνατό του...ακόμα και τα ιερά του Σέραπι θα περάσουν στο άμορφο και σκοτεινό και θα μετατραπούν και ότι ένα απίστευτο απρεπές σκοτάδι θα επικρατήσει πάνω στα πιο όμορφα πράγματα της γης...»

«...και όλοι θαύμαζαν το σθένος του...και αυτοί που τότε κυνηγούσαν τις σπουδές τους στην Αλεξάνδρεια πήγαιναν σε κείνον...γιατί, για λογαριασμό του ναού του Σέραπι, η Αλεξάνδρεια ήταν ένας κόσμος από μόνη της, ένας κόσμος αφιερωμένος στη θρησκεία...»

«...η λατρεία των ναών στην Αλεξάνδρεια και τα απομεινάρια του Σεραπίου σκορπίστηκαν στους ανέμους, όχι μόνο οι λατρευτικές τελετές, αλλά και τα κτήρια ακόμα και όλα έγιναν όπως στους μύθους των ποιητών όταν οι Γίγαντες πήραν το πάνω χέρι. Και οι Κανωβικοί ναοί υπέφεραν την ίδια μοίρα κατά τη βασιλεία του Θεοδόσιου, όταν ο Θεόφιλος προέδρευσε τους σιχαμερούς...γιατί αυτοί οι άνθρωποι οπλισμένοι μέσα στην οργή τους απέναντι στους ιερούς μας τόπους και απέναντι στις πέτρες, ξεχύθηκαν στους ναούς και προφασίστηκαν μια φήμη κάποιου πολέμου για να το δικαιολογήσουν. Κατεδάφισαν το ναό του Σέραπι και έκαναν πόλεμο ενάντια σε όσα προσέφερε ο ναός, όπου και κέρδισαν μια νίκη χωρίς να συνατήσουν εχθρό και χωρίς να πολεμήσουν σε μάχη...»

«...Στη συνέχεια τοποθέτησαν στους ιερούς τόπους, μοναχούς, όπως τους ονόμασαν, που ήταν άνθρωποι σε εμφάνιση, αλλά είχαν τις ζωές γουρουνιών και

ανοικτά έκαναν και επέτρεπαν αναρίθμητα εγκλήματα που δεν λέγονται καν...».¹⁴

7. ΟΙ ΠΡΟΪΣΤΑΜΕΝΟΙ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ

Η πρώτη ιστορική αναφορά που έχουμε σχετικά με τους βιβλιοθηκονόμους βρίσκεται στο Στράβωνα ο οποίος και υποστηρίζει ότι ο Αριστοτέλης υπέδειξε στους βασιλείς της Αιγύπτου τον τρόπο συγκρότησης της Βιβλιοθήκης.

Φαίνεται λοιπόν ότι, πρώτος υπεύθυνος ήταν ο Ζηνόδοτος ο οποίος γεννήθηκε στην Έφεσο. Η δραστηριότητά του τοποθετείται στο δεύτερο μισό του 3^{ου} π.Χ. αιώνα και πήρε τον τίτλο «των εν Αλεξανδρεία Βιβλιοθηκών προστάτης» καθώς και «βιβλιοφύλαξ» που σήμαινε φύλακας αρχείου.

Ζηνόδοτος

Ο Ζηνόδοτος ήταν συγγραφέας ποιημάτων και ανέβαλε το κοπιώδες έργο μιας κριτικής των έργων του Ομήρου. Για τη συμβολή του στη Βιβλιοθήκη γνωρίζουμε πολύ λίγα. Ένα από αυτά ήταν ότι τον διαδέχτηκε ο Απολλώνιος ο Ρόδιος. Προηγουμένως όμως θα αναφερθούμε στον άνθρωπο που σύνδεσε όσο κανείς το όνομα του με τη Βιβλιοθήκη, τον Καλλίμαχο

Καλλίμαχος

Ο Καλλίμαχος γεννήθηκε στην Κυρήνη το 300 π.Χ. και ενώ καταγόταν από αριστοκρατική οικογένεια παρέδιδε μαθήματα στην Αλεξάνδρεια για να ζήσει ενώ παράλληλα εμπλούτιζε τις γνώσεις του. Έγινε προϊστάμενος της Βιβλιοθήκης επί Πτολεμαίου Φιλάδελφου και του ανατέθηκε το δύσκολο έργο της ταξινόμησης χιλιάδων κυλίνδρων που

¹⁴ Philostratus: lives of the sophists. Eunapius: lives of the Philosophers: (Harvard University Press, 1998.),σ. 418,420,422,424-427.

είχαν συγκεντρωθεί. Εκείνος δηλαδή οργάνωσε τη συλλογή της Βιβλιοθήκης, δημιουργώντας τον πρώτο περιεκτικό πίνακα των αποκτημάτων της. Οι περίφημοι «Πίνακες» του, που τους συνθέτουν 120 βιβλία και τα συγγράμματά του που αριθμούν περισσότερα από 800 έργα, μπορούμε να καταλάβουμε γιατί χαρακτηρίστηκε ως ακαταπόνητος εργάτης του βιβλίου. Από τα αμέτρητα χαμένα αποκτήματα της Βιβλιοθήκης οι «Πίνακες» θα μπορούσαν άνετα να χαρακτηριστούν από τα πιο χρήσιμα για εμάς σήμερα.

Υπάρχει περίπτωση το βιβλιακό υλικό που παρέλαβε ο Καλλίμαχος από το Ζηνόδοτο να είχε υποστεί κάποια προηγούμενη επεξεργασία, δηλαδή μια πρώτη ταξινόμηση από τον Αλέξανδρο από την Πλευρώνα, το Λυκόφρονα και το Ζηνόδοτο. Επίσης, η φιλοσοφία των «Πινάκων», ίσως να ήταν έμπνευση του Καλλίμαχου και να μην επηρεάστηκε από τη μέθοδο ταξινόμησης που χρησιμοποιούσαν οι περιπατητικοί στο Λύκειο των Αθηνών, ή ακόμα πιο πίσω στις μεθόδους που είχαν καθιερώσει οι Βαβυλώνιοι στις μεγάλες αρχαικές βιβλιοθήκες τους.

Φιλολογική ταξινόμηση

Ο Καλλίμαχος έκανε μια πρώτη κατάταξη των βιβλίων σε ενότητες βασισμένες στα θέματα της λογοτεχνίας(ποίηση, ρητορική, ιστοριογραφία, δράμα) και προχώρησε σε αλφαβητική ταξινόμηση κατά συγγραφέα, υποδιαιρώντας ταυτόχρονα το σύνολο των έργων τους θεματολογικά και αλφαβητικά.

Συνέταξε μια σύντομη βιογραφία κάθε συγγραφέα τη οποία προέταξε σε κάθε λήμμα του Καταλόγου του, προκειμένου να προλάβει τη σύγχυση που επικρατούσε γύρω από πολλά ονόματα, ως προς την καταγωγή τους.

Οι τίτλοι των έργων αναγράφονταν σε πινακίδες συνδεδεμένες με το παπύρινο σώμα (σίλλυβοι κατά τον

Κικέρωνα) και οι αντιστοιχίες των καταλόγων περνούσαν στους γενικούς καταλόγους της βιβλιοθήκης, οι οποίοι ονομάστηκαν «Πίνακες» Σ' αυτούς τους γενικούς καταλόγους οι βιβλιοθηκονόμοι συχνά έδιναν έμμετρες πληροφορίες σχετικά με τα συγγράμματα, ένα είδος κολοφώνα δηλαδή.

Οι «Πίνακες» του Καλλίμαχου παρέμειναν αζεπέραστοι και αποτέλεσαν οδηγό για κάθε νέα μελέτη και κριτική, σε όλα τα επίπεδα της γνώσης και πάνω σε αυτούς εργάστηκαν οι προϊστάμενοι της Βιβλιοθήκης που διαδέχτηκαν τον Καλλίμαχο.

Αρχιτεκτονική ταξινόμηση

Στο Μουσείο υπήρχαν ειδικοί χώροι όπου τελούνταν όλες οι επεξεργασίες των κυλίνδρων ως την τελική κατάταξή τους. Δεν αποκλείεται επίσης η περίπτωση να υπήρχαν και ερμάρια με βιβλία. Ένα είδος «προνάρθηκα» της βιβλιοθήκης αντιπροσώπευε ο χώρος στον οποίο κατέφθανε το πλήθος των παπύρων που συγκεντρωνόταν, είτε για φιλολογική επεξεργασία και αποκατάσταση, είτε για αντιγραφή και μετάφραση, είτε για άμεση ταξινόμηση.

Στη συνέχεια, ο συντάκτης των «Πινάκων» τα προωθούσε στους χώρους φύλαξης, αφού προηγουμένως τα τιλοφορούσε.

Η Βιβλιοθήκη δεν αντιπροσώπευε έναν κεντρικό, ενιαίο χώρο όπως τον εννοούσαν ως και τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, αλλά την αποτελούσαν «αι αποθήκαι των βιβλίων και οι οίκοι» όπως τους ονομάζει ο Γαληνός.

Δεν αποκλείεται επίσης, η κτιριακή εκμετάλλευση των χώρων να ήταν συνδεδεμένη με τις λογοτεχνικές ενότητες που καθιέρωσε ο Καλλίμαχος, διευκολύνοντας έτσι την αναζήτησή τους και αφήνοντας περιθώρια εμπλουτισμού του σχετικού υλικού.

Από τους Πίνακες, μόνο συντρίμμια βρίσκονται σήμερα. Ήταν οργανωμένοι κατά θέμα, πιο πολύ σαν εγκυκλοπαίδειες και δελτιοκατάλογοι. Πράγματι, η δική μας ταξινόμηση των τομέων της ανθρώπινης γνώσης (φυσικές επιστήμες, κοινωνικές επιστήμες, εφαρμοσμένες επιστήμες) ανιχνεύεται στους πίνακες του Καλλίμαχου.

Απολλώνιος ο Ρόδιος

Διάδοχος του Ζηνόδοτου που γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια και πέρασε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του στη Ρόδο, υπήρξε μεγάλος ποιητής της εποχής του και συνέγραψε το μεγαλύτερο έπος που σώζεται από την εποχή του Ομήρου, τα «Αργοναυτικά»

Ο Απολλώνιος πρέπει να ανέλαβε τα καθήκοντά του τη δεκαετία 270-269 π.Χ. και με αυτή την ιδιότητα έγινε ταυτοχρόνως και παιδαγωγός του Πτολεμαίου Γ του Ευεργέτη. Ήταν μαθητής του Καλλίμαχου αλλά η σχέση τους αυτή διαταράχθηκε μετά την κυκλοφορία των «Αργοναυτικών». Από εκείνο το σημείο και μετά ο Απολλώνιος κατέφυγε στη Ρόδο.

Ερατοσθένης

Διάδοχος του Απολλώνιου υπήρξε ο Ερατοσθένης, επίσης μαθητής του Καλλίμαχου. Προτού αναλάβει τη διεύθυνση της Βιβλιοθήκης είχε ταξιδέψει στην Αθήνα για σπουδές και ίσως και να παρακολούθησε τις παραδόσεις του Ζήνωνα. Ανέλαβε καθήκοντα στη Βιβλιοθήκη ύστερα από πρόσκληση του Πτολεμαίου Γ, και συνέχισε χωρίς διακοπή ως τα χρόνια του Ευεργέτη του Ε, εκτελώντας χρέη και βασιλικού παιδαγωγού. Εκείνος οδηγήθηκε σε κατευθύνσεις διαφορετικές από του Καλλίμαχου. Οριοθέτησε την περιοχική έρευνας του φιλόλογου και τη διαχώρισε από εκείνη του γραμματικού και υπήρξε ο πρώτος των θετικών επιστημών.

Αριστοφάνης ο Βυζάντιος

Ο Αριστοφάνης στο κατώφλι του 2^{ου} π.Χ. αιώνα, κληρονόμος μιας μεγάλης φιλολογικής παράδοσης από το Φιλητά και τον Καλλίμαχο, έργο. Προς το τέλος της ζωής του ολοκλήρωσε την κριτική αναθεώρηση των κειμένων της επικής, λυρικής, και δραματικής ποίησης. Θαύμαζε το Μένανδρο, τον οποίο τοποθετούσε μετά τον Όμηρο, και θέλοντας να επισημάνει την τελειότητα της κωμωδίας και στηριζόμενος στη θεωρία που ήθελε την κωμωδία, μίμηση της ζωής, διετύπωνε συχνά την ερώτηση: «ο κωμικός ποιητής Μένανδρος μιμείται τη ζωή, ή η ζωή μιμείται την κωμωδία του Μενάνδρου;»

Απολλώνιος ο Ειδογράφος

Ανέλαβε ως προϊστάμενος της βιβλιοθήκης, όταν χήρεψε η θέση, από το 180 π.Χ. και μετά. Του δόθηκε αυτό το προσωνύμιο, ίσως γιατί κατέτασσε τα λυρικά ποιήματα κατά μουσικό είδος: δωρικό, φρυγικό, λυδικό.

Αρίσταρχος

Έζησε στην Αλεξάνδρεια τα χρόνια του Πτολεμαίου του Στ' και συγκέντρωσε γύρω του έναν ευρύ κύκλο μαθητών. Σύντομα το συγγραφικό του έργο απέκτησε πολλούς οπαδούς. Υπήρξε αυθεντία ως κριτικός και ερμηνευτής της αρχαίας ποίησης, αλλά η μεγάλη προσφορά του στη φιλολογική επιστήμη ήταν τα περισσότερα από 800 «Υπομνήματα» που έγραψε για τα κείμενα που εξέδιδε. (αντίθετα με αυτόν, οι συνάδελφοί του παρέδιδαν τα Υπομνήματά τους προφορικά).

Μετά τον Αρίσταρχο παρατηρείται γενική υποβάθμιση της πνευματικής ζωής, που γίνεται φανερή και από το γεγονός ότι στη θέση του προϊστάμενου της Βιβλιοθήκης

διορίζεται κάποιος αξιωματικός του στρατού, ο Κύδας. (λογοφόρος) Ο πάπυρος της Οξυρρύγχου μνημονεύει τέσσερις γραμματικούς που άκμασαν μετά τον Κύδα, επί Πτολεμαίου Θ. Και ήταν οι Ζηνόδοτος, Διοκλής και Απολλόδωρος, χωρίς όμως να ξέρουμε αν είχαν κάποια οργανική σχέση με το περιβάλλον της Βιβλιοθήκης.

Τελευταίος προϊστάμενος της Βιβλιοθήκης μάλλον ήταν ο Ονήσανδρος από τη Ναυσικράτη, υποστηρικτής σύμφωνα με κυπριακή επιγραφή, του Πτολεμαίου Θ.

8. Ο ΕΜΠΛΟΥΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ

Οι Πτολεμαίοι κατέβαλαν υπεράνθρωπες προσπάθειες να αποκτήσουν τα συγγράμματα που προορίζονταν για τις βιβλιοθήκες τους. Την πρώτη μαρτυρία που επιβεβαιώνει το συλλεκτικό αυτό ζήλο παρέχει επίσης η «Αριστέου Επιστολή» (2^{ος} π.Χ. αιώνας) και αναφέρει ότι «στη διάθεση του Φαληρέως είχε τεθεί μεγάλο χρηματικό ποσό, αρκετό ώστε να του επιτραπεί να προμηθευτεί όλα, ει δυνατόν, τα βιβλία του κόσμου. Αγοράζοντας πρωτότυπα κείμενα και κάνοντας αντιγραφές όσων δεν γινόταν να αγοραστούν, ο Δημήτριος κατέβαλε κάθε δυνατή προσπάθεια να ικανοποιήσει την επιθυμία του βασιλιά. Αλλά όταν μια μέρα εκείνος τον ρώτησε...πόσες χιλιάδες συγγράμματα είχε ήδη συλλέξει, και ο Φαληρεύς απάντησε ότι ο αριθμός τους υπερέβαινε τις διακόσιες χιλιάδες, ο βασιλιάς δήλωσε ότι πολύ σύντομα σκόπευε να οργανώσει επισταμένη έρευνα προς αναζήτηση και άλλων κειμένων... ώστε η συλλογή να αριθμεί τουλάχιστον πεντακόσιες χιλιάδες συγγράμματα.» Τα περισσότερα αποκτήματα πρέπει να ήταν ελληνικά.

Το εύρος των επιστημονικών ερευνών που διεξάγονταν στην Αλεξάνδρεια καθιστά εύλογη την άποψη ότι το απάνθισμα της ελληνικής θεωρητικής σκέψης και

λογοτεχνίας είχε συγκεντρωθεί σε αυτή την πόλη. Για τον άριστο αυτό στόχο είχαν καταβληθεί άοκνες προσπάθειες και πραγματικά γενναιόδωρη οικονομική υποστήριξη. Δυστυχώς το μεγαλύτερο μέρος του υλικού από το οποίο μπορούμε να αντλήσουμε πληροφορίες για το ύψος του συνολικού ποσού των σχετικών δαπανών θεωρείται αμφισβητήσιμο. Μπορούμε βέβαια να παραθέσουμε δυο αντιφατικές πληροφορίες για την τύχη της βιβλιοθήκης του Αριστοτέλη. Σύμφωνα με τους όρους της διαθήκης του Θεόφραστου, τα δικά του βιβλία καθώς και τα συγγράμματα που του κληροδότησε ο Αριστοτέλης μεταβιβάστηκαν στο Νηλέα, οποίος τα μετέφερε στην ιδιαίτερη πατρίδα του, τη Σκήψη. Κατά τον Αθήναιο, όλα αυτά τα βιβλία περιήλθαν στο Φιλάδελο, έναντι μεγάλου χρηματικού ποσού.

Αντίθετα, ο Στράβων υποστηρίζει ότι τα βιβλία εξακολούθησε να τα έχει η οικογένεια του Νηλέα, ως την πώλησή τους στον Απελλίκωνα τον Τήιο, βαθύπλουτο συλλέκτη βιβλίων. Η βιβλιοθήκη αυτή κατασχέθηκε το 86 π.Χ. και μεταφέρθηκε στη Ρώμη. Αν υποθέσουμε ότι αμφότερες οι εκδοχές είναι αυθεντικές, πώς αλλιώς από αντιφατικές θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν;

Η αντίφαση αυτή ίσως θα μπορούσε να λυθεί αν υποθέταμε ότι λέγοντας «βιβλιοθήκη του Αριστοτέλη», εννοούνται δυο διαφορετικές πηγές κειμένων: Στη μια ανήκει η πλούσια συλλογή βιβλίων που διέθετε η σχολή του, ενώ στην άλλη υπάγονται τα δικά του ιδιόγραφα συγγράμματα.

Είναι πιθανό ότι ένα έστω μέρος της συλλογής αγοράστηκε από το Φιλάδελο, ενώ τα ιδιόγραφα κείμενα του Αριστοτέλη και του Θεόφραστου, που κληρονόμησε ο Νηλέας, κατασχέθηκαν από το Σύλλα. Ο δε Πλούταρχος μας πληροφορεί ότι οι Περιπατητικοί δεν διέθεταν τα αυθεντικά κείμενα του Αριστοτέλη και του Θεόφραστου, επειδή η

κληρονομιά του Νηλέα «έπεσε σε ακατάλληλα και βέβηλα χέρια»

Σαφείς ενδείξεις της επιρροής που ασκούσε η Περιπατητική σχολή παρέχουν τα σωζόμενα αποσπάσματα ενός παπύρου από τα μέσα του 3ου π.Χ. αιώνα, ο οποίος συγκαταλέγεται στους Παπύρους του Ζήνωνα που βρέθηκαν στο Φαγιούμ. Εκ πρώτης όψεως πρόκειται για ένα κατάλογο που συνόδευε μια επιστολή χειρογράφων, η οποία προερχόταν από την Αλεξάνδρεια και απευθυνόταν στον Εφάρμοστο και η οποία περιλάμβανε μια «συλλογή διπλωματικών λόγων του Καλλισθένη». Αυτός ο κατάλογος αποκαλύπτει πόση ζήτηση είχαν έξω από την Αλεξάνδρεια τα έργα του Καλλισθένη, ανιψιού και διάσημου μαθητή του Αριστοτέλη. Τα έργα αυτά φυλάσσονταν στη Βιβλιοθήκη, αφού αντίγραφα τους ζητούνταν και αποστέλλονταν σε άλλες πόλεις.

Ο Γαληνός, γεννημένος το 130 μ.Χ. στα εδάφη της αντίπαλης Βιβλιοθήκης, εκείνης της Περγάμου, διηγείται κάποιες χαρακτηριστικές ιστορίες που έφτασαν ζωντανές ως την εποχή του: Οι Πτολεμαίοι, στην προσπάθειά τους να συγκεντρώσουν όχι μόνο μυριάδες κυλίνδρους αλλά και αξιόπιστα αντίγραφα έφτασαν στο σημείο να δανειστούν από τους Αθηναίους τα αυθεντικά κείμενα των αττικών τραγωδιών με σκοπό να κάνουν αντίγραφα, καταβάλλοντας ως εγγύηση 15 τάλαντα. Προτίμησαν όμως να χάσουν την εγγύηση και να επιστρέψουν αντίγραφα σε άριστη περγαμηνή, κρατώντας τα ιστορικά κείμενα που είχαν αντιγραφεί με πρωτο-βουλία του Λυκούργου στα 330 π.Χ.

Ο Γαληνός μιλάει και για παραχαράκτες οι οποίοι προκειμένου να πλουτίσουν προσέφεραν πλήθος ψευδεπίγραφους παπύρους, διασκευές αρχαιοτέρων κειμένων ή και κείμενα εξ ολοκλήρου πλαστά. Συχνά χρειαζόταν πολύς χρόνος, πείρα και γνώση για να ξεχωρίσουν τα κίβδηλα

βιβλία, καθώς το αυθεντικό και το πλαστό συνυφαινόταν αριστοτεχνικά, όπως στην περίπτωση των ύστερων σχολιαστών του Αριστοτέλη.

Οι προϊστάμενοι και βοηθοί της Βιβλιοθήκης – γνωρίζουμε ότι- συγκρότησαν ενότητες τις οποίες θα δούμε παρακάτω.

- Τα έργα της ελληνικής γραμματείας
- ποικίλης φύσεως έργα, όπως επιστολές της καθημερινής ζωής από τα οποία μπορούσαν να αντληθούν πολύτιμες πληροφορίες
- Τα ξενόγλωσσα έργα που γίνονταν αργότερα αντικείμενο μεταφραστικής επεξεργασίας

8.1 Τα έργα της ελληνικής γραμματείας

Φαίνεται πως ένα από τα πράγματα που απασχόλησαν τους υπεύθυνους της οργάνωσης της Βιβλιοθήκης ήταν η μέθοδος που θα επέτρεπε στους φιλόλογους να μη καθούν στον απέραντο βιβλιακό πλούτο, αλλά και στους μελλοντικούς αναγνώστες να είναι σε θέση να συμβουλευονται με σχετική ευκολία τις πηγές.

Ο προϊστάμενος αρχικά υπέδειξε να ονομάζονται τα αντίτυπα σύμφωνα με την προέλευσή τους (αι κατά πόλεις) και έχουμε λόγου χάρη αντίγραφα των ομηρικών επών με τον προσδιορισμό: «η Χία», «η Σινωπική», «η Αργεία» κτλ. Μια άλλη ονομασία, «κατ' άνδρα» μπορεί να σήμαινε ότι το χειρόγραφο ανήκε ή είχε διορθωθεί από κάποιον επώνυμο: Ζηνοδότου, η Ζηνοδότειος ή και κατά διορθωτήν Μνήμονα Σιδήτην. Δεν ήταν όμως μόνο η φιλολογική αποκατάσταση του κειμένου που καθιστούσε αναγκαία τη δημιουργία του αντιγράφου.

Οι καινοτομίες που εισήγαγε ο Αριστοφάνης ο Βυζάντιος στην ελληνική γραφή με το διαχωρισμό και τον

τονισμό των λέξεων, τα κριτικά σημάδια και τη στίξη (όπως τον οβελό), απαιτούσαν πλέον τη μεταγραφή όλων ανεξαιρέτως των κειμένων της ελληνικής γραμματείας σε πιο ευανάγνωστα και αξιόπιστα αντίγραφα.

8.2 Τα διάφορα έργα

Από το Γαληνό επίσης, γνωρίζουμε ότι ο Πτολεμαίος ο Ευεργέτης Α, στην προσπάθειά του να διατηρήσει τα πρωτεία της Βιβλιοθήκης απέναντι στην αντίπαλη Βιβλιοθήκη της Περγάμου εξέδωσε διαταγή σύμφωνα με την οποία κάθε πλοίο που πλεύριζε το λιμάνι της Αλεξάνδρειας έπρεπε να υπόκειται σε έλεγχο: μια ειδική ομάδα ήταν επιφορτισμένη να εκτιμά όλα τα βιβλία (των ταξιδιωτών και των πλοιοκτητών), να κατάσχει όσα ενδιέφεραν τη Βιβλιοθήκη και να επιστρέφει στους δικαιούχους αντίγρατά τους. Τα βιβλία αυτά έπαιρναν έναν χαρακτηρισμό: «των εκ πλοίων». Μάλιστα οι παπύρινοι αυτοί κύλινδροι δεν προωθούνταν στη Βιβλιοθήκη αλλά στοιβάζονταν (σωρηδόν) σε ειδικούς χώρους, μάλλον για μια πρώτη εκτίμηση του υλικού.

Είχε οργανωθεί μια ειδική πολυπληθής ομάδα ταχυγράφων, οι οποίοι αντέγραφαν τα βιβλία σε χρόνους που δεν επηρέαζαν τα δρομολόγια των πλοίων. Ο χαρακτηρισμός του χώρου όπου φυλάσσονταν προσωρινά τα βιβλία των εκ πλοίων, πρέπει να εξυπηρετούσε τρεις σκοπούς:

- να μην αναμειχθεί το προς επεξεργασία υλικό με τα υπόλοιπα βιβλία
- να ξεχωριστούν οι αμιγείς από τους συμμιγείς παπύρινους κυλίνδρους (η διάκριση αυτή μεταξύ αμιγών και συμμιγών κυλίνδρων πιθανόν υποδηλώνει κάποια μέθοδο ταξινόμησης : ως αμιγή χαρακτηρίζονται τα αυτοτελή κείμενα, ενώ ως συμμιγή αυτά που περιέχουν συλλογές κειμένων)

- να τιτλοφορηθούν τα βιβλία με γνώμονα την προέλευσή τους, η οποία λογικά πρέπει να ήταν συχνά απροσδιόριστη.

8.3 Τα ξένα έργα

Η επιθυμία του Πτολεμαίου του Α και του Αντιόχου Α, ήταν να γνωρίσουν την ιστορία και τον πολιτισμό των υποτελών τους, κι αυτό ήταν εμφανές από τα ιστορικά έργα που συνέταξαν γι' αυτούς ο Μανέθων (Αιγυπτιακά) και ο Βηρωσός (Χαλδαϊκά).

Για το Μανέθωνα που μας ενδιαφέρει ειδικότερα, λέγεται ότι έγραψε το μεγάλο αυτό βιβλίο αντλώντας υλικό από απρόσιτες πηγές: παπύρους φυλαγμένους σε ναούς, βασιλικά κατάστιχα, λογοτεχνικά έργα και άλλα σπάνια θρησκευτικά, αστρολογικά και μαθηματικά κείμενα, τα οποία αποτελούσαν μοναδική πηγή της ιστορίας των Αιγυπτίων. Θα ήταν άλλωστε αδιανόητο για το ανήσυχο ελληνικό πνεύμα να αγνοήσει ένα τεράστιο γραπτό υλικό που ήταν συγκεντρωμένο στις ανατολικές βιβλιοθήκες και είχε απο παράδοση απασχολήσει τους σημαντικότερους εκπροσώπους της ελληνικής διανόησης, που είχαν κατά καιρούς επισκεφθεί την Αίγυπτο. (όπως ο Σόλων, ο Πυθαγόρας, ο Ηρόδοτος, ο Πλάτων και άλλοι).

Με αυτό συνηγορεί και η πληροφορία του Γεωργίου Συγκέλλου, και του Τζέτζη (στα Προλεγόμενά του) για τους δείκτες που επιχείρησε να συντάξει ο Ερμιππος στους ιρανικούς στίχους του Ζωροάστρη. Αν είχε διασωθεί όλη η ελληνική γραμματεία ως τον 1^ο π.Χ. αιώνα, ο χαρακτηρισμός «οικουμενική βιβλιοθήκη» μπορεί να μην αγγίζει τα όρια της ουτοπίας(ο Wilamowitz υποστήριζε ότι έχει διασωθεί μόλις το ένα πέμπτο της κλασσικής γραμματείας). Ένα έργο που καταδεικνύει τις ελλείψεις μας γνώσεις για την ελληνική γραμματεία ως τα χρόνια του Ιησού είναι οι «Δειπνοσοφιστές»

του Αθήναιου, που ολοκληρώθηκε μετά το 238 μ.Χ. σε τριάντα βιβλία, από τα οποία σώθηκε μια επιτομή του 10^{ου} αιώνα σε δεκαπέντε βιβλία. Στο έργο αναφέρονται περίπου 700 ονόματα συγγραφέων, και περισσότεροι από 1.500 τίτλοι έργων χαμένων σήμερα. Αν το υλικό αυτό αντλήθηκε από τον Αθήναιο στην Αλεξάνδρεια, γεννάται το εξής ερώτημα: Ποια ήταν η συνολική εκδοτική παραγωγή των συγγραφέων αυτών της Νέας και Μέσης κωμωδίας, για τους οποίους ο Αθήναιος αποτελεί μοναδική πηγή;¹⁵

Ο Γαληνός, πολυγραφότατος και εξαιρετικά παρατηρητικός στα θέματα του βιβλίου, μερίμνησε να συντάξει κατάλογο «Περί των ιδίων βιβλίων» σύμφωνα με τον οποίο τα έργα του περιέχονταν ούτε λίγο ούτε πολύ σε 500 κυλίνδρους. Ο Καλλίμαχος έγραψε περισσότερα από 800 συγγράμματα, που εκτείνονταν σε τουλάχιστον 2.000 παπύρινους ρόλους, και τα 120 βιβλία των « Πινάκων» του πυροδότησαν νέες κριτικές εργασίες, όπως το δημοσίευμα του Αριστοφάνη του Βυζαντίου, «Προς του Καλλιμάχου Πίνακος». Ακόμα πιο εντυπωσιακή είναι η περίπτωση του Διδύμου, στον οποίο οι σκωπτικοί τρόφιμοι του Μουσείου έδωσαν το προσωνύμιο «Χαλκέντερος και βιβλιολάθας» διότι είχε γράψει τόσο πολλά συγγράμματα, ώστε να μην τα θυμάται. Υπολογίζεται ότι είχε γράψει τον εντυπωσιακό αριθμό των 3.500 ή 4.000 βιβλίων. Με αυτά τα δεδομένα προβάλλει εύλογα το ερώτημα: πόσους άραγε κυλίνδρους περιείχε η βιβλιοθήκη αυτή που φιλοδοξούσε να έχει οικουμενικό χαρακτήρα; Δεν πρέπει επίσης να ξεχνάμε ότι για τη διαδικασία αυτή χρειάστηκαν δύομισι περίπου αιώνες, καθώς και ότι οι Πτολεμαίοι δαπάνησαν μεγάλα χρηματικά ποσά.¹⁶

¹⁵ Κωνσταντίνος Σταίκος, Η βιβλιοθήκη από την αρχαιότητα ως την αναγέννηση και σημαντικές ουμανιστικές και μοναστηριακές βιβλιοθήκες (3000 π.Χ. – 1600μ.Χ.) (Αθήνα: Σταίκος, 1996), σ. 59-90.

¹⁶ Αλέξης Πολίτης, Υποσημειώσεις και Παραπομπές (Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1998).

9. Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

9.1 Διάφορες ανεπίσημες απόψεις

Για την αρχιτεκτονική της περίφημης Βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας δεν έχουμε δυστυχώς γραπτά ή αρχαιολογικά αποδεικτικά στοιχεία.

Σύμφωνα με τον Milkau όμως, μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι:

Οι βιβλιοθήκες της αρχαιότητας, και σ' αυτό εντάσσουμε και την Αλεξανδρινή Βιβλιοθήκη, βρίσκονταν συνήθως στο μέσον της πόλεως. Πολύ συνηθισμένη είναι η σύνδεσή τους με ένα ναό. Σχεδόν ποτέ δεν εξέλειπε η «Στοά των Κιόνων» οποία λειτουργούσε επίσης σαν αναγνωστήριο, που παρατηρείται και αργότερα, στο σταυροειδές κτίσιμο των μοναστηριών του μεσαίωνα. Η μεγάλη αίθουσα της βιβλιοθήκης περιείχε μόνο λίγα «ντουλάπια» βιβλίων κτισμένα στους τοίχους.¹⁷

Το πλήθος των βιβλίων (κυλίνδρων) βρισκόταν τοποθετημένο σε άλλους χώρους, και το περιεχόμενό τους φαινόταν σε κάποιο είδος επιγραφής που κρεμόταν έξω από αυτούς.

Οι ίδιοι οι πάπυροι δεν φαίνεται να είχαν «ταξινομικούς αριθμούς», όμως οι θέσεις τους ήταν αριθμημένες, ή οι θέσεις κάθε ομάδας κυλίνδρων παριστανόταν σε συντομευμένη ή συμβολική μορφή, με σκοπό το γρήγορο προσανατολισμό στις θήκες των βιβλίων.

Και ο εξοπλισμός τους πάντα πολυέξοδος και πολύ συχνά τα πατώματα από μάρμαρο και η οροφή από χρυσό, όπως έχει φανεί πολλές φορές μέσα σε λογοτεχνικά ή και μυθικά πλαίσια.

¹⁷ www.stub.unibe.ch/stub/vorl96/04/exk.html

Στην καλύτερη περίπτωση μπορούμε να υποθέσουμε ότι πριν την καταστροφή της, ακολουθούσε το μνημειώδες πρότυπο της Βιβλιοθήκης της Περγάμου, της οποίας το κτίσιμο γνωρίζουμε αρκετά καλά χάρη σε μια ανασκαφή.

Το συνολικό της μήκος κατελάμβανε 40 περίπου μέτρα.

Στη Βιβλιοθήκη υπήρχε η αίθουσα, μια στοά για περίπατο και συζήτηση για τους διδασκόμενους. Βρισκόταν εντός ενός συμπλέγματος (ενός ναού ή θεραπευτηρίου) προς τη Θεά Αθηνά και αποτελούσε μέρος ενός πολιτιστικού κέντρου.

Το εσωτερικό αποτελείτο από τέσσερις αίθουσες, από τις οποίες οι τρεις εξυπηρετούσαν κατά πάσα πιθανότητα στη φύλαξη των παπύρων, ενώ η τέταρτη και μεγαλύτερη ήταν μάλλον το αναγνωστήριο. Εκεί βρισκόταν επίσης το άγαλμα της Θεάς Αθηνάς.

Οι κύλινδροι βρισκόταν σε ξύλινες θήκες κατά μήκος των τοίχων, περίπου 30 εκ. βάθος ώστε να προστατεύονται από την υγρασία.

Τα φυσικά ράφια της Βιβλιοθήκης πρέπει να ήταν σε κάποια από τις εξωτερικές αίθουσες, ή στον κήπο, ή μπορεί να στεγάζονταν στη μεγάλη αίθουσα. Αποτελούνταν από θυρίδες ή ράφια για τους κυλίνδρους, οι καλύτεροι από τους οποίους ήταν τυλιγμένοι σε λινά ή δερμάτινα υφάσματα.

Οι περγαμηνές επικράτησαν αφού η Αλεξάνδρεια σταμάτησε να εξαγάγει πάπυρο, σε μια προσπάθεια να «πνίξει» τη νεότερη βιβλιοθήκη που έστηναν οι Σελευκίδες στην Πέργαμο. Στη Ρωμαϊκή εποχή άρχισαν τα χειρόγραφα να γράφονται σε μορφή βιβλίου και να αποθηκεύονται σε ξύλινα κιβώτια, τα ονομαζόμενα *ερμάρια*.

Σύμφωνα με άλλες θεωρίες η μεγάλη αίθουσα ήταν ελεύθερη βιβλίων και χρησίμευε στην Ακαδημία ως

καθιστικό.(Handbuch der Bibliothekswissenschaft, Bd. 3, 1, S.87).

9.2 Η άποψη του Εκαταίου όπως μας παρέχεται από τον Λουτσιάνο Κανφόρα

Βιβλιοθήκη καταρχάς σημαίνει «θήκη με ράφια» Θήκη στα ράφια της οποίας αποτίθενται οι πάπυροι, προφανώς και το σύνολο των παπύρων, και μόνο μεταφορικά σημαίνει μόνο την αίθουσα όπου ήταν στημένες οι βιβλιοθήκες.

Όπως στη βάση του ανάγλυφου με την παράσταση της προσφοράς των πολύτιμων μετάλλων είναι χαραγμένος ο αριθμός που δείχνει το συνολικό ποσό της προσφοράς, έτσι και πάνω από τη βιβλιοθήκη υπήρχε η επιγραφή «Ψυχής Ιατρείον».

Ίσως τελικά το κλειδί να βρίσκεται στον τάφο του Ραμσή. Για την πολυτελή αίθουσα με τα τρίκλινα που είναι κυκλική, αναφέρεται σε ένα σημείο ότι είναι ομότοιχη με τη βιβλιοθήκη. Περίεργο, αν σκεφτεί κανείς ότι όλες οι αίθουσες έχουν ένα κοινό τοίχωμα, αλλά η διευκρίνιση αποκτάει νόημα από τη στιγμή που θα διαγνώσουμε για τι είδους βιβλιοθήκη πρόκειται. Η πολυτελής αίθουσα είναι ομότοιχη με τον περίπατο στο σημείο εκείνο του τοιχώματος όπου είναι *σκαμμένη η βιβλιοθήκη*.

Ανακεφαλαιώνοντας λοιπόν, κατά μήκος του περιπάτου του Μαυσωλείου του Ραμσή υπάρχουν πολλά δωμάτια διακοσμημένα με διαφόρων ειδών παραστάσεις. Προχωρώντας κανείς κατά μήκος του περιπάτου θα συναντήσει ανάγλυφη παράσταση που δείχνει το βασιλιά να προσφέρει τα προϊόντα των ορυχείων, « εξής δ' υπάρχειν την ιεράν βιβλιοθήκην», σε συνέχεια οι εικόνες των Αιγυπτίων θεών με το βασιλιά να τιμά τον Όσιρι. Τέλος στην ιερή αίθουσα που συνέχεια με τον περίπατο στη θέση της

βιβλιοθήκης, βρίσκεται θαμμένο το σώμα του μονάρχη σε θέση δυσεύρετη.

As «ακούσουμε» λοιπόν την αφήγηση του Εκαταίου...

«Οι τρεις είσοδοι οδηγούν σε μια αίθουσα υπόστυλη κατασκευασμένη με μορφή ωδείου, που έχει μήκος εξήντα μέτρα. Η αίθουσα αυτή ήταν γεμάτη με ξύλινους ανδριάντες που παρίσταναν αντίδικους με το βλέμμα στραμμένο προς τους δικαστές. Οι τελευταίοι ήταν ανάγλυφοι κατά μήκος του ενός τοίχου, τριάντα στο αριθμό, και χωρίς χέρια. Στο μέσο ήταν ο αρχιδικαστής με την Αλήθεια κρεμασμένη απ' το λαιμό και τα μάτια κλειστά, και πλάι του ένα πλήθος παπύρων. Αυτές οι μορφές ήθελαν να δείξουν με τη στάση τους ότι οι δικαστές δεν πρέπει να παίρνουν δώρα και ότι ο αρχιδικαστής πρέπει να βλέπει μόνο προς την αλήθεια.

Εν συνεχεία υπάρχει ένας περίπατος γεμάτος με κάθε είδους δωμάτια, κοσμημένα με ανάγλυφες παραστάσεις των τροφών που φέρνουν τη μεγαλύτερη απόλαυση στους ανθρώπους. Κατά μήκος του περιπάτου συναντούσε κανείς χρωματιστά ανάγλυφα, ένα από τα οποία παρίστανε το βασιλιά τη στιγμή που πρόσφερε στο θεό το χρυσό και το ασήμι που έβγαζε κάθε χρόνο από τα ορυχεία ολόκληρης της Αιγύπτου. Κατόπιν ερχόταν η ιερή βιβλιοθήκη που έφερε την επιγραφή «Ψυχής Ιατρειών» και αμέσως στη συνέχεια, οι ανάγλυφες εικόνες όλων των θεών της Αιγύπτου, σε καθένα από τους οποίους ο βασιλιάς πρόσφερε τα αρμόζοντα δώρα, σα να ήθελε να αποδείξει στον Όσιρι και στους χθόνιους θεούς ότι είχε περάσει τη ζωή του με δικαιοσύνη και ευσέβεια απέναντι στους θεούς και στους ανθρώπους.

Υπήρχε και μια αίθουσα κατασκευασμένη με εξαιρετική πολυτέλεια, ομότιχη προς τη βιβλιοθήκη. Εκεί υπήρχε ένα τραπέζι με είκοσι τρίκλινα, και τα αγάλματα του Δια και της Ήρας, καθώς και του βασιλιά. Φαίνεται ότι εδώ ήταν θαμμένο το σώμα του βασιλιά. Είπαν ότι αυτή η αίθουσα είχε γύρω-γύρω πολλά δωμάτια μέσα στα οποία βρίσκονταν θαυμάσιες ζωγραφιές όλων των ιερών ζώων της Αιγύπτου. Οποίος ανέβαινε διαμέσου εκείνων των δωματίων θα βρισκόταν μπροστά στην είσοδο του τάφου.

Ο τάφος βρισκόταν στη στέγη του κτιρίου. Πάνω στη στέγη υπήρχε ένα κυκλικό στεφάνι από χρυσό, με μήκος περιφέρειας τριακόσιους εξήντα πέντε πήχες και ύψος έναν πήχη. Πάνω σε αυτό το στεφάνι ήταν χαραγμένες και διατεταγμένες οι μέρες του χρόνου: στην κάθε μέρα ήταν σημειωμένες η ανατολή και η δύση των άστρων και τα σημεία που κατά τους Αιγυπτίους αστρολόγους απορρέουν από αυτές τις κινήσεις των άστρων. Είπαν ότι αυτό το κυκλικό διάζωμα συλήθηκε από τον Καμβύση την εποχή που κατέλαβε την Αίγυπτο».

Αυτή λοιπόν είναι η αφήγηση του Εκαταίου, σύμφωνα με το Διόδωρο το Σικελιώτη που τη μετέγραψε δυόμισι αιώνες αργότερα. Φαίνεται λοιπόν πως ο Εκαταίος έφτασε ως τη βιβλιοθήκη και οι συνοδοί του τον βοήθησαν να φανταστεί τα υπόλοιπα. Πράγματι, μετά τη βιβλιοθήκη, οι ενδείξεις γίνονται ολοένα και πιο ασαφείς. Για παράδειγμα δεν ξεκαθαρίζεται πώς γινόταν η μετάβαση από τη βιβλιοθήκη στη μεγάλη αίθουσα των τρικλίνων. Αναφέρεται μόνο ότι οι δύο χώροι είχαν ένα κοινό τοίχωμα. Αλλά και ο ίδιος ο χαρακτήρας της βιβλιοθήκης δεν προκύπτει άμεσα.

Υπάρχει ίσως ένα σημείο που πρέπει να προσέξουμε και είναι το εξής: οι ανάγλυφες εικόνες που παριστάνουν τις αιγυπτιακές θεότητες και τον Φαραώ να προσφέρει δώρα είναι συνεχείς προς τη βιβλιοθήκη.

Όλα αυτά τα ενέταξε ο Εκαταίος σε ένα μαθηματικό βιβλίο σχεδόν, με τίτλο «Περί Αιγυπτίων» που δυστυχώς όμως δεν σώζεται. Ότι γνωρίζουμε για αυτό, είναι χάρη στα κομμάτια που μετέγραψε από εκεί ο Διόδωρος ο Σικελιώτης. Το βιβλίο αυτό ήταν ένα είδος ταξιδιωτικού οδηγού και ως τέτοιο εξακολούθησε να το μεταχειρίζεται ο Διόδωρος στην εποχή του. Δεν έλειπαν όμως και οι εκπλήξεις από τον οδηγό αυτό. Για παράδειγμα, τι μπορούσε να είναι εκείνο το συγκρότημα αποτελούμενο από ένα περίπατο, μια βιβλιοθήκη και μια αίθουσα για τα κοινά γεύματα, που έμοιαζε σαν χωριστό τμήμα στο σχέδιο του μαουσωλείου; Ένας σχολαστικός επισκέπτης που θα έμπαινε εκεί μέσα θα απογοητευόταν...μη βρίσκοντας την αίθουσα της βιβλιοθήκης.

9.3 Το σχέδιο του Μουσείου όπως το σκιαγράφησε ο Στράβων

Τα ράφια (*βιβλιοθήκαι*) ήταν εγκατεστημένα κατά μήκος του περιπάτου, στα δωμάτια που βρίσκονταν στις δυο απέναντι πτέρυγές του.

Και στη βιβλιοθήκη της Περγάμου η βιβλιοθήκη δεν αποτελούσε ξεχωριστή αίθουσα. Ακόμα και στην ίδια την Αλεξάνδρεια, η «θυγατρική» βιβλιοθήκη στο Σεραπείο, είχε τα ράφια των βιβλίων κάτω από της αφιδωτές στοές, ώστε να μπορούν να τα συμβουλευονται ελεύθερα οι εραστές της «ανάγνωσης».

Ο περίπατος δε, δεν ήταν δρομάκι αλλά μια μεγάλη σκεπαστή αλέα. Κάθε κόγχη φιλοξενούσε μια ορισμένη κατηγορία συγγραφέων, που δηλώνονταν με την κατάλληλη

επιγραφή, σαν τις επικεφαλίδες με τις οποίες ήταν μαρκαρισμένες οι κατηγορίες των Πινάκων του Καλλίμαχου. Με τον καιρό έβαλαν κυλίνδρους και σε άλλους χώρους που δημιουργήθηκαν γύρω από τα δύο κτίρια του Μουσείου.

9.4 Handbuch der Bibliothekswissenschaft. Milkau, Fritz

Έχει κατά καιρούς ειπωθεί, πως ο αρχιτεκτονικός τύπος της Βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας είναι όμοιος με κείνον της Βιβλιοθήκης της Περγάμου, η οποία μας έχει επιτρέψει σήμερα να σχηματίζουμε μια εικόνα για τη μορφή της. Ο Fritz Milkau στο σύγγραμμά του περί της επιστήμης της Βιβλιοθηκονομίας, μας δίνει κάποιες πληροφορίες για το θέμα αυτό.

Οι ανασκαφές του Carl Humann περίπου το έτος 1884 έδειξαν για τη Βιβλιοθήκη της Περγάμου ότι βόρεια και ανατολικά του κτίσματος πρέπει να υπήρχαν δύο στοές, που διαμερίζονταν από ένα διάδρομο στα νότια. Πίσω από το ανατολικό του μισό, υπήρχαν τέσσερις αίθουσες από πρόσθετα δωμάτια, εκ των οποίων το μεγαλύτερο, που συμπληρώνει τη σειρά στα ανατολικά, έχει εύρος 13, 53 μ και βάθος 15, 75 μ.

Προκύπτει μια πλατφόρμα στην οποία οι αρχαιολόγοι ανακάλυψαν ένα βάθρο, με το άγαλμα της Θεάς Αθηνάς. Αυτό με τη σειρά του φαίνεται πως οδηγούσε στην αίθουσα της Βιβλιοθήκης. Κατέληξαν δε, πως η Περγαμινή Βιβλιοθήκη δεν περιείχε ένα κυρίως δωμάτιο για τη φύλαξη των βιβλίων, αντιθέτως, η αίθουσά της, πρέπει να ήταν αίθουσα εκδηλώσεων.

Φαίνεται επίσης ότι στερείται της «αίθουσας» (σάλας), της τόσο γνωστής από την εποχή των βασιλέων, στην οποία εκτείνονται όλες οι προρωμαϊκές βιβλιοθήκες, δίνοντας το

σαφές στίγμα ότι το ελληνικό κτίσιμο διαφέρει από το ρωμαϊκό.

Καταλαβαίνουμε λοιπόν γιατί ο Στράβων στην περιγραφή του (με βάση την αυτοψία) για το Μουσείο της Αλεξάνδρειας αναφέρει ως προς τον «Περίπατό» του, μόνο μια «εξέδρα» και τον «μέγα οίκο» που χρησίμευε στα μέλη ως αίθουσα συνεστιάσεων και συγκεντρώσεων. Τα πολυάριθμα δωμάτια όμως του κτίσματος εμπίπτουν στην αντίληψη του επισκέπτη παρόλο που κατά τους αλεξανδρινούς πολέμους καταστράφηκε από τη φωτιά του Καίσαρα.

Για το Σεραπείο μας λέει ο ρήτορας Αφθόνιος ότι «οι σηκοί των στοών ένδοθεν» εξυπηρετούσαν εν μέρει ως «ταμεια ταις βιβλοισ» Εδώ λοιπόν τα βιβλία βρίσκονταν σε πολλά διαμορφωμένα δωμάτια, χωρίς κάποιο από αυτά να αποτελεί την κύρια αίθουσα. Η φύλαξη των βιβλίων και στα Γυμνάσια και τις σχολές των Αθηνών γινόταν έτσι και σε αυτό το σχήμα δίκαια ο Callmer βλέπει το πρότυπο του ύστερου ελληνικού τρόπου κτισίματος.

10. ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ

Αν σκεφτεί κανείς ότι επέζησε μόνο το εν δέκατον του αρχικού πλούτου της Βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας είναι εύλογο, ότι η γνώση μας για το περιεχόμενό της είναι ελάχιστη. Παρ' όλα αυτά, με τη βοήθεια των λογοτεχνικών παραδόσεων που επέζησαν και από διάφορα παπυρολογικά ευρήματα, μπορεί κανείς έστω προς το παρόν, να διαμορφώσει μια λίστα με τα πιθανά αποκτήματα της αρχαίας Βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας.

1) Ελληνική Γραμματεία:

Ποίηση: Όμηρος, Ησίοδος, Σαπφώ, Ανακρέων, Σιμωνίδης, Πίνδαρος, Βακχυλίδης, Καλλίμαχος, Απολλώνιος, Θεόκριτος, Άρατος.

Δράμα: Αισχύλος, Σοφοκλής, Ευριπίδης, Αριστοφάνης, Μένανδρος, Στράτων.

Κριτικές: Ζηνόδοτος, Αριστοφάνης ο Βυζαντινός, Αρίσταρχος (Σαμοθράκης), Αριστόνικος.

Φιλοσοφία: (Προσωκρατικοί) Αναξίμανδρος, Παρμενίδης, Ξενοφάνης, Ηράκλειτος

Πλάτων, Αριστοτέλης, Θεόφραστος, Ζήνωνας, Επίκουρος, (Πύρων), (Παναίτιος), Φίλων, Απολλώνιος, Πλωτίνος

Ιστορία: Εκαταίος, Ηρόδοτος, Θουκυδίδης, Ξενοφών, Εκαταίος (Άβδηρα) κ.α.

Επιστήμη: Ευκλείδης, Αρίσταρχος (Σάμιος), Στράτων (Λάμψακος), Ερατοσθένης, Μεγασθένης, Πάτροκλος, Αρχιμήδης, Απολλώνιος, Ίππαρχος, Πτολεμαίος, Θέων, Υπατία¹⁸

Ιατρική: Συλλογή του Ιπποκράτη, Ηρόφιλος-ανατομία, Ερασίστρατος, Καλλίμαχος (ιατρική), Ηρακλείδης Ταράντιος, Ρούφος, Γαληνός¹⁹

2) Μη ελληνική γραμματεία:

Αιγυπτιακά ιερά κείμενα, Αιγυπτιακά εγχειρίδια αστρονομίας, Μανέθων, όργανα, ιατρική, Βηρωσός (Βαβυλωνία), Περσική Θρησκεία, Εβραϊκές Γραφές, Βουδιστικά κείμενα.

¹⁸ www.perseus.tufts.edu/GreekScience/students/Ellen/Museum.html

¹⁹ www.bib_arch.org/bswb_AO/bswbaD604F2.html

11. Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΘΗΣΑΥΡΩΝ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ

Παρ' όλο που αμφισβητείται, η Βιβλιοθήκη είχε μια απολύτως συστηματική οργάνωση. Ήθελε να στεγάζει καινούρια ράφια για τους παπύρους στις κατηγορίες που ήταν απαραίτητο και οι Αλεξανδρινοί από τον Καλλίμαχο και μετά προσπαθούσαν να ιχνεύουν τα αποκτήματά τους μέσω ενός θεματικού καταλόγου. Σε αυτή την προσπάθεια ακολούθησαν την Αριστοτέλεια διαίρεση των τομέων της γνώσης, ή τουλάχιστον τον τρόπο που είχε να υποδιαιρεί σε: «παρατηρητικές» και «επαγωγικές» επιστήμες αυτές που υπάγονταν στη γενικότερη κατηγορία της φιλοσοφίας. Αφού λοιπόν κοιτάζουμε το έργο που εκπονήθηκε στην Αλεξάνδρεια θα δούμε από πιο κοντά τις θεματικές κατηγορίες που τέθηκαν αρχικά από τους Πίνακες του Καλλίμαχου, εκείνες δηλαδή των μαθηματικών, της ιατρικής, της γεωμετρίας και της φιλολογίας. Θα προσθέσουμε επίσης την αριστοτέλεια κατηγορία της μηχανικής για κάποιες εκ των εφαρμοσμένων επιστημών που αναπτύχθηκαν εκτός των αλεξανδρινών σπουδών

11.1 Μαθηματικά

Οι Αλεξανδρινοί μαθηματικοί ασχολήθηκαν κυρίως με τη γεωμετρία αλλά γνωρίζουμε για κάποιες συγκεκριμένες έρευνες πάνω στη θεωρία των αριθμών. Οι πρώτοι αριθμοί ασκούσαν γοητεία ήδη απ' τον καιρό των Πυθαγορείων Μαθηματικών. Ο βιβλιοθηκονόμος Ερατοσθένης «έπαιξε» με τους αριθμούς και φαίνεται πως ανακάλυψε τη μέθοδο του «κοσκινίσματος» δηλαδή έναν τρόπο εύρεσης καινούριων. Ο Ευκλείδης επίσης φαίνεται πως μελέτησε αυτό το έξυπνο θέμα.

Ο Εύδοξος εκ Κνίδου μαθητής του Ευκλείδη, μάλλον δούλεψε εκτός Αλεξάνδρειας και είναι γνωστός γιατί ανέπτυξε μια πρώτη μέθοδο «ενσωμάτωσης» και μελέτησε τις χρήσεις της «αναλογίας» στη λύση των προβλημάτων. Επίσης προσέφερε διάφορους τρόπους μέτρησης τρισδιάστατων σχημάτων.

Ο Θέων και η κόρη του Υπατία άφησαν έργο πάνω στην αστρονομία, τη γεωμετρία και τα μαθηματικά, σχολιάζοντας τους προκατόχους τους, αλλά το έργο τους δεν διασώθηκε.

11.2 Αστρονομία

Η αστρονομία δεν ήταν απλώς η προβολή της τρισδιάστατης γεωμετρίας ως τετραδιάστατης, παρ' όλο που ταξινομείται έτσι από πολλούς Έλληνες επιστήμονες.

Οι κινήσεις των άστρων και του ήλιου ήταν ουσιαστικές στον ορισμό των διαστάσεων στη γη, αφού προσέφεραν παγκοσμίως διάφορες αναφορές πάνω στο θέμα. Στην Αίγυπτο αυτό ήταν αρκετά σημαντικό όσον αφορά στα περιουσιακά δικαιώματα, αφού οι συνεχείς κατακλυσμοί συχνά άλλαζαν τα φυσικά όρια των χωραφιών.

Για την Αλεξάνδρεια, που ζούσε από την εξαγωγή δημητριακών και παπύρου προς τη υπόλοιπη Μεσόγειο, οι εξελίξεις στην αστρονομία επέτρεψαν στους θαλασσοπόρους να κάνουν και χωρίς τη βοήθεια των χρησμών πλοηγήσεις πολύ μακριά από τη στεριά.

Οι πρώτοι Έλληνες αστρονόμοι συγκέντρωσαν όλα τα θεωρητικά μοντέλα του σύμπαντος και οι Αλεξανδρινοί ανέλαβαν το καθήκον των λεπτομερών παρατηρήσεων και μαθηματικών συστημάτων για να αναπτύξουν τις προϋπάρχουσες ιδέες.

- **Οι χάρτες του Ουρανού**

Ο Ερατοσθένης, ο πολυμήχανος τρίτος βιβλιοθηκονόμος συμπλήρωσε έναν ποιητικό κατάλογο 44 αστερισμών με σχετικούς μύθους και, μια λίστα 475 σταθερών αστέρων.

Ο Ίππαρχος τιμήθηκε ανακαλύπτοντας το γεωγραφικό μήκος και πλάτος, εισαγάγοντας το σφαιρικό σύστημα των 360 μοιρών από τη Βαβυλώνα, υπολογίζοντας τη διάρκεια του έτους με ορθότητα μέσα σε έξι λεπτά, δημιουργώντας χάρτες των αστερισμών και των αστέρων και υπολόγισε ότι τα αστέρια γεννιούνται και πεθαίνουν.

- **Η διάταξη του σύμπαντος**

Ο Αρίσταρχος εφάρμοσε την Αλεξανδρινή τριγωνομετρία για να υπολογίσει τις αποστάσεις και διαστάσεις του ήλιου και της σελήνης και επίσης πρόβαλλε τη θεωρία ενός ηλιοκεντρικού σύμπαντος. Ένας γνωστός υπότροφος του Μουσείου, ο Κλεάνθης ο Στωϊκός, τον κατηγορήσε για κραυγαλέα ασέβεια.

Ο Ίππαρχος από τη Βιθυνία, κατά τη διάρκεια της κυριαρχίας του Πτολεμαίου του 'Ζ, ανακάλυψε και μέτρησε την παρέλαση των ισημερινών, το μέγεθος και την τροχιά του ήλιου και το μονοπάτι της σελήνης. 300 χρόνια αργότερα ο Πτολεμαίος (δεν γνωρίζουμε ποια η σχέση του με τη βασιλική οικογένεια) δούλεψε μαθηματικά πάνω στο εκλεπτυσμένο σύστημα των επικυκλίων για να υποστηρίξει την Αριστοτέλεια άποψη και έγραψε μια πραγματεία περί αστρονομίας. Αμφότερα αποτέλεσαν παραδείγματα κατά το Μεσαίωνα.

11.3 Γεωμετρία

Οι Αλεξανδρινοί συγκέντρωσαν γεωμετρικές αρχές των πρώτων Ελλήνων μαθηματικών και επίσης είχαν πρόσβαση

στη Βαβυλωνιακή και Αιγυπτιακή γνώση στο θέμα αυτό. Αυτός ο τομέας ήταν ένα σημείο στο οποίο διακρίθηκε το Μουσείο, παράγοντας το μερίδιό του σε σπουδαίους γεωμέτρους, από την έναρξή του κιόλας.

Φαίνεται πως ο Δημήτριος ο Φαληρεύς κάλεσε τον Ευκλείδη στην Αλεξάνδρεια και, τα «Στοιχεία» του γνωρίζουμε καλά πως αποτέλεσαν τις βάσεις της γεωμετρίας για πολλούς αιώνες. Οι συνεχιστές του, ιδιαίτερα ο Απολλώνιος του 2^{ου} π.Χ. αιώνα, μετέφερε στην έρευνα του τη χρήση των κώνων, όπως και ο Ίππαρχος το 2ο μ.Χ. αιώνα.

- **Ο Ερατοσθένης και η Σφαιρική Γεωμετρία: Υπολογίζοντας την περιφέρεια της Γης**

Ο τρίτος βιβλιοθηκονόμος της Αλεξάνδρειας, ο Ερατοσθένης, υπολόγισε την περιφέρεια της γης κατά 1% βασιζόμενος στην υπολογισμένη απόσταση από το Aswan στην Αλεξάνδρεια.

Επίσης υπέθεσε ότι οι θάλασσες ενώνονταν, ότι η Αφρική περιβάλλεται από θάλασσα και ότι η Ινδία μπορούσε να προσεγγιστεί με πλοίο, δυτικά από την Ισπανία. Τέλος πραγματοποιώντας παρατηρήσεις από την Αίγυπτο και την κοντινή Ανατολή, υπολόγισε τη διάρκεια του έτους σε $365 \frac{1}{4}$ ημέρες και πρώτος πρότεινε την ιδέα της «πρόσθεσης» ενός δίσεκτου έτους κάθε 4 χρόνια.

11.4 Μηχανική: Εφαρμοσμένη Επιστήμη

Ο Αρχιμήδης ήταν ένας από τους πρώτους συνεργαζόμενους με την Αλεξάνδρεια μελετητές, και εφάρμοσε τις θεωρίες των γεωμετρών και αστρονόμων πάνω στην κίνηση των μηχανικών εφευρέσεων. Ανάμεσα στις ανακαλύψεις του ήταν ο μοχλός και, ο κοχλίας (βίδα) σαν προέκταση της ίδιας αρχής, μια χειροκίνητη συσκευή για την

άρση νερού. Εμφανίζεται επίσης σαν τον επιστήμονα που αναφώνησε «Εύρηκα» βγαίνοντας από τη λεκάνη που έπαιρνε το μπάνιο του, έχοντας μόλις ανακαλύψει ότι το νερό μετατοπίζεται ανάλογα με τα αντικείμενα που βυθίζονται μέσα του.

Η Υδραυλική είναι μια επιστήμη που γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια και αποτέλεσε την αρχή πίσω από την «Πνευματική» του 'Ηρωνος, ένα εκτενές έργο, που απαριθμεί μηχανές και «ρομπότ» που μιμούνται τις ανθρώπινες κινήσεις.

11.5 Ιατρική

Η ανατομία, που έχει τα ίχνη της στον Αριστοτέλη, προεκτάθηκε εντατικά από αρκετούς Αλεξανδρινούς οι οποίοι μάλλον αξιοποίησαν τους ζωολογικούς κήπους (μελετώντας τα διάφορα είδη ζώων) και τις μεθόδους ταφής των Αιγυπτίων πάνω στη μελέτη της.

Πρώτος ο Ηρόφιλος όρισε τον εγκέφαλο και το νευρικό σύστημα σα μια ενότητα, όπως και τη λειτουργία της καρδιάς, την κυκλοφορία του αίματος, και μάλλον αρκετές άλλες ανατομικές λειτουργίες.

Ο συνεχιστής του, Ερίστρατος, επικεντρώθηκε στο σύστημα χώνεψης και τα αποτελέσματα της διατροφής και διατύπωσε την άποψη ότι η τροφή όπως και τα νεύρα του εγκεφάλου επηρεάζουν τις διανοητικές νόσους.

11.6 Συμπέρασμα

Το Μουσείο της Αλεξάνδρειας ιδρύθηκε σε ένα μοναδικό μέρος και τόπο που επέτρεψε στους υποτρόφους του να αναπτύξουν τις επαγωγικές μεθόδους του Αριστοτέλη και της ελληνικής σκέψης εν γένει, με σκοπό να

χρησιμοποιηθούν αυτές οι μέθοδοι συνδυαζόμενες με τις γνώσεις των Ελλήνων και ιδίως Μακεδόνων, των Αιγυπτίων, Βαβυλωνίων και άλλων.

Η τοποθεσία της Αλεξάνδρειας ως κέντρου εμπορίου και ιδιαίτερα ως του κύριου «εξαγωγέα» γνώσης, προσέφερε ευρείς ευκαιρίες συσσώρευσης πληροφορίας από διαφορετικούς πολιτισμούς και σχολές.

Οι μελετητές του Μουσείου έκαναν προσπάθειες να συγκεντρώσουν και αναλύσουν κριτικά τη γνώση της εποχής τους και να εδραιώσουν νέους τομείς της επιστήμης.

Νέες «αρχές» όπως γραμματική, διατήρηση χειρογράφων και τριγωνομετρία καθιερώθηκαν. Περαιτέρω, η συλλογή δοκιμίων σε μια αιγυπτιακή πόλη επέτρεψε την ανταλλαγή και μετάφραση κλασσικών κειμένων στα αραβικά και εβραϊκά. Αυτό επέτρεψε τη μακρά διατήρηση των κειμένων.

Η Αλεξάνδρεια και το Λύκειο, η Ακαδημία και η νεώτερη Βιβλιοθήκη της Περγάμου ήταν τα πρότυπα των μεσαιωνικών πανεπιστημίων και μοναστηριών.

Ενώ οι σύγχρονοι μελετητές θρηνούν για το πλήθος της γνώσης που χάθηκε ύστερα από την πτώση του Μουσείου, ένας μεγάλος αριθμός ανακαλύψεων στην Αλεξάνδρεια, ιδίως στα μαθηματικά και τη γεωμετρία ακόμα προσφέρει τις βάσεις στη σύγχρονη έρευνα σε αυτούς τους τομείς.

Τέλος, οι μέθοδοι έρευνας, μελέτης και αποθήκευσης της γνώσης αλλά και οργάνωσης αναπτύχθηκαν στη Βιβλιοθήκη και μοιάζουν με αυτές που χρησιμοποιούνται σήμερα. Αλλά όπως οι κύλινδροι έδωσαν τη θέση τους στα βιβλία, τώρα παρακολουθούμε τη μετάβαση από τα βιβλία στα ηλεκτρονικά ντοκουμέντα.

12. ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ ΤΟΥ 21ου αιώνα: Η ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ

Η Αλεξάνδρεια διατηρεί σήμερα λιγοστά στοιχεία από το παρελθόν της. Οι πέντε συνοικίες της, που χαρακτηριζόταν από τα πέντε γράμματα της Ελληνικής Αλφαβήτου, τα ανάκτορα, ο φάρος, η βιβλιοθήκη, το μαυσωλείο του Αλεξάνδρου και οι τάφοι των Πτολεμαίων έχουν πλέον καθεί κάτω από τα κτίσματα των σύγχρονων κτιρίων.

Σ' αυτό το διαμάντι της Μεσογείου σε μια τοποθεσία που ήταν ερημική παραλία, δίπλα στο μικρό ψαροχώρι Ρακότ ο γιος του Ήλιου, ο Ισκαντάρ Ελ Ακμπάρ, ο Αλέξανδρος ο Μέγιστος για τους Αιγυπτίους, ο Αλέξανδρος ο Μέγας για εμάς τους Έλληνες, σύμφωνα με την παράδοση, χάραξε με αλεύρι τα όρια και ζήτησε από το ρόδιο αρχιτέκτονα Δεινοκράτη και τους μηχανικούς του να κτίσουν μια πόλη.

“... Εδώ θα κτίσουμε μια μεγάλη πόλη, εδώ τα μνημεία, εδώ τους δρόμους, εδώ τους ναούς. Κι εκεί θα καίει μέρα - νύχτα μια φωτιά που θα οδηγεί τα καράβια από την Ελλάδα στην Αίγυπτο”.

Αμέσως μετά έφυγε για την όαση Σίβα και την Βαβυλωνία. Όπου πέθανε σε ηλικία 33 ετών. Δεν πρόλαβε βέβαια να γυρίσει στην πόλη που ονειρεύτηκε και είχε χαράξει.

Στην Αλεξάνδρεια στον σκοτεινό βυθό της πανάρχαιας πόλης τα λείψανα του παρελθόντος άρχισαν να βλέπουν το φως του ήλιου μετά από αιώνες. Σφίγγες, οβελίσκοι, γρανιτένιοι ογκόλιθοι που είχαν καταποντιστεί διαδοχικά από σεισμούς από το 700 μ.Χ. έως τις 8 Αυγούστου του 1303 οπότε και ο Φάρος έσβησε οριστικά, άρχισαν να λάμπουν κάτω από τον δυνατό Μεσογειακό ήλιο και να μιλούν στη δική τους σιωπηρή γλώσσα για τον Αλέξανδρο, τους Πτολεμαίους, τους πρώτους Αλεξανδρινούς.

Μια ομάδα από Έλληνες αρχαιολόγους, ιστορικούς, θαλάσσιους γεωλόγους και δύτες ερευνούν τη θαλάσσια περιοχή ανατολικά του λιμανιού ενώνοντας ψηφίδα - ψηφίδα την εικόνα από την καθημερινή και μνημειώδη πλευρά της αρχαίας πόλης.

Οι Έλληνες ερευνητές έχουν ανακαλύψει μέχρι τώρα πολλά αρχιτεκτονικά μέλη από γρανίτη, όπως τμήμα ενός πυλώνα στη θέση του ναού της Ίσιδος και την παραστάδα μιας τεράστιας πόρτας ίσως από το Μαυσωλείο της Κλεοπάτρας.

Στους δρόμους η κίνηση είναι μεγάλη και οι έμποροι διαλαλούν τα εμπορεύματα τους. Ο περίπατος γίνεται ανάμεσα σε παλιατζίδικα, πλανόδιους πωλητές με ναργιλέδες και ταμαχέτι (τα αναψυκτικά τους).

Δύσκολο να τα δοκιμάσεις γιατί προσφέρονται σε κοινές κούπες.

Οι κάτοικοι μας κοιτάνε στα μάτια, είναι χαμογελαστοί. Επιπλέον αυθόρμητοι και φιλικοί αν μάθουν πως είσαι Έλληνας. ' Γιουνάν; ' ρωτάνε κι είναι σαν να βλέπουν συγγενείς. Τεσσεράμισι εκατομμύρια οι κάτοικοι και κυκλοφορούν άπαντες - οχήματα και πεζοί χωρίς να υπολογίζουν διαγραμμίσεις και σηματοδότες, αλλά και χωρίς εκνευρισμούς, λες και το γλεντάνε.

Στους δρόμους κυκλοφορούν πολλές γυναίκες. Το 1956 κέρδισαν το δικαίωμα να ψηφίζουν, ενώ ένας νόμος το 2000 τους έδωσε το δικαίωμα να ζητούν διαζύγια. Παρ' όλα αυτά στις παραλίες φορούν ένα ρούχο όταν μπαίνουν για κολύμπι. Είναι όμως αδύνατο να ταξιδέψουν στο εξωτερικό χωρίς την άδεια του συζύγου τους.

Στην Αλεξάνδρεια όλοι αισθάνονται μια απίστευτη νοσταλγία για το παρελθόν. Εδώ ο ήλιος είναι πάντα γελαστός, λένε οι κάτοικοι. Γι' αυτό ανέκαθεν έρχονται

πασάδες, πρίγκιπες, κάθε είδους προσωπικότητες. Παλιά στις γιορτές είχε άτομα από όλο τον κόσμο.

Σήμερα ότι έχει απομείνει είναι οι τεράστιες εκκλησίες και μια μικρή ελληνορθόδοξη κοινότητα. Υπάρχει επίσης και η τεράστια ελληνική επιγραφή στην είσοδο της πόλης που γράφει " ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ " »²⁰

*" Διαβάτη αν είσαι Αλευξανδρεύς δεν θα επικρίνεις
Ξέρεις την ορμή του βίου μας.
Τι θέρμη έχει. Τι ηδονή υπέρτατη."*

Κ. Π. Καβάφης

13. Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Η αρχαία βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας ήταν η πηγή φωτός, η έμπνευση και ο φάρος καθοδήγησης της επιστήμης, του ορθολογισμού, της ανεκτικότητας, ανθεκτικότητας και φιλοσοφικής ποικιλίας, σε ένα κόσμο φανατικό και δεισιδαιμονικό.

Αυτά είναι τα θεμέλια για την καινούργια βιβλιοθήκη. Μια βιβλιοθήκη πάνω από 8 εκατομμύρια βιβλία, 3 μουσεία, 5 ερευνητικά κέντρα, εκθέσεις, πλανητάριο και ένα συνεδριακό κέντρο το οποίο διαθέτει γύρω στις 3.000 θέσεις. Το όμορφο καινούργιο κτίριο με τον διακριτικό γρανιτένιο τοίχο, ο οποίος είναι καλυμμένος με τα γράμματα του παγκόσμιου αλφαβήτου, είναι σήμερα ένα ευκολογνώριστο ορόσημο της καινούργιας Αλεξανδρινής Βιβλιοθήκης. Η Αλεξανδρινή Βιβλιοθήκη είναι ο σύνδεσμος ανάμεσα στον

²⁰ <http://fotoartmagazine.gr/articles/travel/aleksandria>

αρχαίο πολιτισμό και στο λαμπρό μέλλον. Είναι η ενσάρκωση του Αιγυπτιακού ιστορικού ρόλου και η συνεισφορά στην ανθρωπότητα.²¹

► Το σχέδιο

Η κυβέρνηση της Αιγύπτου σε συνεργασία με την διεθνή κοινότητα, ίδρυσαν μια βιβλιοθήκη στην πόλη της Αλεξάνδρειας με το όνομα Αλεξανδρινή Βιβλιοθήκη, ώστε να γίνει ένα μη κερδοσκοπικό κέντρο γνώσεων και έρευνας σε εθνικό, κρατικό και διεθνές επίπεδο, με την ιδέα να ξαναζωντανέψει η μεγαλειότητα της αρχαίας βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας, η οποία για έξη αιώνες αποτελούσε το κέντρο της παγκόσμιας γνώσης και προωθούσε οικουμενική γνώση.

Ξεκίνησε αρχικά ως ιδέα το 1970, όταν ο Πρόεδρος Mubarak με βάση το Aswan Declaration κάλεσε όλες τις χώρες να συμβάλουν στην αναβίωση της Βιβλιοθήκης. Το 1974 το Πανεπιστήμιο της Αλεξάνδρειας προέκτεινε την ιδέα αυτή. Το 1986 η ιδέα ορθώθηκε ξανά, ακολουθούμενη από ένα αριθμό σοβαρών επιστημονικών μελετών από μια ομάδα επιστημόνων. Η ομάδα αυτή περιείχε διαπρεπείς συγγραφείς και διανοούμενους, οι οποίοι είχαν το καθήκον να φτιάξουν το αρχικό πλάνο της αναβίωσης.

Το Φεβρουάριο του 1986 ο γενικός διευθυντής της UNESCO, ανακοίνωσε ότι η UNESCO ήταν έτοιμη να βοηθήσει στις προετοιμασίες.

Το 1987 η UNESCO μελέτησε τη φάση 1 της μελέτης σκοπιμότητας του σχεδίου. Έχει συμφωνηθεί ότι η Βιβλιοθήκη θα είναι δημόσιο και ερευνητικό κέντρο προγραμματισμένο να ανοίξει το 1995.

²¹ <http://www.haravgi.com.cy>

Το 1987 ο πρωθυπουργός θέτει την απόφαση η οποία εκτελέστηκε από το Supreme National Committee για το σχέδιο αναβίωσης της αρχαίας βιβλιοθήκης. Η επιτροπή καθορίζει τον Υπουργό Παιδείας ως διευθυντή, τον Πρύτανη του Πανεπιστημίου Αλεξάνδρειας ως αντιπρόσωπο διευθυντή και τους Υπουργούς Πληροφοριών, Πολιτισμού, Τουρισμού και τον Κυβερνήτη της Αλεξάνδρειας ως μέλη.

Στις 26 Ιουνίου του 1988 ο Πρόεδρος Mubarak εναποθέτει το θεμέλιο λίθο της Βιβλιοθήκης μαζί με το γενικό Διευθυντή της UNESCO Frederico Mayor. Παρόντες στην τελετή ήταν και τιμημένοι με Nobel άνθρωποι τους πνεύματος.

Τον Οκτώβριο του 1988 ένας διεθνής διαγωνισμός για το αρχιτεκτονικό σχέδιο της Βιβλιοθήκης έχει ανακοινωθεί. Κάπου στις 1400 αρχιτεκτονικές εταιρίες από 77 χώρες έχουν συμπληρώσει αιτήσεις για το διαγωνισμό.

Τον Ιούνιο του 1989 όμως οι αρχιτεκτονικές προτάσεις μειώθηκαν σε 540 από 45 χώρες. Οι φόρμες αυτές μαζεύονταν στο Παρίσι στο γραφείο της UNESCO. Ένα υψηλόβαθμο συμβούλιο από 11 διεθνείς ειδικούς στην αρχιτεκτονική, πολιτισμό και τέχνες έχει συγκροτηθεί για την επιλογή του σχεδίου.

Το πρώτο βραβείο δόθηκε στη Snohetta, νορβηγική εταιρεία η οποία συνεργάστηκε με την Hamza Associates, αιγυπτιακή εταιρεία που ανέλαβε τα μηχανολογικά σχέδια.

Στις 12 Φεβρουαρίου του 1990, μια διεθνής διάσκεψη είχε οργανωθεί στο Aswan, παρόντες ήταν διάφοροι διακεκριμένοι του κόσμου. Σε αυτήν τη διάσκεψη δημιουργήθηκε το Aswan Declaration. Από τότε, μερικές Αραβικές χώρες όπως και χώρες του υπόλοιπου κόσμου πρόσφεραν οικονομική στήριξη για το σχέδιο.

Τον Οκτώβριο του 1990, το κατασκευαστικό σχέδιο συμφωνίας σε συνεργασία με την UNESCO έχει υπογραφεί.

Τρεις οργανωτές καθορίστηκαν για την επίβλεψη του κατασκευαστικού σχεδίου:

- 1) Η Διεθνής Επιτροπή Αμνηστίας με πρόεδρο την κ. Mubarak και συμμετέχοντες τα μέλη της διάσκεψης Aswan.
- 2) Η Διοικητική επιτροπή υπό την προεδρία του Υπουργού Παιδείας με αντιπροσώπους από: Ηνωμένες Πολιτείες, Αγγλία, Νορβηγία, Γαλλία, Ιταλία, Ελλάδα, Σαουδική Αραβία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Ομάν, Αίγυπτος και η UNESCO ως μέλη. Η επιτροπή συνεδριάζει κανονικά κάθε χρόνο.
- 3) Το Διοικητικό τμήμα επιχείρησης.

Το Δεκέμβριο του 1993 λαμβάνουν τέλος οι αρχαιολογικές ανασκαφές στο χώρο ανέγερσης της Βιβλιοθήκης.

Το Δεκέμβριο του 1994 πραγματοποιούνται διεθνή σεμινάρια για τις προσκτήσεις.

1997-1998: Πιθανή παράδοση του κτιρίου.

Η Αλεξανδρινή Βιβλιοθήκη βρίσκεται δίπλα στο πανεπιστήμιο της Αλεξάνδρειας που το αποτελούν 50.000 σπουδαστές, και στην άλλη πλευρά κοιτά τα νερά, όπου το παλιό παλάτι της Κλεοπάτρας έχει αποκαλυφθεί.

Αλλά περά από την οικοδομική τέχνη, υπάρχει η ανάγκη για ένα λειτουργικό κέντρο το οποίο θα είναι αληθινό απέναντι στο πνεύμα της παλιάς βιβλιοθήκης και το οποίο θα απευθυνθεί στις προκλήσεις της ψηφιακής εποχής του 21^{ου} αιώνα. Ένα τέτοιο κέντρο θα χρειαστεί να προσεγγιστεί σαν μια σφαιρική, παγκόσμια υποδομή της γνώσης και θα πρέπει να διαχειριστεί με σβελτάδα, ευρωστία και ανεξαρτησία.

Θα χρειαστεί την υποστήριξη από δότες διαφωτισμένους για να είναι, πέρα από ένα απλό κτίριο και, μια αποθήκη από βιβλία.^{22,23}

14. ΤΟ ΟΡΑΜΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Η πρώτη κυρία της Αιγύπτου Mrs. Suzanne Mubarak, μιλώντας στην βιβλιοθήκη του Κογκρέσου τον Μάρτιο του 2000, έδωσε μια σύντομη περιγραφή του προγράμματος, το οποίο είναι επί του παρόντος οραματισμένο για αυτήν την καινούργια διεθνή υπηρεσία.

Το πρόγραμμα περιέχει τέσσερις βασικούς στόχους και οράματα:

✓ **Θα είναι το παράθυρο του κόσμου προς την Αίγυπτο.**

Αίγυπτος, ο μακρύτερος συνεχόμενος ζωντανός πολιτισμός στον κόσμο, είναι μια πηγή, πρότυπο συνεχιζόμενης έμπνευσης και ενδιαφέροντος για τον κόσμο.

Η Αλεξανδρινή Βιβλιοθήκη μπορεί να γίνει το παράθυρο του κόσμου στον πολιτισμό της Αιγύπτου. Είναι μια πύλη για τον κόσμο ώστε να μπορεί να έχει πρόσβαση σε πληροφορίες που χρειάζονται για τον πολυστρωματικό και απίστευτα πλούσιο πολιτισμό της Αιγύπτου.

Η Αλεξανδρινή Βιβλιοθήκη δεν πρέπει να καταβάλει καμιά προσπάθεια στο να επιβεβαιώσει ότι έχει την καλύτερη συλλογή από υλικό. Θα είναι μια πρόκληση να αποφασίσουν πως η πρόσβαση σε όλες αυτές τις πληροφορίες πρέπει να γίνουν με τη οργάνωση ενός χρηστικού - φιλικού - μοντέρνου περιβάλλοντος για τους επισκέπτες, είτε σε αυτούς που

²² www.Egypt%20Magazine%20.%20issue%2020Spring%262600/htm

²³ Nouvelles Alexandries: les grands chantiers de bibliothèques dans le monde. (Paris, Glectre-Ed. du Cercle de la Libraire, 1996).

έρχονται αυτοπροσώπως ή μέσα από το Διαδίκτυο. Αυτό το θέμα θα είναι μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις της νέας Αλεξανδρινής Βιβλιοθήκης.

✓ **Θα είναι το παράθυρο της Αιγύπτου προς τον μεσογειακό κόσμο και τον κόσμο γενικά.**

Η Αλεξανδρινή Βιβλιοθήκη θα πρέπει να είναι μια φυσική πύλη όπου οι Αιγύπτιοι μπορούν να μάθουν τι γίνεται στον κόσμο. Μέσω αυτής της πύλης, τα θαύματα της Ευρώπης, των Μεσογειακών πολιτισμών και όλου του κόσμου θα είναι προσβάσιμα και κατανοητά. Πόσο πρέπει να αφιερωθεί στον Όμηρο, Γκαίτε, Δάντη, Σαίξπηρ, Racine και Ίψεν και πόσο στην μοριακή γενετική και στην ατομική φυσική;

Πόσο στην Σκανδιναβία και πόσο στην Ιαπωνία, ΗΠΑ ή στην Βραζιλία, Κίνα, Αφρική ή στην Μεσόγειο;

Θα συνεχίσουμε να οργανώνουμε την γνώση χρησιμοποιώντας παλιές κατηγορίες όπως να διαιρούμε την επιστήμη σε χημεία-φυσική-βιολογία ή χρειαζόμαστε ένα νέο τρόπο να κοιτάζουμε αυτήν την οργάνωση-ταξινόμηση της γνώσης για να προετοιμάσουμε τη νεολαία στις προκλήσεις του νέου αιώνα;

Στον σημερινό κόσμο που αλλάζει γρήγορα, με τις επαναστατικές αναπτύξεις στην επικοινωνία και πληροφορική, πώς η βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας θα συνδεθεί με ένα αποδοτικό και λειτουργικό τρόπο ώστε να εξασφαλίσει αυτό το θεμελιώδες παράθυρο στο κόσμο;

Αυτά είναι λίγα από τα βασικά ερωτήματα που θέτει η ίδια η Βιβλιοθήκη για την ανάπτυξη της. Οι απαντήσεις σε όλα αυτά είναι το μέλλον, αρκεί να κοιτάζουμε την τωρινή της οργάνωση για να δούμε αν αυτά τα ερωτήματα βρήκαν την απάντησή τους.

✓ **Θα ανταποκριθεί (κοινωνικά, τεχνολογικά) στις απαιτήσεις των νέων τεχνολογικών ευκαιριών της νέας χιλιετίας στο ξεκίνημα της ψηφιακής εποχής.**

Σήμερα το Διαδίκτυο εκτιμήθηκε ότι έχει δισεκατομμύρια σελίδες στον Παγκόσμιο ιστό και αναμένετε ότι μέχρι το 2005 θα υπάρξουν έως και 8 δισεκατομμύρια σελίδες στο Διαδίκτυο. Πώς επιλέγουμε τα άχρηστα και τα σημαντικά μέσα από αυτή τη μεγάλη ποσότητα πληροφορίας;

Πώς εμείς διαχωρίζουμε τα μηνύματα από τα παράσιτα; Ποιο είναι το νόημα του Διαδικτύου σε σχέση με τα παραδοσιακά βιβλία από την εποχή της τυπωμένης σελίδας;

Πώς μπορεί να συνδεθεί με τις τεράστιες προσπάθειες που έγιναν από το πρωτοπόρο κέντρο γνώσεων στον κόσμο, όπως είναι η βιβλιοθήκη του Κογκρέσου και το αρχικό πρόγραμμα " American Memory ";

Η νέα ψηφιακή επανάσταση και η καινούργια τεχνολογική πληροφόρηση και επικοινωνία θα προσφέρει τεράστιες ευκαιρίες σε χώρες όπως η Αίγυπτος, ώστε να εκσυγχρονίσει τον τρόπο στον οποίο έχει γίνει επένδυση στους ανθρώπινους πόρους και να ανοίξει νέες ευκαιρίες στους πανεπιστημιακούς φοιτητές.

Το σχέδιο θα βοηθήσει τρομερά αυτόν τον συγκεκριμένο τομέα, με το να εξασφαλίσει ένα κέντρο τελειότητας ως ρόλο στις προκλήσεις του ICT, και οι επιδράσεις-ο αντίκτυπος δεν θα γίνει αντιληπτός μόνο από το πανεπιστήμιο της Αλεξάνδρειας αλλά σε κάθε σημείο της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης και του ερευνητικού συστήματος της Αιγύπτου και όλου του κόσμου.

Θα είναι επίσης ένα μεγάλο εφόδιο για προώθηση καινούργιων τρόπων συνεργασίας με διεθνή αντιπροσωπίες και άλλα κράτη σε νέες και αμοιβαίες κερδοφόρες δουλειές στον τομέα της εκπαίδευσης, γνώσης και έρευνας.

✓ **Θα είναι το ακμάζον κέντρο γνώσης και συζήτησης και το κεντρικό σημείο διαπολιτιστικού και διαπολιτισμικού διαλόγου.**

Τελευταίο αλλά όχι ασήμαντο, η Αλεξανδρινή Βιβλιοθήκη πρέπει να γίνει ένα ακμάζον, αποδοτικό, πετυχημένο και προσοδοφόρο κέντρο πνευματικού αναβρασμού.

Ένα μέρος για δημόσια συζήτηση και επιχειρηματολογίας, ζωντανών σκέψεων και επινοητικών ζητημάτων μέχρι το σημείο της προσεκτικής γνώσης και της λεπτομερούς ανάλυσης.

Είναι απαραίτητο η Αλεξανδρινή Βιβλιοθήκη να γίνει το σημείο συνάντησης βορρά και νότου, δύσης και ανατολής. Αυτό θα προωθήσει τον διάλογο ανάμεσα στους πολιτισμούς αντί την σύγκρουση.

Θα είναι το σημείο συνάντησης όπου νέες ιδέες θα δημιουργούνται και θα σχηματίζονται. Το οραματικό πρόγραμμα είναι εφικτό αλλά χρειάζεται την υποστήριξη της διεθνούς κοινότητας. Ο βαθιά ανθρωπίνος χαρακτήρας, η έμφαση στον πολιτισμικό διάλογο και οι παγκόσμιες αξίες που μας ενώνουν σε μια κοινή ανθρωπότητα, δίνουν σε αυτό το εθνικό σχέδιο διεθνείς διαστάσεις που καλούν σε δράση και συνεργασία όλους τους ενδιαφερόμενους πολίτες του κόσμου.

Για να γίνει πραγματικότητα το όνειρο απαιτεί υποστήριξη και δέσμευση διαφωτισμένων δοτών, οι οποίοι θα βοηθήσουν στο ξεκίνημα της Αλεξανδρινής Βιβλιοθήκης και θα υποστηρίξουν τα παραγωγικά χρόνια, τουλάχιστον το πρώτα πέντε. Μετά η ποιότητα των προγραμμάτων και η διεθνής παρουσίαση της θα βοηθήσουν στο να βρεθούν άλλοι πόροι είτε ιδιωτικοί είτε ατομικοί.

Για την εκπλήρωση αυτού του οράματος, ένα μοναδικό νομοσχέδιο έχει δημιουργηθεί. Είναι βασισμένο στον νόμο

No1 2001, το οποίο καθιστά την βιβλιοθήκη ένα αυτόνομο δικαστικό όργανο το οποίο θα είναι συνδεδεμένο απευθείας με τον πρόεδρο της δημοκρατίας. Ο νόμος δίνει στον πρόεδρο άπειρη ελευθερία, ώστε να καθορίζει τον τρόπο στον οποίο η βιβλιοθήκη και τα συνεταιρικά κέντρα πρέπει να κυβερνούνται.

Η κυβερνητική δομή έχει καθιερωθεί στο προεδρικό σύνταγμα No 76 2001.

Αυτός ο νόμος δημιουργεί τρία οργανικά κλειδιά:

- 1) Το Board of Patrons
- 2) Το Board of Trustees
- 3) The Director - General

Το Board of Patrons με επικεφαλής τον πρόεδρο τον ίδιο είναι ακόμη σε δημιουργία αλλά θα περικλείει στους χώρους του διάφορους επικεφαλής των χωρών και κυβερνήσεων και άλλες διακεκριμένες προσωπικότητες.

Το Board of Trustees είναι μια αξιολογη ομάδα από διακεκριμένα άτομα από όλο τον κόσμο. Είναι η ομάδα κλειδί που καθοδηγεί το πρόγραμμα εργασίας της Αλεξανδρινής Βιβλιοθήκης και συγκρότησαν την πρώτη επίσημη συνάντηση στις 28-29 Μαΐου του 2001.

Ο δρόμος μπροστά είναι δύσκολος και συναρπαστικός. Η βιβλιοθήκη θα προσπαθήσει να καθιερωθεί ως ένα διεθνές κέντρο τελειότητας σε κάποιους επιλεγμένους τομείς, με καθιερωμένες στρατηγικές συλλογής.^{24,25}

Έχουν καθιερωθεί τέσσερις κύριοι τομείς:

- 1) **Επιστήμη** (με ιδιαίτερη έμφαση στην ηθική, επιστήμη και τεχνολογία).
- 2) **Ανθρώπινες επιστήμες** (με ιδιαίτερη έμφαση στις νέες γνώσεις και ιστορικές σπουδές).

²⁴ <http://www.bibalex.gov.eg>

²⁵ <http://www.houseofptolemy.org/housealx.htm-51k>

3) **Τέχνες και πολιτισμός** (με ιδιαίτερη έμφαση στον διαπολιτισμικό διάλογο και κριτική).

4) **Ανάπτυξη.**

Τα μέσα για να προχωρήσει μπροστά θα είναι συντροφευμένα με πολλούς διακεκριμένους οργανισμούς με γνώσεις από όλο τον κόσμο, είτε σε τρέχοντα θέματα, είτε γύρω από ειδικές περιπτώσεις όπως σεμινάρια, διασκέψεις και εκθέσεις. Αλλά ισοδύναμα σημαντικό με αυτούς τους συνδέσμους, δηλαδή τους διακεκριμένους οργανισμούς, είναι ο σύνδεσμος με την πολιτισμένη κοινωνία της Αιγύπτου και του κόσμου.^{26,27}

15. ΧΡΟΝΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

1991-1992 Κτίριο

- ♦ Διαπραγματεύσεις με κατασκευαστές.

Ανάπτυξη συλλογής

- ♦ Απόκτηση 40,000 τόμων.

Ανθρώπινοι πόροι

- ♦ Αναγνώριση του Διοικητικού Γραμματέα.

1993 Κτίριο

- ♦ Η Νορβηγική ομάδα άρχισε το προκαταρτικό σχέδιο.
- ♦ Σχέδια τεχνικής ανάπτυξης και η προετοιμασία για το αρχικό σχέδιο.

1994 Κτίριο

- ♦ Ανακοίνωση της Διεθνούς Προσφοράς για το εκτελεστικό σχέδιο.

²⁶ <http://unesco.org>

²⁷ <http://www.takinhitglobal.org/opps/orgdir.html?vieworg=3714>

Ανάπτυξη συλλογής

- ♦ Απόκτηση 40,000 τόμων.

Ανθρώπινοι πόροι

- ♦ Εκπαιδευτικά προγράμματα για το προσωπικό της Βιβλιοθήκης και στρατολόγηση διάφορων πραγματογνωμόνων στην Βιβλιοθηκονομία.

1995 – 1996 Κτίριο

- ♦ Κατασκευαστικές εργασίες.

Ανάπτυξη συλλογής

- ♦ Απόκτηση 60,000 τόμων.

Ανθρώπινοι πόροι

- ♦ Υποτροφίες για Masters και για Ph.D.

1997 - 2001 Κτίριο

- ♦ Χωροταξικές εργασίες.
- ♦ Ετοιμασία και τελείωμα εσωτερικών συστημάτων.
- ♦ Επίπλωση και εφόδια.

Ανάπτυξη συλλογής

- ♦ Μεταφορά 200,000 νέων αποκτήσεων στην καινούργια Βιβλιοθήκη.

Ανθρώπινοι πόροι

- ♦ Τεστ και προκαταρτικές εφαρμογές στα εφόδια για την σωστή λειτουργία της Βιβλιοθήκης.

Οκτώβριος 16, 2002

- ♦ Επίσημα εγκαίνια της νέας *Αλεξανδρινής Βιβλιοθήκης*.^{28,29}

²⁸ <http://unesco.org>

16. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

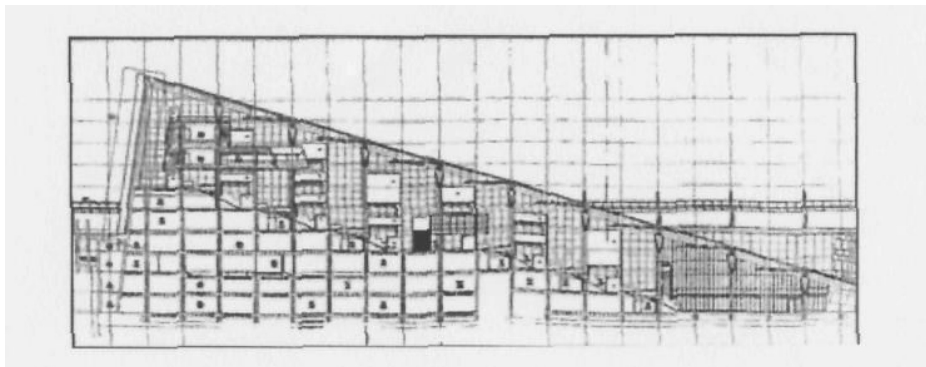
Η ιδέα αναβίωσης της αρχαίας βιβλιοθήκης συζητήθηκε το 1974 και πήρε πραγματικά θέση τέλη του 1980, κάτω από την προστασία της *UNESCO* και του *General Organization of the Alexandria Library (GOAL)*.

Ένας διεθνής αρχιτεκτονικός διαγωνισμός έλαβε χώρα, ο οποίος αριθμούσε σε περισσότερες από 540 εταιρείες. Τον Σεπτέμβριο του 1989, η πρώτη τιμή των \$60.000.00 έχει απονεμηθεί στην Snohetta a.s, μια Νορβηγική εταιρία.

Το σχέδιο έχει περιγραφεί ως κλασσικό, αιώνιο και άπειρο. Το σχέδιο αντικατοπτρίζει το κυκλικό σχήμα του λιμανιού και επικαλεί την αρχαία αιγυπτιακή λατρεία του θεού Ήλιου Ρα. Το σχέδιο αντικατοπτρίζει την ιστορική διάσταση της Αλεξάνδρειας και των περικώρων καθώς και της αρχαίας Βιβλιοθήκης τονίζοντας το αιγυπτιακό πνεύμα όσον αφορά την κληρονομιά και τα συστατικά.

Η τοποθεσία της καινούργιας βιβλιοθήκης βρίσκεται στην άκρη του Silsileh Peninsula, αριστερά της πόλης, στην ιστορική αποβάθρα απέναντι από το σημείο που βρισκόταν ο Θρυλικός Φάρος.

Η κατασκευή της καινούργιας βιβλιοθήκης χωρίστηκε σε δυο φάσεις.

²⁹ http://www.unesco.org/webworld/alexandria_new

- ❖ **Η φάση 1** ήταν τα θεμελιώδη έργα, τα οποία έχουν σχεδιαστεί από την **Hamza Associates** στο Κάιρο. Η άμεση απειλή στο σχέδιο έρχεται από την αμεσότητα της μεσογειακής θάλασσας, μόνο 30 μέτρα από το Corniche. Το νερό εδάφους είναι πολύ αλμυρό, επιθετικό και 0.8 μέτρα πάνω από το επίπεδο της θάλασσας. Με βάση την φύση της τοποθεσίας και του σχεδίου, το οποίο περιλαμβάνει 4 υπόγεια επίπεδα και 6 εργαζόμενους ορόφους στο υψηλότερο σημείο, η επιλογή του κατασκευαστικού σχεδίου θα κατέληγε σε βαθύ σκάψιμο, με συνολικά 604 πασσάλους σε βάθος 41 μέτρα και συγκεκριμένο ενδυναμωμένο σκυρόδεμα σε τοίχους με σύνολο 28.000 m² κάτω από την αμμόπετρα, κάπου 33 με 27 μέτρα υπογείως. Το κόστος της φάσης 1 ήταν \$60 εκατομμύρια, περίπου το 35% του τελικού οικοδομικού κόστους. Μετά την φάση όπου διαλέγονται οι πιο ικανοί και έμπειροι κατασκευαστές (ARAB Contractors), σε συνεργασία με τις ιταλικές εταιρείες **Rodio** και **Trefy**, οι Άραβες κέρδισαν την διεθνή προσφορά να θέσουν σε εφαρμογή την πρώτη φάση του σχεδίου.

Λεπτομέρειες της φάσης 1

- Αξία κατασκευής: \$60 εκατομμύρια
 - Κατασκευαστής: Joint Venture (RTA)
 - Rodio 65%
 - Arab Contractors 17.5%
 - Trefy 17.5%
 - Συνθήκες κατασκευής: Finic 3rd edition
- ❖ Η κατασκευή στη **2^η φάση**, αποτελείται από ένα ενδυναμωμένο πλαίσιο από συγκεκριμένο σκυρόδεμα που

αποτελείται από πλάκες και κολώνες. Η πλάκα στο κάτω μέρος του σχεδίου είχε κατασκευαστεί στην φάση 1.

Η οροφή του κτιρίου υποστηρίζεται από χαρακτηριστικές κυκλικές κολώνες, οι οποίες με την σειρά τους υποστηρίζουν άλλες μεγαλύτερες.

Μακριά δοκάρια σκυροδέματος βρίσκονται ανά-

μεσα στις πιο μεγάλες κολώνες για να υποστηρίξουν την οροφή. Η μεγαλύτερη ζυγίζει 20 τόνους. Μια από τις πιο ενδιαφέρουσες μορφές της δομής της οροφής είναι η επένδυση της, η οποία περικλείει οκτώ διαφορετικά είδη πλαισίων οροφής, το κάθε ένα καλύπτει 14.4m x 9.6m από τον κόλπο της οροφής.

Υπάρχουν 122 πλαίσια σε σύνολο στην οροφή. Το πιο συχνό πλαίσιο είναι το λΑν (56 Νο), το οποίο ενσωματώνει μια γεωμετρία ασυνήθιστη. Κάθε πλαίσιο οροφής χωρίζεται από άλλα ανοξείδωτα μεταλλικά πλαίσια. Για να βεβαιωθεί η ακρίβεια και η ακαμψία που χρειάζεται σύμφωνα με τις προδιαγραφές, ο ειδικός βοηθός κατασκευαστής στις οροφές, υιοθέτησε την χρήση ενός αλουμινένιου υλικού για την πάνω επένδυση, παρά το υλικό από έλασμα (μέταλλο, καουτσούκ, κόντρα πλακέ, ύαλου).

Αυτό το είδος υλικού είναι πιο γνωστό σε αεροπορικές βιομηχανίες παρά σε κατασκευές. Κάθε πλαίσιο οροφής περιλαμβάνει υποστηρικτικές λαμαρίνες, τζάμια, προφυλακτήρες ήλιου, μόνωση και ψευδοροφή.

Το εξωτερικό τελείωμα των πλαισίων είναι από αλουμινένιο έλασμα για προφίλ.

Η κατασκευή των πλαισίων οροφής έχει εκτελεσθεί από τον ειδικό υπεργολάβο GIG Fassandebau στο δικό τους χώρο εργασίας στην Attnang - Duchiern κοντά στο Salzburg, Αυστρία.

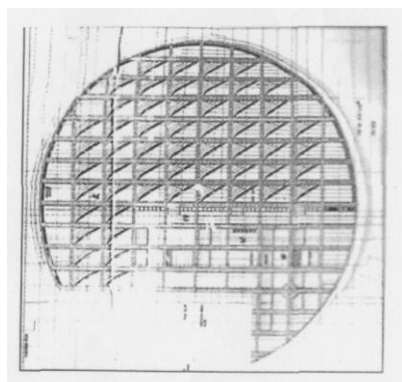
Η τοποθέτηση έχει γίνει με την συνεργασία των Αιγυπτίων συνεργατών. Το κόστος των πλαισίων ήταν περίπου \$13 εκατομμύρια. Με τους Αιγυπτίους συνεργάτες, ο υπεργολάβος οροφών ήταν επιπλέον υπεύθυνος για την κατασκευή και τοποθέτηση των κουρτινών, το κόστος των οποίων ήταν περίπου \$5 εκατομμύρια.

Η εξωτερική περίμετρος της κύριας βιβλιοθήκης είναι επενδυμένη με γρανίτες από τα ανατολικά του Aswan, περιοχή της Αιγύπτου. Το εσωτερικό του περιμετρικού τοίχου είναι

επενδυμένο με προκατασκευασμένο πλαίσιο 1.3m x 0.15m, το κάθε ένα ζυγίζει 3 τόνους.

Το πιο διακεκριμένο χαρακτηριστικό της νέας βιβλιοθήκης είναι η κυκλική, κεκλιμένη μορφή της. Ανεβαίνοντας από το έδαφος αποκαλύπτει μεγάλους πέτρινους τοίχους καλυμμένους με αλφαβητικές επιγραφές.

Καλυμμένη από μια φωτεινή οροφή, επιτρέπει στο κτίριο να ανοίγει προς την Μεσόγειο θάλασσα. Στο εσωτερικό ένα σπουδαίο δωμάτιο, παρόμοιο με τις παραδοσιακές βιβλιοθήκες προηγούμενων αιώνων, ανοίγει αποκαλύπτοντας την μορφή του κτιρίου μέσα στο αναγνωστήριο.

Σε συνεργασία με την Balfour Beatty, οι Άραβες κατασκευαστές νίκησαν επίσης την προσφορά στο να εκτελέσουν την δεύτερη φάση.

Λεπτομέρειες της Φάσης 2

- Αξία κατασκευής : \$117 εκατομμύρια
- Κατασκευαστές : Joint Venture (AC/BB)
- Άραβες κατασκευαστές : 55%
- Balfour Beatty : 45%

- Κατάσταση του συμβολαίου : FIDIC, τρίτη έκδοση με Bills of Quantities βασισμένο στο SMM 7, έχει εκδοθεί από την RICS.^{30,31}

Εξωτερικά Στοιχεία

Τα εξωτερικά αρχιτεκτονικά στοιχεία αντανakλούν την αρχαία ιστορία της Βιβλιοθήκης καθώς επίσης και τις συνεισφορές της στην αποκάλυψη επιστημονικών θεωριών. Το πλανητάριο έχει στρογγυλό σχήμα, η Βιβλιοθήκη κυλινδρικό

σχήμα και το κέντρο διασκέψεων πυραμιδικό σχήμα. Όλα μαζί φτιάχνουν ένα συνδυασμό διαφορετικών γεωμετρικών σχημάτων. Από πλευρικής άποψης το κτίριο εμφανίζεται σαν

ηλιακός δίσκος.^{32,33}

Συντονισμός

Το γεγονός ότι οι αρχιτέκτονες, μηχανικοί, γενικοί - κατασκευαστές, υπεργολάβοι και οι αναρίθμητοι βοηθοί, έρχονται από διαφορετικές χώρες και πολιτιστικό υπόβαθρο, δεν έκανε τον όλο συντονισμό απλή υπόθεση, αλλά παρουσίασε μια ενδιαφέρουσα πρόκληση που όλοι έλαβαν σοβαρά.

³⁰ <http://ciqs.org/conecon/article-4.html>

³¹ http://www.snoarc.no/default.asp?V_DOC_ID=715

³² <http://www.archidose.org/oct01/10080ole.html>

³³ http://www.architectureweek.com/2001/0919/design_1-2.html

Μετά την αποπεράτωση του σχεδίου η Αλεξανδρίνα θα στεγάσει παγκόσμιες συλλογές από ερευνητικό υλικό και οι διευκολύνσεις γίνονται ένα καινούργιο κατασκευαστικό "πρακτορείο" της επιστήμης, τέχνης και ανθρώπινης

κουλτούρας.

Αναπτυσσόμενο ως ένας αυτόνομος οργανισμός, οι βάσεις δεδομένων της θα είναι συνδεδεμένες με τον World Library Network και η κύρια της συλλογή θα στεγάζει χειρόγραφα παραταγμένα από την Ελληνική, Αιγυπτιακή και Ισλαμική γλώσσα μέχρι και τη μοντέρνα ερμηνευτική λογοτεχνία.

Η νέα Αλεξανδρίνα θα ανοίξει με περισσότερους από 200.000 τόμους και στοχεύει στο να αποκτήσει 5 έως 8 εκατομμύρια μέχρι το 2020.

Είναι αναμενόμενο ότι η νέα Αλεξανδρινή Βιβλιοθήκη θα κρατήσει την κληρονομιά και θα φτάσει τόσο μακριά στο μέλλον όσο ο προκάτοχος της έφτασε κατά το παρελθόν.

Δεδομένου ότι το πολιτιστικό περιβάλλον δεν είναι σήμερα το ίδιο με εκείνο της εποχής των Πτολεμαίων, οι στόχοι της νέας Βιβλιοθήκης είναι πέραν από τη διερεύνηση των πεδίων της γνώσης, η ανάπτυξη του ερευνητικού πνεύματος και η εμβάθυνση προς τις ρίζες μας. Διόλου τυχαία επιλογή η ανέγερση της κοντά στο οίκημα του Πανεπιστημίου της Αλεξάνδρειας.^{34,35}

³⁴ <http://www.archidose.org/oct01/10080ole.html>

³⁵ <http://fotoartmagazine.gr/articles/travel/aleksandria>

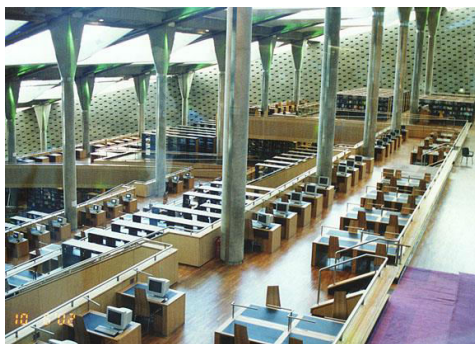
17. ΞΕΝΑΓΗΣΗ ΣΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ

Μόλις ο επισκέπτης περάσει την είσοδο της Βιβλιοθήκης εισέρχεται σε μια αίθουσα, στο διάκοσμο της οποίας " πρωταγωνιστεί " το γυαλί. Πρόκειται για την αίθουσα

των Πτολεμαίων, όπως αποκαλείται προς τιμήν της δυναστείας, στη διάρκεια βασιλείας της οποίας κατασκευάστηκαν η αρχαία Βιβλιοθήκη και το Μουσείο (οι υπάρχουσες πηγές απηχούν την ύπαρξη δυο

διαφορετικών εκδοχών. Κατά την πρώτη η θεμελίωση των δυο ιδρυμάτων ανάγεται στην εποχή του Πτολεμαίου Α του Σωτήρος, ενώ κατά τη δεύτερη το έργο έγινε επί του Πτολεμαίου Β του Φιλάδελφου). Στην εν λόγω αίθουσα, που εκτείνεται σε τρία διαφορετικά επίπεδα, υπάρχουν ένα βιβλιοπωλείο, ένα καφέ και η Βιβλιοθήκη Νέων Ανθρώπων, ενώ αμέσως μετά ο επισκέπτης μπορεί να μεταβεί στο Κέντρο Πολιτιστικών Δραστηριοτήτων.

Τα εσωτερικά χαρακτηριστικά στοιχεία εκφράζουν φιγούρες από τη θάλασσα. Ο εσωτερικός χώρος διαβάσματος περιλαμβάνει 7 ορόφους με τη δυνατότητα 2.500 θέσεων

δίνοντας αίσθηση αφενός αμφιθεατρική και αφετέρου καταρράκτη. Οι σκάλες παριστάνουν τρεχούμενο νερό καθώς και το γυαλί της οροφής έχει σχήμα πανιού πλοίου. Φυσικό φως εναλλασσόμενο από μπλέ σε άσπρο και πράσινο εισδύει το γυαλί της οροφής.

Φαρδείς διάδρομοι οδηγούν εν συνεχεία στην αίθουσα του Καλλίμαχου, ενός εκ των σπουδαιότερων αρχαίων ποιητών, ο οποίος είχε διατελέσει και διευθυντής της αρχαίας Βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας. Εντυπωσιακές σκάλες οδηγούν σιγά-σιγά στην καρδιά του οικήματος. Ο βηματισμός δεν μπορεί παρά να είναι αργός, καθώς το θέαμα που προσφέρεται είναι μοναδικό. Σύμβολα στους τοίχους, γυάλινες επιφάνειες και ένα επιβλητικό εσωτερικό μπαλκόνι προϊδεάζουν τον επισκέπτη για το τι θα παρακολουθήσει.

Και αυτό δεν είναι άλλο από την ίδια την Αλεξάνδρεια σε πρώτο πλάνο. Εγκαταλείποντας τη μαγεία της, ο επισκέπτης "καταδύεται" στους χώρους των βιβλιοθηκών. Σίγουρα η σύγχρονη εκδοχή του βιβλίου του Eco "Το όνομα του Ρόδου" θα μπορούσε να γραφτεί εκεί. Το φως διαχέεται ακριβώς όσο του επιτρέπεται, άλλοτε κρύβεται από τις

πυραμιδοειδείς κατασκευές της οροφής και άλλοτε αντανakλά στις δεκάδες κολόνες του εσωτερικού. Σαν να σέβεται ακόμη και αυτόν το χώρο που έχει αρχίσει να γεμίζει με τόμους, έτοιμος να υποδεχτεί μελετητές, επιστήμονες, φοιτητές, απλό κόσμο.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης οι αίθουσες χειρογράφων, σπανίων βιβλίων και οπτικοακουστικών έργων, οι κλιματολογικές συνθήκες των οποίων ελέγχονται από ειδικά μηχανήματα. Η σύνδεση της Βιβλιοθήκης με το γειτονικό Συνεδριακό Κέντρο καταδεικνύει αυτή ακριβώς την

ανάγκη σύζευξης της αρχαίας σοφίας και της νέας γνώσης. Δημόσια συζήτηση και έρευνα, δηλαδή. Γι' αυτόν το λόγο άλλοτε έχει προβλεφθεί επίσης η ίδρυση Μουσείου Επιστημών και Σχολή Πληροφορικής. Δεκάδες χιλιάδες θα είναι τα χειρόγραφα, οι κάρτες, οι τόμοι και τα cd-rom που θα αποτελέσουν τον πνευματικό θησαυρό της νέας βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας. Σύμφωνα με ιστορικές πηγές, χιλιάδες ήταν επίσης τα φυλασσόμενα κείμενα που βρίσκονταν στην κατοχή της αρχαίας βιβλιοθήκης, από τα οποία τίποτα δεν σώθηκε.

Όπως σημειώνει ο Αιγύπτιος καθηγητής Μουσταφά Ελ Αμπάντι, " η τεράστια φήμη που ακολουθεί τη Βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας, δεν οφείλεται μόνο στο ότι ήταν η μεγαλύτερη βιβλιοθήκη του αρχαίου κόσμου, αλλά και στο ότι αποτελούσε κέντρο επιστημονικών ερευνών, όπου συνέρεαν λόγιοι απ' όλες τις μεσογειακές χώρες".³⁶

18. ΝΟΜΟΙ

Σ' αυτό το κεφάλαιο παραθέτουμε ξεχωριστά τους νόμους που καθιερώθηκαν από την Αιγυπτιακή Κυβέρνηση και αφορούσαν στην Αλεξανδρινή Βιβλιοθήκη.

18.1 Law No1 for 2001

➤ Αφορά στη Βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας

Ο Πρόεδρος

Το νομοθετικό σώμα έχει θεσπίσει τον ακόλουθο νόμο και τον έχουμε θέσει σε κυκλοφορία με αυτόν τον τρόπο:

³⁶ http://www.architectureweek.com/2001/0919/design_1-2.html

Άρθρο 1

Η βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας είναι ένα δημόσιο δικαστικό όργανο, με αρχηγείο την πόλη της Αλεξάνδρειας, προσαρτημένη με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και είναι ένα Αιγυπτιακό κέντρο ακτινοβολούμενης κουλτούρας και επιστήμης, για να περιγράψει το γινόμενα του ανθρώπινου μυαλού σε κουλτούρες παλιές και νέες σε όλες τις γλώσσες.

Άρθρο 2

Η Βιβλιοθήκη περιλαμβάνει την βιβλιοθήκη, το πλανητάριο και το συνεδριακό κέντρο. Θα ιδρυθούν μέσα της τα ακόλουθα Πολιτιστικά και Επιστημονικά κέντρα.

- I. Διεθνές κέντρο πληροφοριακών σπουδών (ICIS)
- II. Κέντρο τεκμηρίωσης και ερευνών
- III. Επιστημονικό μουσείο
- IV. Καλλιγραφικό ινστιτούτο
- V. Μουσείο χειρογραφίας
- VI. Κέντρο διατήρησης σπανίων βιβλίων και εγγράφων

Και άλλα πολιτισμικά ή επιστημονικά κέντρα μπορεί να προστεθούν ή να ιδρυθούν με την απόφαση του Προέδρου της Δημοκρατίας. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας θα καθορίσει με απόφαση την νομική θέση των κέντρων που αναφέρονται σε αυτό το άρθρο.

Άρθρο 3

Η Βιβλιοθήκη θα αναλάβει όλες τις δραστηριότητες που εξυπηρετούν τον σκοπό της και θα αναλάβει όλες τις ενέργειες που σχετίζονται με την επίτευξή του, οι οποίες είναι:

- Obtaining Studies (εξασφαλισμένες σπουδές), βιβλία, περιοδικά, χειρόγραφα, παπύρους και άλλα αντικείμενα που έχουν σχέση με τον Αιγυπτιακό πολιτισμό σε διαφορετικές χρονικές περιόδους και

σχετίζονται άμεσα με την επιστημονική, πνευματική και πολιτιστική κληρονομιά των χωρών του κόσμου.

- Συλλογή αυθεντικών χειρογράφων ή αντιγράφων που αντιπροσωπεύουν και απεικονίζουν τα πνευματικά κατορθώματα του Ισλαμικού κόσμου σε αρχαίες και μοντέρνες γλώσσες.
- Συλλογή υλικού συνδεδεμένου με τις βιογραφίες και επιτεύγματα διαπρεπών ανθρώπων στο βασίλειο της σκέψης, επιστήμης, πολιτικής και θρησκείας από την αρχή μέχρι τέλους της ανθρώπινης ιστορίας.
- Αναλαμβάνει σπουδές συνδεδεμένες με την ιστορική, γεωγραφική, πολιτιστική και θρησκευτική άποψη της Μεσογειακής περιοχής, Μέσης Ανατολής, Αιγύπτου και Αλεξάνδρειας πιο ειδικά.

Άρθρο 4

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας θα καθορίζει με απόφαση τον τρόπο με τον οποίο η βιβλιοθήκη θα διευθύνεται και θα διαχειρίζεται καθώς επίσης και τον τρόπο με τον οποίο οι διαχειριστικές και οικονομικές σχέσεις θα εκτελούνται, με ένα τρόπο όμως συμβατό με την φύση των ασχολιών της. Να ενδυναμώσει τον τρόπο αυτό ώστε να πετύχει τον στόχο και αυτό χωρίς να είναι δεμένη από τους διαχειριστικούς κανόνες.

Άρθρο 5

Οι πόροι της βιβλιοθήκης θα αποτελούνται από:

- I. Οι διανομές που προσφέρονται από το κράτος.
- II. Η βοήθεια, χώρα, δωρεές, κληροδοτήματα και οικονομική συμβολή από την Αίγυπτο ή από το εξωτερικό.
- III. Τα δάνεια τα οποία θα εξασφαλίσει με δικό της όφελος.

- IV. Τις πληρωμές που θα παίρνει για τις υπηρεσίες της και τις επιστροφές πάνω στα επενδυτικά δάνεια.
- V. Άλλοι πόροι που μπορούν να αποδοθούν στην βιβλιοθήκη από τον νόμο.

Άρθρο 6

Η Βιβλιοθήκη θα έχει ένα ανεξάρτητο προϋπολογισμό και ο οικονομικός της χρόνος θα αρχίσει με τον οικονομικό χρόνο του προϋπολογισμού της κυβέρνησεως και θα τελειώσει στο τελειώμα του.

Η Βιβλιοθήκη θα έχει ένα ξεχωριστό λογαριασμό στην Κεντρική Τράπεζα της Αιγύπτου, ή, σε μια εμπορική τράπεζα με την έγκριση του Υπουργείου Οικονομικών. Θα αποταμιεύει σε προαναφερόμενους λογαριασμούς την συνολική προσφερθείσα ποσότητα των πόρων της. Τα περισσεύματα σε αυτόν τον λογαριασμό θα μεταφέρονται από τον ένα οικονομικό χρόνο στον άλλο.

Άρθρο 7

Μέσα στα όρια των σκοπών της, η Βιβλιοθήκη και τα στενά συνδεδεμένα σώματα της, θα εξαιρούνται από τον γενικό φόρο που έχει σχέση με τα περισσεύματα και τα δημόσια έσοδα της από τις επίκαιρες ασχολίες της, και θα εξαιρείται από όλα τα καθήκοντα για εγγραφή και διακήρυξη. Τέλος η εισαγωγή επιστημονικού υλικού θα εξαιρείται από τον φόρο κατά παραγγελία.

Άρθρο 8

Κυβερνητική απόφαση Νο 523 για το 1988, καθιέρωσε τον Γενικό Οργανισμό για την Βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας. Ο οργανισμός αυτός θα παραμείνει λειτουργικός σε όλα τα θέματα που δεν αντενεργούν αυτόν τον νόμο, μέχρι η

Προεδρική απόφαση που αναφέρεται στο άρθρο 4 αυτού του νόμου, θεσπισθεί.

Αμέσως μετά, όλο το ενεργητικό εταιρείας, δικαιώματα και υποχρεώσεις του ακυρωμένου οργανισμού θα επιστρέψει στην βιβλιοθήκη.

Άρθρο 9

Ο Νόμος θα δημοσιευτεί σε επίσημη εφημερίδα και θα μπει σε λειτουργία την επόμενη μέρα από την δημοσίευση της.

Εκδόθηκε από την Προεδρία της Δημοκρατίας 17 Dhul 1421 AH Hosny Mubarak.

18.2 Κυβερνητική απόφαση No 76 for 2001

Στο κεφάλαιο αυτό θα αναφερθούμε στη συγκεκριμένη Κυβερνητική απόφαση και όλα τα άρθρα που την αποτελούν. Αφορά στην οργάνωση και επίβλεψη της Αλεξανδρινής Βιβλιοθήκης και τον τρόπο διεύθυνσης της, καθώς και στη διεξαγωγή των οικονομικών και διαχειριστικών σχέσεων της.

Ο Πρόεδρος μετά την αναθεώρηση του ιδρύματος:

Ο Νόμος No1 του 2001 αφορά στη Βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας και η συμφωνία του συμβουλίου των υπουργών έχει αποφασίσει:

Άρθρο 1

Η βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας είναι ένα δημόσιο δικαστικό όργανο, με αρχηγείο την πόλη της Αλεξάνδρειας, προσαρτημένη με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και είναι ένα Αιγυπτιακό κέντρο ακτινοβολούμενης κουλτούρας και επιστήμης, για να περιγράψει το γινόμενα του ανθρώπινου μυαλού σε κουλτούρες παλιές και νέες σε όλες τις γλώσσες.

Άρθρο 2

Η Βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας θα διευθύνεται από :

- A Council of Patrons
- A board of Trustees
- A Director – General

Άρθρο 3 *The Council of Patrons*

Το συμβούλιο των Patrons είναι συγκροτημένο από ένα αριθμό διακεκριμένων ατόμων, από διαφορετικά μέρη του κόσμου, που θα είναι σε αριθμό όχι λιγότερα από οκτώ και όχι περισσότερα από είκοσι τέσσερα, και θα είναι διαλεγμένα από τον Πρόεδρο της δημοκρατίας. Ένα από τα άτομα αυτά θα είναι και ο Γενικός Διευθυντής της UNESCO.

Ο Πρόεδρος ή ο εκλεγμένος του, θα είναι ο προεδρεύων του συμβουλίου των Patrons, και ο προεδρεύων της Ανώτατης Εκπαίδευσης θα είναι ο γραμματέας του συμβουλίου.

Το συμβούλιο θα έχει την ευθύνη να υποστηρίζει την Βιβλιοθήκη και να ακολουθεί τις απασχολήσεις της. Θα εκφράζει την γνώμη του πάνω στην διεύθυνση τέτοιων απασχολήσεων.

Άρθρο 4 *The Board of Trustee*

Το Board of Trustees θα είναι συγκροτημένο από ένα αριθμό διακεκριμένων ατόμων επιστημονικού υπόβαθρου ή διεθνούς πείρας, ανάμεσα από Αιγυπτίους και μη.

Δεν θα αριθμούν λιγότερους από δεκαπέντε και περισσότερους από 30, από τους οποίους πέντε θα είναι πρώην κυβερνητικά μέλη της Αιγυπτιακής Κυβέρνησης, δηλαδή: ο Υπουργός Ανώτατης Εκπαίδευσης, ο Υπουργός Πολιτισμού, ο Υπουργός Εξωτερικών Σχέσεων, ο Κυβερνήτης της Αλεξάνδρειας και ο Πρόεδρος του Πανεπιστημίου της Αλεξάνδρειας.

Ο Πρόεδρος του Council of Patrons, θα είναι και ο πρόεδρος του Board of Trustees και ο προαναφερθείς πρόεδρος θα διαλέξει ένα άτομο από το Board, που θα ενεργεί ως πρόεδρος σε περίπτωση απουσίας του ιδίου.

Το πρώτο Board of Trustees θα καθορισθεί από μια απόφαση που θα εκδοθεί από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, και για τα μη-πρώην ανεπίσημα μέλη του Board η ιδιότητά τους ως μέλη θα διαρκεί δυο χρόνια.

Το Board of Trustees είναι κάτι σαν «η δύναμη των αποφάσεων» σε θέματα της βιβλιοθήκης, και θα είναι υπεύθυνο για καθορισμό των γενικών πολιτικών της βιβλιοθήκης, για τον διαχειρισμό και τον σχεδιασμό των εργασιών της και τέλος για την αναγνώριση των διαχειριστικών και οικονομικών κανονισμών.

Το Board θα συνεδριάζει μια φορά τον χρόνο και μπορεί να κάνει επιπλέον συνεδριάσεις με την πρόσκληση του Προέδρου ή με αίτημα των μελών της που δεν πρέπει να είναι λιγότερα από τα μισά. Η συνάντηση των μελών της θα κριθεί νόμιμη αν η πλειοψηφία των μελών της είναι παρούσα. Σε περίπτωση ίσων ψήφων, η πλευρά που υποστηρίζεται από τον Πρόεδρο θα επικρατήσει.

Άρθρο 5 The Director – General

Το Board of Trustees θα συναντά το Γενικό Διευθυντή της βιβλιοθήκης για μια περίοδο πέντε χρόνων, ανανεώσιμη, και θα καθορίζει την αμοιβή του. Αυτή η συνάντηση θα είναι με βάση την απόφαση του Board, υποστηριζόμενη από τα 2/3 των παρόντων μελών, και είναι απαραίτητο ο υποψήφιος να είναι άτομο διεθνούς ισχύος, ευρείας κουλτούρας και να διέπεται από διευθυντικές ικανότητες.

Ο Γενικός Διευθυντής είναι ο Chief Executive Officer της βιβλιοθήκης. Είναι εμπιστευόμενος, με την εκτέλεση των καθηκόντων και της πολιτικής που καθορίστηκαν από το

Board of Trustees. Επίσης θα προετοιμάζει την ημερήσια διάταξη για τις συνεδριάσεις των Board και θα παρευρίσκεται στις συναντήσεις αλλά δεν θα ψηφίζει ή αποφασίζει πριν το συμβούλιο.

Ο Γενικός Διευθυντής θα είναι ο επικεφαλής του προσωπικού, θα το προσλαμβάνει, προάγει και απολύει, σύμφωνα με την νόμιμη εγκύκλιο που υπηρετεί.

Άρθρο 6 Διαχειριστικοί και οικονομικοί κανονισμοί - θέσπιση των εργαζόμενων

Ο Γενικός Διευθυντής θα προετοιμάζει τους διαχειριστικούς και οικονομικούς κανονισμούς και νόμους του προσωπικού, με ένα τρόπο ώστε να είναι συμβατός με τη φύση των ασχολιών της βιβλιοθήκης.

Σύμφωνα με την έγκριση του Board of Trustees, οι νόμοι για το προσωπικό θα είναι νόμιμοι νόμοι που θα κυβερνούν την σχέση ανάμεσα στη βιβλιοθήκη και το προσωπικό.

Άρθρο 7

Η Βιβλιοθήκη θα έχει ένα ανεξάρτητο προϋπολογισμό και το περίσσειμα θα μεταφέρεται από τον ένα οικονομικό χρόνο στον επόμενο.

Χωρίς την βλάβη νόμιμων δικαιωμάτων στην επίβλεψη του Κυβερνητικού Λογιστικού γραφείου, το συμβούλιο των Trustees θα αναθέσει εξωτερικούς ελέγχου βιβλίων και θα λαμβάνει τις αναφορές τους.

Άρθρο 8

Ο Νόμος θα δημοσιευτεί σε επίσημη εφημερίδα και θα μπει σε λειτουργία την επόμενη μέρα από την δημοσίευσή της.

Εκδόθηκε από την Προεδρία της Δημοκρατίας 17 Dhul
1421 AH Hosny Mubarak.³⁷

19. Η ΜΟΡΦΗ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΣΗΜΕΡΑ

- ❖ Αριθμός ορόφων: 11
- ❖ Αριθμός θέσεων: 3.500
- ❖ Αριθμός τόμων: 4 εκατομμύρια
- ❖ Αριθμός χαρτών: 50.000
- ❖ Αριθμός χειρόγραφων: 100.000
- ❖ Αριθμός ηλεκτρονικών εφαρμογών: 30 βάσης δεδομένων
- ❖ Αριθμός σπάνιων βιβλίων: 10.000
- ❖ Αριθμός ηλεκτρονικών συσκευών: 100 τίτλους CD - ROM
- ❖ Αριθμός μουσικών μέσων: 200.000 δίσκους / κασσέτες
- ❖ Αριθμός οπτικοακουστικού υλικού: 50.000 δίσκους / βίντεο
- ❖ Αριθμός προσωπικού: 578
- ❖ Ύψος κτιρίου: 33m.
- ❖ Σύνολο έκτασης: 40.000 m²
- ❖ International School of Information (ISIS): 3.500m²
- ❖ Συνεδριακό κέντρο, Υπηρεσιακές οργανώσεις: 30.840m²
- ❖ Βάση δεδομένων H/Y: Opac, Internet^{38,39}

Το σύμπλεγμα της Αλεξανδρινής Βιβλιοθήκης περικλείει στους χώρους της σημαντικά κέντρα και υπηρεσίες, τα οποία δίνουν στην βιβλιοθήκη το κύρος και την δύναμη που τις αξίζει να έχει. Η Αλεξανδρινή βιβλιοθήκη περιέχει:

- I. Κύρια βιβλιοθήκη.
- II. Βιβλιοθήκη νέων ατόμων.

³⁷ <http://www.houseofptolemy.org/housealx.htm-51k>

³⁸ <http://ciqs.org/conecon/article-4.html>

³⁹ <http://www.ciqs.org/conecon/ar>

- III. Βιβλιοθήκη για τυφλούς.
- IV. Πλανητάριο.
- V. International School of Information Studies.
- VI. Εργαστήριο συντήρησης και αποκατάστασης.
- VII. Βοηθητικές υπηρεσίες.
- VIII. Εκθεσιακοί χώροι (μουσείο). Δωμάτια για διάφορους λόγους.

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΣΤΗΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Η συλλογή της Βιβλιοθήκης εκτείνεται σε επτά ορόφους σύμφωνα με το τι ονομάζουμε *Γνώση* από τις "*Ρίζες της Γνώσης*" ως τις *Νέες Τεχνολογίες*.

Η ΠΥΡΑΜΙΔΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

- 2^{ος} όροφος: 2^ο επίπεδο πάνω από την κύρια είσοδο *Νέες Τεχνολογίες*
- 1^{ος} όροφος: 1^ο επίπεδο πάνω από την κύρια είσοδο 500 Science 600 Technology
- E (Entrance): Στο ύψος του δρόμου 300 Social Science
- B1 (First Basement): 1^ο επίπεδο κάτω από το ύψος της εισόδου 000 Generalities and General References 340 Law 310/330/380/650 Business & Development Official Publications UN/COE/..
- B2 (Second Basement): 2^ο επίπεδο κάτω από την είσοδο 700 Arts & Sports
- B3 (Third Basement): 3^ο επίπεδο κάτω από την είσοδο 800 Literature 400 Language Multimedia Library

- B4 (Fourth Basement): 4^ο επίπεδο κάτω από την είσοδο Ρίζες της Γνώσης 100 Philosophy 200 Religious 900 History/Geography /Math's⁴⁰

Η βιβλιοθήκη πολυμέσων (Multimedia Library)

Η Βιβλιοθήκη Πολυμέσων είναι τοποθετημένη στο τρίτο υπόγειο (B3) και περιέχει μια μεγάλη συλλογή από οπτικοακουστικό υλικό όπως, βιντεοκασέτες, CD's, DVD's, φωτογραφίες, διαφάνειες κτλ.

Το οπτικοακουστικό υλικό καλύπτει διαφορετικούς τομείς, όπως εκπαίδευση, πολιτισμός, θρησκεία, πολιτική και, τομείς που είναι βασισμένοι σε τεκμήρια, μουσικά προγράμματα και άλλα. Ένας από τους σημαντικότερους ρόλους της Multimedia Library είναι να τεκμηριώνει και να διασώζει πολύτιμο υλικό για κληρονομιά και Νέες Τεχνολογίες. Η Τεκμηρίωση είναι αρχειοθετημένη με την εγγραφή και Καταλογογράφηση όχι μόνο της επίκτητης συλλογής, αλλά όλων των γεγονότων και διασκέψεων που λαμβάνουν χώρα στην Αλεξανδρινή Βιβλιοθήκη.

Η Multimedia Library εξυπηρετεί ερευνητές και κοινό με τη δυνατότητα χρήσης σπουδαστηρίων και υψηλής τεχνολογίας μηχανημάτων.

Η συλλογή της Βιβλιοθήκης Πολυμέσων

- Έντυπο Υλικό: Κινηματογράφος και Θέατρο
- Αναλογικό Υλικό: Βίντεο και κασέτες που καλύπτουν τα θέματα Μουσική, Κινηματογράφος, Θέατρο και άλλες τεκμηριωμένες ταινίες σε όλα σχεδόν τα θέματα που καλύπτει η συλλογή της Κύριας Βιβλιοθήκης

⁴⁰ <http://www.caivolive.com/newcaivolive/dispatch/bibliotheca.html>

- Ψηφιακές Πηγές: CD's and DVD's, ηλεκτρονικές πηγές
- Αρχείο Διαδικτύου: Αρχείο Κινηματογράφου, 10.000 ψηφιακές, αρχειακές ταινίες από το Διαδίκτυο. Αρχείο με ταινίες του 20ου αιώνα για την καθημερινή ζωή, κουλτούρα και βιομηχανία στις Ηνωμένες Πολιτείες. Σε συνεργασία με το αρχείο Διαδικτύου, η Βιβλιοθήκη κάνει τις συλλογές αυτές προσβάσιμες σε όλους τους χρήστες του Διαδικτύου. 2000 ώρες τηλεοπτικών προγραμμάτων από την Αίγυπτο και τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Η πολιτική της Αλεξανδρινής Βιβλιοθήκης για τη Multimedia Library

Η πολιτική της Multimedia Library συμβαδίζει με την πολιτική και τις προτεραιότητες της Κύριας Βιβλιοθήκης. Η κύρια προτεραιότητα είναι η κατανομή των πηγών που καλύπτουν την Αλεξάνδρεια, Αίγυπτο, Μέση Ανατολή, Αραβία, Μεσόγειο, Αφρική και τέλος τον υπόλοιπο κόσμο σε μια μη έντυπη, ψηφιακή διάταξη.

Προτεραιότητα έχει δοθεί στους ερευνητές, μετά στο κοινό και τέλος στους σπουδαστές μουσικής, κινηματογράφου και θεάτρου.

Είδη Εξοπλισμού

Η Αλεξανδρινή Βιβλιοθήκη είναι προσανατολισμένη προς την ψηφιακή διάταξη αλλά χρησιμοποιεί διαφορετικό εξοπλισμό για την αναλογική.

Λαμβάνει δωρεές από άτομα, εταιρείες, οργανισμούς και διάφορες χώρες.

Οργάνωση και Διαχείριση

Η Multimedia Library θεωρείται η κεντρική μονάδα για την καταλογογράφηση και ταξινόμηση όλου του οπτικοακουστικού υλικού της Κύριας Βιβλιοθήκης, της Βιβλιοθήκης Νέων, της Παιδικής Βιβλιοθήκης και της Βιβλιοθήκης TaHa Hussein. Ειδικός εξοπλισμός και πάνω απ' όλα ικανότητες, είναι τα δυο κύρια χαρακτηριστικά που χρειάζονται για να γίνει σωστή διαχείριση των οπτικοακουστικών μέσων και των multimedia πηγών.

Προσωπικό, Εκπαίδευση και Γνώσεις

Η ανάπτυξη των ανθρωπιστικών πηγών και η ειδική εκπαίδευση είναι μια συνεχής διαδικασία στην Αλεξανδρινή Βιβλιοθήκη. Είναι απαραίτητη η ανάπτυξη των τεχνολογικών και διαχειριστικών ικανοτήτων του προσωπικού ώστε να αποκτήσει άνεση με τις Νέες Τεχνολογίες.

Ειδική εκπαίδευση έχει οργανωθεί για τους βιβλιοθηκονόμους με σκοπό να γνωρίσουν τα βιβλιοθηκονομικά βοηθήματα όπως είναι το DDC (Dewey Decimal Classification), LCSH (Library of Congress Subject Headings), Rameau (Repertoire d' Autoritematiere encyclopediqueet alphabetique unifie), MARC21.

Κύρια εκπαίδευση θεωρείται η πρόοδος στη γνώση και η εμπειρία στις ξένες γλώσσες ώστε το προσωπικό να είναι ικανό να καταλαβαίνει ξενόγλωσσο υλικό και να μπορεί να επικοινωνήσει με χρήστες διαφορετικών χωρών, διότι η Βιβλιοθήκη λαμβάνει υλικό από δωρεές στα αγγλικά, γερμανικά, γαλλικά και άλλες γλώσσες.

Στοιχεία που λαμβάνονται υπόψη στη διαδικασία πρόσκτησης

- Κατευθυντήριες οδηγίες για θέματα πολιτικής μιας Multimedia Library
- Αριθμό αντιτύπων του αγοραζόμενου υλικού
- Προτεραιότητα σε μη έντυπο υλικό στα θέματα Μουσικής, Κινηματογράφου και Θεάτρου
- Προτεραιότητα σε έντυπα υλικό στα θέματα Μουσικής, Κινηματογράφου και Θεάτρου
- Σχεδιάζει να γίνει η κύρια πηγή πληροφοριακών υπηρεσιών με multimedia συλλογή στη Μουσική, Κινηματογράφο και Θέατρο, για ξεχωριστούς Αιγυπτίους χρήστες που ασχολούνται με τηλεόραση, Κινηματογράφο και Όπερα

Καταλογογράφηση και Βιβλιοθηκονομική Πρόσβαση

Όλο το οπτικοακουστικό υλικό εντάσσεται στο γενικό κατάλογο της Βιβλιοθήκης ώστε να παρέχει για χρήση τη μέγιστη πληροφόρηση.

Virtua from VTLS (Virigina Tech Library System)

Το Virtua VTLS είναι ένα περιεκτικό client-server software που επιτρέπει στους χρήστες να έχουν πρόσβαση πληροφοριών με την τελευταία τεχνολογία. Το Virtua VTLS βοηθάει τη Βιβλιοθήκη στη διαχείριση της συλλογής της και έχει τα εξής υποσυστήματα:

- Πρόσκτηση
- Καταλογογράφηση
- Chameleon

- Portal
- Κυκλοφορία
- OPAC
- Αναφορές
- Serials
- Infostation
- System Profiling
- Unicode Language Support

Multimedia View Database

Η Multimedia View Database καλύπτει το τεχνολογικό μέρος του συστήματος. Ο κύριος ρόλος του συστήματος είναι η τήρηση των οδηγιών στη χρήση οπτικοακουστικών μέσων. Ο δεύτερος ρόλος είναι να καθορίζει τη θέση των βιβλίων στα ράφια.

Διαδικασία επιλογής ενός τίτλου μέχρι τη χρήση του από το κοινό

- Επιλογή για τίτλους.
- Υπεύθυνα μέλη του τμήματος της Βιβλιοθήκης εκτελούν τη διαδικασία για εξουσιοδότηση και αγορά.
- Παραλαβή υλικού και έλεγχός του από ειδικά τεχνικά άτομα.
- Έλεγχος και αξιολόγηση του περιεχομένου από Βιβλιοθηκονόμους πριν την εισαγωγή των δεδομένων.
- Καταλογογράφηση, ταξινόμηση και εισαγωγή δεδομένων εκτελούνται από Βιβλιοθηκονόμους.
- Το οπτικοακουστικό υλικό οργανώνεται με βάση τον σειριακό αριθμό, σε αποθηκευτικό χώρο σύμφωνα με το είδος για την ομαλή πρόσβαση των χρηστών σε αυτό.

Ψηφιοποίηση και διατήρηση

Η Multimedia Library παίζει ένα σημαντικό ρόλο στην ψηφιοποίηση διαφορετικών ντοκουμέντων είτε από έντυπη μορφή σε ηλεκτρονική, είτε από αναλογική σε ψηφιακή μορφή, αρχίζοντας από τα τεκμήρια της Αλεξανδρινής Βιβλιοθήκης.

Η ψηφιακή Βιβλιοθήκη αρχίζει μια καινούργια διαδικασία ψηφιοποίησης φωτογραφιών με συλλογή από διαφάνειες όλων των προϊόντων της Ηλεκτρονικής Βιβλιοθήκης. Αυτή η συλλογή θα εισέλθει στον κατάλογο τόσο του Virua όσο και της Multimedia View Database και θα είναι προσβάσιμη στους χρήστες από το OPAC της Ηλεκτρονικής Βιβλιοθήκης. Η δεύτερη διαδικασία σχετίζεται με την μετατροπή όλης της συλλογής βίντεο σε DVD.

Υπηρεσίες χρηστών - Καθήκοντα πληροφοριακού γραφείου

- Οδηγίες στους χρήστες στην έρευνα ενός βιβλίου με βάση τον τίτλο, το θέμα ή το συγγραφέα μέσα από τον OPAC, τις βάσεις δεδομένων και ηλεκτρονικές πηγές της Αλεξανδρινής Βιβλιοθήκης.
- Πώς να ψάξουν ένα συγκεκριμένο είδος υλικού: βίντεο, CD, DVD, κασέτες.
- Κράτηση θέσης για χρήστες ανάλογα με το είδος υλικού που θα χρησιμοποιήσουν.
- Κράτηση θέση για χρήστη στο group show room.
- Έλεγχος πληροφοριών για τους χρήστες.
- Παροχή φόρμας πρόσκτησης και φόρμας έρευνας.
- Οργάνωση και τακτοποίηση της συλλογής στα ράφια.

Στατιστική σχετικά με τις υπηρεσίες της Multimedia Library

Η Multimedia Library έχει ανοίξει τις πόρτες της για το κοινό τον Οκτώβριο του 2002. Περισσότερο από 80% των χρηστών είναι σπουδαστές, 15% γενικό κοινό και 5% επισκέπτες μιας μέρας.

Παρόλο που η Multimedia Library είναι ανοικτή για το κοινό όλη την εβδομάδα, από τις 11:00 - 7:00 εκτός από Τρίτη και Παρασκευή, Σάββατο 3:00 - 7:00, ο αριθμός των χρηστών αυξάνεται από τη 1:00 έως τις 5:00 κατά την διάρκεια της εβδομάδας και όχι κατά τη διάρκεια του Σαββατοκύριακου.

Το 80% της συλλογής με την περισσότερη ζήτηση είναι τα βίντεο από τα Kit, audio CD's και κασέτες.

Περισσότερο από το 80% των τίτλων που έχουν ζήτηση είναι στην Ιστορία, Πολιτική και Τηλεοπτικά προγράμματα. Το 90% των ζητούμενων τίτλων είναι στα αραβικά εκτός από το υλικό εκμάθησης γλωσσών.

Στατιστική

Μάιος 2003 Audio CD 73

Kit 133

Video 193

Ιούνιος 2003 Audio CD 75

Kit 120

Video 394⁴¹

20. ΜΟΥΣΕΙΟ

Ένα ολόκληρο αρχαιολογικό μουσείο με 839 αρχαία αντικείμενα της φαραωνικής, ελληνιστικής και ρωμαϊκής εποχής γεννιέται μέσα στη βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας, που

⁴¹ <http://www.ifla.org/iv/ifla69/papers/174e-6l-shan.pdf>

αναγεννάται τώρα και έχει ανοίξει τις πύλες της στις αρχές του 2001.

Η ελληνική χορηγία επικεντρώνεται στις προσθήκες όπου θα προβάλλονται τα εκθέματα του αρχαιολογικού μουσείου, ο προϋπολογισμός των οποίων υπερβαίνει τα εκατό εκατομμύρια δραχμές.

Πολλά από τα αριστουργήματα της αρχαίας τέχνης, που θα εκτεθούν στο μουσείο, βρέθηκαν σε ανασκαφές που έγιναν ακριβώς στον χώρο ανέγερσης της βιβλιοθήκης. Το αρχαιολογικό

μουσείο καταλαμβάνει 1.000 τετραγωνικά μέτρα του συνολικού εμβαδού της βιβλιοθήκης (περίπου 85.405 τ.μ.) και βρίσκεται σε κεντρική θέση, στο πρώτο επίπεδο του ενδεκαόροφου κτιρίου.^{42,43}

Ανάμεσα στα κινητά ευρήματα εξαιρετικά εντυπωσιακά είναι και τα δυο μωσαϊκά που θα εκτεθούν στο αρχαιολογικό μουσείο, τα οποία βρέθηκαν κατά τις ανασκαφές που έγιναν για την ανέγερση του κτιρίου της βιβλιοθήκης. Η περιοχή αυτή ονομαζόταν " βασιλικό τετράγωνο " κατά την αρχαιότητα και συμπίπτει με την περιοχή όπου βρισκόταν η αρχαία βιβλιοθήκη.

"Το πρώτο από τα δυο εντυπωσιακά μωσαϊκά παρουσιάζει το κεφάλι της Μέδουσας, το δεύτερο έχει διακοσμητικό θέμα, ενώ και τα δυο χρονολογούνται στην πτολεμαϊκή περίοδο. Τα δυο μωσαϊκά θα τοποθετηθούν κατά τέτοιο τρόπο, ώστε ο επισκέπτης να μπορεί να τα βλέπει (από πάνω) και κατά την είσοδο του στο χώρο της βιβλιοθήκης από

⁴² <http://www.houseofptolemy.org/housealx.htm-51k>

⁴³ <http://www.time.com>

το ισόγειο, χάρη στη γυάλινη οροφή του μουσείου, η οποία θα βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με το ισόγειο της βιβλιοθήκης" εξηγεί η κ. Τασούλα Μηλοπούλου, μια εκ των δωρητών βιβλίων στη νέα βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας.

Στο αρχαιολογικό μουσείο πιθανολογείται ότι θα εκτεθεί το κολοσσιαίο άγαλμα της Ίσιδος, που έφερε στην επιφάνεια από τον βυθό της Αλεξάνδρειας ο Γάλλος αρχαιολόγος Φράνκ Γκοντιό, καθώς και ορισμένα από τα ευρήματα της ελληνικής αποστολής που ερευνά την υποθαλάσσια περιοχή της Αλεξάνδρειας.

Μια χάλκινη τρομπέτα, αχυρένια δερμάτινα σανδάλια, ειδικά σύνεργα μακιγιάζ για την τοποθέτηση σκιάς ματιών από ελεφαντοστόν, ξύλινο αδράχτι, δίχτυ ψαρέματος από βαμβακερό νήμα, ιατρικά και χημικά μεταλλικά εργαλεία, ζάρια από ελεφαντοστόν, αγαλματίδια - παιχνίδια με τη μορφή ιπποπόταμου, μαϊμούς, αλόγου, καμήλας από πηλό, είναι ορισμένα από τα πρωτότυπα εκθέματα που θα παρουσιαστούν στο νέο μουσείο. Βέβαια, δεν θα μπορούσαν να λείπουν και τα κλασσικά εκθέματα ενός μουσείου, όπως έργα κεραμικής, αγάλματα, κοσμήματα, νομίσματα, πάπυροι, σαρκοφάγοι, μούμιες, μήτρες (καλούπια) και σφραγίδες.

Τα 839 επιλεγμένα αρχαία εκθέματα δεν προέρχονται όμως μόνο από τις ανασκαφές που έγιναν στον χώρο της νέας βιβλιοθήκης, αλλά και από τα αρχαιολογικά μουσεία του Καΐρου και του Ελ Φαγιούμ. Τα συγκεκριμένα εκθέματα επελέγησαν από ειδική επιτροπή, που είχε επιφορτιστεί με αυτό το καθήκον, με βάση το σκεπτικό ότι το μουσείο πρέπει να αντανakλά την πνευματική κληρονομιά της Αιγύπτου, ειδικότερα κατά την Χρυσή Εποχή της βιβλιοθήκης. Στη συνέχεια, οι επιλογές της εγκρίθηκαν από το Ανώτατο Συμβούλιο Αρχαιοτήτων της Αιγύπτου.

Οι τριάντα τρεις συνολικά προσθήκες, στις οποίες θα εκτεθούν τα 839 αρχαία αντικείμενα, κατασκευάζονται στην Ελλάδα. Τη χορηγία τους έχουν αναλάβει τα συναρμόδια ελληνικά υπουργεία, το ίδρυμα Ι.Φ. Κωστοπούλου και η Εθνική Τράπεζα.

Τα σχέδια των προσθηκών έγιναν από την αιγυπτιακή πλευρά και καλύπτουν τις πλέον σύγχρονες προδιαγραφές. Την επιμέλεια κατασκευής έχει αναλάβει η αυστριακής καταγωγής αρχιτέκτονας και γλύπτρια Ίνγκριντ Φρανγκαντόνι. Πρόκειται για τεραστίων διαστάσεων προσθήκες, που αποτελούνται από μια ξύλινη βάση, ανοξείδωτο ατσάλι και ειδικά αλεξίσφαιρα και κατά της αντανάκλασης του φωτός κρύσταλλα, όμοια με αυτά που υπάρχουν στα μεγαλύτερα μουσεία του κόσμου.

"Πρέπει να κάνουμε πολύ καλή δουλειά, καθώς οι προσθήκες θα είναι η συνεισφορά της Ελλάδας στη βιβλιοθήκη, ένα χώρο στον οποίο θα καταθέσουν τις προσφορές τους όλες οι χώρες της Μέσης Ανατολής " τονίζει η κ. Φρανγκαντόνι.

Η Βιβλιοθήκη έχει ένα ξεχωριστό εκθεσιακό χώρο όπου 130 πίνακες και φωτογραφίες διαφορετικών διαστάσεων εικονίζουν την ιστορία της πόλης. Αυτά δίνουν ένα πανόραμα από γεγονότα τα οποία έλαβαν χώρα στην πόλη τους τελευταίους τρεις αιώνες.

21. ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΕΣ

Η αναβίωση της Αλεξανδρινής Βιβλιοθήκης έχει θερμά καλωσοριστεί στο εξωτερικό. Διάφορες χώρες του κόσμου βοήθησαν στην ολοκλήρωση αυτού του μεγαλειώδους έργου, με συνεισφορές μεγάλης αξίας.

Μεγάλης αξίας συνεισφορά ήταν εκείνη της κυρίας Μουμπάρακ η οποία δώρισε ένα αντίγραφο του διάσημου φαραωνικού βιβλίου "Book of the Dead" και δυο αρχαία χρυσά νομίσματα.

Book of the Dead

Ο Dr. Samir Shushan, καθηγητής γλυπτικής στο τμήμα καλών τεχνών, δώρισε στη βιβλιοθήκη 12 νομίσματα της ελληνορωμαϊκής εποχής. Από αυτά τρία ανήκαν στον πατέρα του, τρία προέρχονται από την πολεμαϊκή εποχή στην Αίγυπτο, δυο στη βυζαντινή εποχή και ένα στην ισλαμική. Η σημασία αυτής της συλλογής από νομίσματα έγκειται στο ότι αντανάκλα την ιστορική αλληλουχία στην εξέλιξη των νομισμάτων.

Η Γερμανία έχει προμηθεύσει υλικό για μετακίνηση των ντοκουμέντων και η Ιταλία ένα εργαστήριο για συντήρηση των χειρογράφων.

Η Νορβηγία θα δώσει έπιπλα και η Ιαπωνία οπτικοακουστικό υλικό.

Η Γαλλία θα δωρίσει ένα αντίγραφο των αρχείων της παλιάς εταιρείας "Old Suez Canal" και 300 σπάνιες ψηφιακές φωτογραφίες που αντανάκλουν διαφορετικές φάσεις κατασκευής του καναλιού. Η Τουρκία έδωσε 10.000 βιβλία και η Αυστραλία προσέφερε κάποια έργα τέχνης.

Περίπου 300.000 έχουν μαζευτεί, το ένα τρίτο από αυτά είναι δωρεές.

Ένα πρωτόκολλο πολιτιστικής συνεργασίας έχει υπογραφεί ανάμεσα στην Αίγυπτο και την Γαλλία. Η Ισπανική κυβέρνηση προσέφερε στην βιβλιοθήκη αντίγραφα σπάνιων βιβλίων και ντοκουμέντων από την κληρονομιά Andulsian.⁴⁴

⁴⁴ www.Egypt%20Magazine%20%20issue%2020Srping%262600.htm.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η Αλεξάνδρεια, το άλλοτε λίκνο του ελληνικού και παγκόσμιου πολιτισμού, έχει μείνει σήμερα στις μνήμες μας σαν το μακρινό Φάρο της γνώσης. Μια μνήμη που δυστυχώς λίγοι διατηρούν ακόμα. Αυτοί είναι οι Έλληνες που έζησαν εκεί και οι σύγχρονοι μελετητές και πνευματικοί άνθρωποι.

Το 19^ο αιώνα ξεκίνησε στην Αλεξάνδρεια μια πνευματική δραστηριότητα που ίσως ευθύνεται σε μεγάλο βαθμό για την ανάμνηση που έχουμε ακόμα από το πολιτιστικό μεγαλείο της Αλεξάνδρειας. Η «Παλαιά και Νέα Αλεξάνδρεια: Σύντομος ιστορική ανασκόπησης του Αλεξανδρινού ελληνισμού κατά τα τελευταία 50 έτη» του Ηρ. Λαχανοκάρδη μας δίνει πληροφορίες για την κοσμική ζωή της εποχής, για τους μεγάλους ζωγράφους της πόλης, τη Λαϊκή Αλεξανδρινή Βιβλιοθήκη που αργότερα (το 1907) ίδρυσε ο Ν. Μεταξάς, τον περιοδικό τύπο και τη δημοσιογραφία της εποχής.

Επίσης στα «Λογοτεχνικά περιοδικά της Αλεξάνδρειας» του Δ. Δασκαλόπουλου (1904-1953) βλέπουμε μέσα από τις αλεξανδρινές εκείνες εκδόσεις ότι η ελληνική κοινότητα, ιδρυθείσα το 1843, είχε το προβάδισμα πολιτιστικά έναντι των λοιπών παροικιών. Έντυπα ελληνόφωνα, άλλα περιοδικά και, φυλλάδια με τις προσωπικότητες (μεταξύ των οποίων και ο Κ.Π. Καβάφης) της Αλεξάνδρειας εκδόθηκαν από μεγάλους οίκους, όπως τα «γράμματα», το «Σεράπιον» και άλλα, που επιβλήθηκαν στην Αθήνα με την καλαισθησία και το περιεχόμενό τους.

Την Αλεξανδρινή λογοτεχνία μπορούμε να την αποκαλούμε έτσι, όχι μόνο λόγω του γεωγραφικού της εύρους, αλλά και χάρη στο ιδεολογικό ή ειδολογικό στίγμα της.

Χάρη σε αυτά και άλλα, πιο πρόσφατα αλλά και παλαιά επιτεύγματα, η πόλη αυτή θα διατηρεί πάντα το άρωμα της υψηλής διανόησης. Μέσα σε αυτό το κλίμα που είχε για κάποια χρόνια σιγήσει, εντάσσεται σήμερα και η προσπάθεια συσσώρευσης της παγκόσμιας γνώσης, όπως ακριβώς ήταν τότε. Η προσπάθεια αναβίωσης της αρχαίας Βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας, που έγινε από την αιγυπτιακή κυβέρνηση, την UNESCO και όλους τους ανθρώπους του πνεύματος είναι συγκινητική και στοχεύει στην ανάδειξη της Αιγύπτου ως πολιτιστικό τόπο και στη διάδοση του αιγυπτιακού και παγκοσμίου πνεύματος.^{45,46}

⁴⁵ Δημήτρης Δασκαλόπουλος, Λογοτεχνικά περιοδικά της Αλεξάνδρειας: 1904-1953 ([χ.τ.]: Διάττων, 19--).

⁴⁶ Παλαιά και Νέα Αλεξάνδρεια: σύντομος ιστορική ανασκόπησης του Αλεξανδρινού Ελληνισμού κατά τα τελευταία 50 έτη (Αλεξάνδρεια: Βιβλιοπωλείον Σπ. Γρίβα Τύποις Πατριαρχικού Τυπογραφείου, 1927).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Μακέτα αρχιτεκτονικού σχεδίου της σύγχρονης
Βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας

Auditorium

Εξωτερική άποψη της Βιβλιοθήκης

Πανοραμική άποψη της σύγχρονης Αλεξανδρινής Βιβλιοθήκης

Αναγνωστήριο

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Milkau, Fritz. Handbuch der Bibliothekswissenschaft: begründet von Fritz Milkau. Koeln: Fritz Milkau, 1950.

Penser, Nikolaus. A history of Building Types. London: Thames and Hudson, 19--.

Γλαντζή – Βασιλειάδου, Καλομοίρα. Παραγωγή εντύπου. Θεσσαλονίκη, Τ.Ε.Ι.Θ., 1997.

Γκόττσουκ, Λουίζ. Ιστορία της Ανθρωπότητας: η εξέλιξη του πολιτισμού και των επιστημών «η θεμελίωση των νεώτερων χρόνων 1300-1700». [κ.τ.]: Ελληνική παιδεία, 1996.

Δασκαλόπουλος, Δημήτρης. Λογοτεχνικά περιοδικά της Αλεξάνδρειας: 1904-1953. [κ.τ.]: Διάττων, 19--.

Ελ Αμπάντι, Μουσταφά. Η αρχαία βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας: η ζωή και η μοίρα της. [Αθήνα]: Σμίλη, 1998.

Κανφόρα, Λουτσιάνο. Η χαμένη βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 1990.

Κορέση, Καρίν. Οι μεγάλες βιβλιοθήκες: από την Αλεξάνδρεια στο Παρίσι. [Nouvelles Alexandries]. Θεσσαλονίκη, Α.Π.Θ., 1998.

Μάργαρης, Δημήτρης. Βιβλιολογία και Βιβλιοθηκονομία. Αθήνα: Τύποις, 1934.

Πολίτης, Αλέξης. Υποσημειώσεις και παραπομπές. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1998.

Στάικος, Κωνσταντίνος. Η βιβλιοθήκη από την αρχαιότητα ως την αναγέννηση και σημαντικές ουμανιστικές και μοναστηριακές βιβλιοθήκες (3000 π.Χ. – 1600 μ.Χ.). Αθήνα: Στάικος, 1996.

Nouvelles Alexandries: les grands chantiers de bibliothèques dans le monde. Paris : Electre-Ed. du Cercle de la Librairie, 1996.

Philostratus: lives of the sophists, Eunapius: lives of the Philosophers: Harvard University, Press 1998.

Ιστορία της ανθρωπότητας. Η εξέλιξη του πολιτισμού των επιστημών. 2 τ. Αθήνα: Unesco, 1963. τ.ΙΙ Ο αρχαίος κόσμος 1200π.Χ. μέχρι 500μ.Χ. τ.ΙΙΙ. Οι μεγάλοι πολιτισμοί του μεσαίωνα (6^{ος} – 12^{ος} αι.)

Κολιού Κατερίνα."10 Βιβλιοθήκες: από τις 23 Απριλίου η πιο λαμπρή Βιβλιοθήκη της Αρχαιότητας "Ξαναγεννιέται". Η Νέα βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας Ανοίγει τις Πύλες της στο Κοινό. Ευκαιρία να Εισχωρήσουμε στις Τεράστιες Σκοτεινές Αίθουσες των Μεγαλύτερων Βιβλιοθηκών του Κόσμου. Εκεί όπου Ξεκινάει η Σοφία του". Βημαγazine (2002), 64-70.

Λεξικό των Ελληνικών και Ρωμαϊκών αρχαιοτήτων. σ.163-165.

Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια. 3τ. Αθήνα: Πυρσός, 1933. Τ.ΙΙΙ Τηλεμετρία – Φιλίσκος.

Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια. 3τ. Αθήνα:Φοίνιξ, 19--. Τ.ΙΙΙ Ακαδημία- Αλλοδαπή.

Ορλάνδου, Α. και Τραύλου, Ι. Λεξικό Αρχιτεκτονικών Όρων. Αθήνα: [x.o.], 1986.

Παλαιά και Νέα Αλεξάνδρεια: σύντομος ιστορική ανασκόπησης του Αλεξανδρινού Ελληνισμού κατά τα τελευταία 50 έτη. Αλεξάνδρεια: Τύποις Πατριαρχικού Τυπογραφείου, 1927.

Πάπυρος – Λαρούς – Μπριτάνικα. 6τ. 1981.

Σακελαρίου, Μ.Β " Η Βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας: Μαζί με το "Μουσείον". Αποτέλεσε Παράγοντα Επιστημονικών Προόδων στο Ελληνιστικό Κόσμο." Καθημερινή + 7 Ημέρες 24 1996:5.

Φαλίδα, Έφη. "Το Άνοιγμα της πιο Διάσημης Βιβλιοθήκης." Ορίζοντες 29. 2002:31.

<http://ciqs.org/conecon/article-4.html>

<http://fotoartmagazine.gr/articles/travel/aleksandria>

<http://www.ifla.org/iv/ifla69/papers/174e-6l-shan.pdf>

<http://portal.unesco.org>

<http://unesco.org>

<http://www.archidose.org/oct01/10080ole.html>

http://www.architectureweek.com/2001/0919/design_1-2.html

<http://www.axis-of-aevil.org>

<http://www.bede.org.uk/library.htm>

<http://www.bibalex.gov.eg>

<http://www.caivolive.com/newcaivolive/dispatch/bibliothe-ca.html>

<http://www.ciqs.org/conecon/ar>

<http://www.egiptotourismo.org/New%20site/places/bibliot-heca-alexandrina.htm>

http://www.galenfrysinger.com/alexandria_library_egypt.htm

<http://www.haravgi.com.cy>

<http://www.houseofptolemy.org/housealx.htm-51k>

<http://www.jwillisphoto.com>

<http://www.oise.utoronto.ca/~dfletcher/Alex.html>

<http://www.pw.org/mag/0211/newsalsan.htm>

<http://www.sis.gov.eg/puplic.magazine/iss030e/html/mag10.htm>

<http://www.skill-link.com>

http://www.snoarc.no/default.asp?V_DOC_ID=715

<http://www.suite101.com>

<http://www.takinhitglobal.org/oppo/orgdir.html?vieworg=3714>

<http://www.time.com>

<http://www.unesco.org/afus/b83/unesco.htm>

<http://www.unesco.org/bpi/alexandrina>

http://www.unesco.org/courier/1999_04/uk/singles/intro.htm

http://www.unesco.org/webworld/allexandria_new

<http://www.vikingegypt.com/alexandria/cleopatra/tour/bibliotheca>

http://www.yesweb.org/alexandria_02/aboutcity.html

<http://www.stub.unibe.ch/stub/vor196/04/exk.html>

<http://www.perseus.tufts.edu/GreekScience/Students/Ellen/Museum.html>

http://www.bib_arch.org.bswb_AO/bswbao0604F2.html

http://www.Egypt%20Magazine%20_%20issue%2020Spring%262600.htm

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίδες
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	1
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ιστορικά, οι βιβλιοθήκες της αρχαιότητας	5
Η βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας	7
1. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ.....	12
2. Η ΑΡΧΑΙΑ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ	14
2.1 Η Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου	14
2.2 Η αρχαία πόλη.....	15
2.3 Γενική όψη της αρχαίας πόλης.....	17
2.4 Διοίκηση.....	18
2.5 Η ζωή στην Αλεξάνδρεια	19
2.6 Κοινωνική οργάνωση	21
2.7 Αλεξανδρινός πολιτισμός και θεότητες	23
3. Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ.....	30
3.1 Εισαγωγικά.....	30
3.2 Οι πρώτοι χώροι διαφύλαξης της γνώσης.....	31
3.3 Η ίδρυση του Μουσείου και της Βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας.	34
3.4 Η μοίρα της βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας.....	40
3.4.1 Ο Αλεξανδρινός Πόλεμος	40
3.4.2 Η κατάκτηση της Αλεξάνδρειας από τους Άραβες.....	45
4. ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ	49
5. ΠΗΓΕΣ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΜΕ ΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ	52
5.1 Η Επιστολή του Αριστέα.....	52
5.2 Τα Προλεγόμενα του Τζέτζη.....	53
6. ΤΟ ΣΕΡΑΠΕΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ	54
7. ΟΙ ΠΡΟΪΣΤΑΜΕΝΟΙ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ	59

8. Ο ΕΜΠΛΟΥΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ	64
8.1 Τα έργα της ελληνικής γραμματείας	67
8.2 Τα διάφορα έργα	68
8.3 Τα ξένα έργα	69
9. Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ.....	71
9.1 Διάφορες ανεπίσημες απόψεις	71
9.2 Η άποψη του Εκαταίου όπως μας παρέχεται από τον Λουτσιάνο Κανφόρα.....	73
9.3 Το σχέδιο του Μουσείου όπως το σκιαγράφησε ο Στράβων	76
9.4 Handbuch der Bibliothekswissenschaft. Milkau, Fritz	77
10. ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ.....	78
11. Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΘΗΣΑΥΡΩΝ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ	80
11.1 Μαθηματικά	80
11.2 Αστρονομία	81
11.3 Γεωμετρία.....	82
11.4 Μηχανική: Εφαρμοσμένη Επιστήμη.....	83
11.5 Ιατρική.....	84
11.6 Συμπέρασμα	84
12. ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ ΤΟΥ 21ου αιώνα: Η ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ.....	86
13. Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ	88
14. ΤΟ ΟΡΑΜΑ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ.....	92
15. ΧΡΟΝΟΔΙΑΓΡΑΜΜΑ	97
16. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ	99
17. ΞΕΝΑΓΗΣΗ ΣΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ.....	106
18. ΝΟΜΟΙ	108
18.1 Law No1 for 2001	108
18.2 Κυβερνητική απόφαση No 76 for 2001	112

19. Η ΜΟΡΦΗ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΣΗΜΕΡΑ	116
20. ΜΟΥΣΕΙΟ.....	124
21. ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΕΣ.....	127
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	130
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	132
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	1356